

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ «ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ
БОХТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ»**

**ТДУ 372.8:681.3+37.035.3
ТКБ 74.261:73+74.200.52
Я-58**

Бо ҳуқуқи дастнавис:



САВРУЛЛОЗОДА ҲАНИФА САВРУЛЛО

**МЕТОДИКАИ БАЛАНДБАРДОРИИ САЛОҲИЯТҲОИ КАСБИИ
ОМУЌЗГОРОНИ ОЯНДАИ ИХТИСОСИ «ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ
МЕҲНАТ)» БО ВОСИТАИ ҲУНАРҲОИ МИЛЛӢ
(ДАР МИСОЛИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН)**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯи ихтисоси 5.3-Педагогика (5.3.10.11-Назария ва технологияи таълими
меҳанат ва дизайн)

Рохбари илмӣ:
доктори илмҳои педагогӣ,
профессор Сатторов А.Э.

Хучанд - 2026

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА	4
ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ	8
БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ-МЕТОДИИ БАЛАНДБАРДОРИИ САЛОҲИЯТҲОИ КАСБИИ Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ.....	16
1.1. Рушди таърихӣ ҳунарҳои анъанавӣ тоҷик ҳамчун асоси методологии тайёрии омӯзгорон.....	16
1.2. Нақши ҳунарҳои миллӣ дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат).....	32
1.3. Таҳлили методии тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) дар истифодаи намудани ҳунарҳои халқӣ (дар мисоли вилояти Хатлон)	53
Хулосаи боби якум	70
БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ВАЗӢИ МАВҶУДАИ Омӯзиши ҳунарҳои миллӣ ва тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ.....	73
2.1. Таҳлили таҷрибаи омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат барои духтарон) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон.....	73
2.2. Вазъи омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи ҳунарҳои миллӣ....	82
2.3. Омилҳои самарабахши омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунарҳои мардумӣ	94
Хулосаи боби дуюм	109
БОБИ 3. МЕТОДИКАИ БАЛАНДБАРДОРИИ САЛОҲИЯТҲОИ КАСБИИ Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ ва натиҷаҳои озмоиши педагогӣ.....	112
3.1. Амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ.....	112
3.2. Усулҳои истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат)	124
3.3. Ташкил ва гузаронидани озмоиши педагогӣ оид ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ ва таҳлили натиҷаҳо.....	136
Хулосаи боби сеюм	154
ХУЛОСАИ УМУМӢ (натиҷаҳои асосии таҳқиқот ва тавсияҳо)	157
Рӯйхати адабиёти истифодашуда.....	162
Замима	182

НОМГӢИ ИХТИСОРАӢО ВА (Ӣ) АЛОМАТӢОИ ШАРТӢ

МТОК – муассисаи тахсилоти олии касбӣ

МТМУ – муассисаи тахсилоти миёнаи умумӣ

ҚТ – Қумхурии Тоҷикистон

ГО – гурӯҳи озмоишӣ

ГН – гурӯҳи назоратӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи (предмети) таҳқиқот. Баҳри рушди маърифатнокии ҷомеа ба ҳунарҳои миллӣ ва омӯзонидани ин ганҷинаи миллати бофарҳанги тоҷик ва зарурати тағйирёбии инфрасохтори деҳот, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2019-2021-ро “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” эълон намуданд. Иқдоми мазкур баҳри эҳёи ҳунару ҳунармандии халқи тоҷик аз давраҳои қадим то ба имрӯз мусоидат намуда, фарҳанги оламшумули мардуми моро муаррифӣ карда истодааст.

Солҳои охир дар ҷумҳурӣ бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба рушди ҳунарҳои миллӣ диққати махсус дода мешавад. Аз ин рӯ, дар ҷомеаи муосир омода кардани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ба фаъолияти касбӣ, сатҳи баланди таҳассусӣ, малакаи муошират, ҳавасмандӣ ва талаботи тағйирёбандаи ҷомеа ба омӯзиши ҳунарҳои миллӣ вобастагӣ дорад. Ин раванд ба ҳунарҳои миллӣ низ алоқаманд аст.

Қобили зикр аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати ҳавасмандгардонӣ ва имтиёздиҳӣ ба рушди ҳунарҳои мардумӣ таваҷҷуҳи бештар дода, ба ташкил ёфтани ҷойҳои нави корӣ ва бехтар шудани имконияти иҷтимоию иқтисодии оилаҳо шароити мусоидат фароҳам меоварад.

Қобили зикр аст, ки ҳунарҳои мардумӣ бехтарин навъҳои санъат буда, ҳамеша ба ҳаёти инсон алоқаманд мебошанд. Ҳунарҳои мардумӣ фараҳанги зебоидӯстии ҳар халқу миллатро таҷассум намуда, на танҳо эҷоди асарҳои санъат, балки дастгирии ҳунармандони мардумӣ, ки эҷодкорони зебӣ ҳастанд, нишони камолот мебошад. Ҳунар дар ҳама давраи замонҳо рисолати созандагии халқияту миллатро ва рушду нумӯи соҳаҳои иҷро менамояд. Таҷрибаҳои таърихӣ низ исбот менамоянд, ки бештари кишварҳои олам тавассути фарҳанг ва ҳунарҳои милливу мардумиашон худро ба оламиён шиносонидаанд. Хусусан, ҳунарҳои мардумӣ яке аз падидаҳои муҳими

фарҳанги миллии тоҷикон ва навъҳои гуногуни он ба шумор мераванд. Гарчанде мардуми тоҷик аз давраҳои қадим то ин ҷониб арҷгузорӣ ва эҳтиромашро ба ҳунару ҳунармандӣ ва анъанаҳои миллии пас медорад, вале раванди ҷаҳонишавӣ хатари аз байн бурдани ҳунарҳои мардумиро ба миён овардааст.

Аз ин рӯ, мақсади эҳё намудани ҳунарҳои мардумӣ, рушду тақвият бахшидани он ва дар ин замина дарёфти ҳунармандони болаёқат яке аз масъалаҳои муҳим дар баҳши фарҳанги мамлакат буда, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ташаббусҳои созандашон дар ин самт заминаи бузурге дар рушди ҳунарҳои мардумӣ гузоштаанд. Зеро чуноне ки маълум аст, тоҷикон мардуми куҳанбунёду меҳнатдӯст буда, дар самти ҳунарҳои гуногуни мардумӣ таърихи куҳан доранд ва метавонанд ин анъанаҳои мероси миллии ниёгонамонро идома диҳанд. Ин раванд баҳусус дар шароити ҷаҳонишавӣ барои ҳар миллату давлат хеле муҳим аст. Зеро ин раванд солҳои охир беш аз пеш вусъат ёфта, дар баробари арзишҳои маънавӣ намунаҳои ҳунарҳои мардумӣ низ аз марзи як давлат фаротар рафта, мавриди истифодаи умум қарор мегиранд.

Баладбардории салоҳиятҳои касбӣ дар омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунарҳои миллии аз он ҷиҳат мубрам мебошад, ки он на танҳо ба тақмили методикаи таълим, балки ба рушди шахсият, дарки амиқи арзишҳои миллию фарҳангӣ, бедории худшиносии миллии ва қобилияти интиқоли ин арзишҳо ба наслҳои оянда мусоидат мекунад.

Вобаста ба ин, бо дастгирии Президенти мамлакат расму оинҳои мардумӣ ба танзим дароварда шуда, беҳтарин анъанаву суннатҳои аҷдодӣ эҳё мегарданд. Аз ин рӯ, дар ҷумҳурӣ давра ба давра ҳавасмандгардонӣ ва имтиёзгузориҳои ин намуди фаъолият, яъне рушди ҳунарҳои мардумӣ аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон саривақтӣ ва бисёр муҳим арзёбӣ мегардад, ки метавонад сабаби ташкил шудани ҳазорҳо ҷойи нави кор ва ба ин восита беҳтар шудани

имконияти иҷтимоию иқтисодии оилаҳо гардад. Дар «Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ» 107 касбу ҳунари тоҷикон сабт шуда, алҳол шумораи онҳо мутобиқи таҳқиқоти олимони Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот, ба 112 адад мерасад. Гулдӯзии чакан (соли 2018), кирмакпарварӣ ва истеҳсоли абрешим (соли 2022), атлас ва адрасбофӣ (соли 2023), зарҳалкорӣ (соли 2023) ба рӯйхати репрезентативии ЮНЕСКО дохил гардидаанд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Омӯзондани малакаҳои амалии коркарди масолеҳи гуногун ва технологияи истеҳсолӣ ба муҳассилин аз омӯзгор талаб мекунад, ки ҳам усулҳои анъанавӣ ва ҳам нави истеҳсоли маҳсулоти гуногунро азхуд кунанд. Аммо, чунон ки таҳқиқотҳо А.Н.Болдырев [37], В.Д.Симоненко [139], Г.А.Никитин [115], Г.И.Кругликов [83], Е.С.Романова [161], Л.П.Заречная [62], М.Н.Додобоева [55], Н.В.Матяш [101] ва дигарон нишон медиҳанд, инчунин натиҷаҳои олимони ватанӣ, шумораи зиёди омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) сатҳи салоҳиятҳои касбии худро барои ҳалли мушкилоти касбӣ нокифоя мешуморанд.

Омӯзгорон салоҳиятҳои касбии худро тавассути омӯзиши фаннии худ дар донишгоҳ инкишоф медиҳанд. Ҳунарҳои мардумӣ барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) имконоти назаррас фароҳам меорад, зеро онҳо таҷрибаи андӯхтаи одамонро дар коркарди мавод ва истеҳсоли маҳсулот ва инчунин таҷрибаи таълими ҳунарҳои мардумӣ ба насли наврасро муттаҳид мекунанд. Дар баробари ин, омӯзиши фаъолияти донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) нишон медиҳад, ки истифодаи нозикиҳои ҳунарҳои мардумӣ ҳамчун ҷузъи зарурии тайёр кардани омӯзгорони технология (таълими меҳнат) ба мушоҳида мерасад ва аз ин имконот ба таври кофӣ истифода намешаванд.

Дар самти таълими ҳунарҳои халқӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат) аз ҷониби бисёр муҳаққиқони тоҷик таҳқиқотҳо анҷом дода шудаанд.

Аз ҷумла Раҳимов С. (Ташаккули тайёрии омӯзгори ояндаи технология дар таълими хонандагон ба ҳунари халқӣ ва санъати ороишӣ-амалӣ (2010)) [134], Мирзоева Б.И. (Омода намудани омӯзгорони ояндаи технология тавассути ҳунари анъанавии заонаи тоҷикӣ дар замони муосир (2022)) [105], Тошхоҷаева С.А. (Методҳои тақмили мазмуни таълими фанни технология дар асоси қорбасти гулдӯзии ороишӣ-миллии тоҷикӣ (2019)) [177], Азизов Ш.Ю. (Муносибати босалоҳият дар тақмили фаъолияти эҷодии хонандагони синфҳои 5-9 дар дарсҳои технология (боби ҳунари мардумӣ) (2019)) [8] дар самти илмҳои педагогика таҳқиқотҳо анҷом додаанд, ки бевосита ба масъалаи таҳқиқоти мо вобастагӣ дорад, лекин таҳқиқоти мо бо мазмун ва мундариҷа ва масъалаҳои таҳқиқӣ тафовути комил дорад.

Иқтидори педагогии ҳунари миллий дар асарҳои Г.Н.Волков [40], И.С.Якиманская [197], Э.Г.Сковорцов [162], Ю.А.Арбат [28], аз олимони ватанӣ А.А.Азизов [6], Д.Раҳимов [133], М.Рузиева [143], О.А.Исломов [69], Э.Ш.Раҳмонов [135] ва дигарон инъикос ёфтаанд. Вале дар адабиёти илмӣ асосҳои назариявӣ ва методии ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) муташаккилона ва ба мақсад мувофиқ дохил намудани ҳунари халқӣ то ҳол ғайриинкишоф наёфтаанд. Моҳият ва мазмуни салоҳиятҳои касбии омӯзгори технология (таълими меҳнат) мутобиқи Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбии ҷумҳурий тавзеҳ ва мушаххасотро тақозо мекунад. Шартҳои педагогии баландбардории салоҳиятҳои касбӣ зимни тайёр кардани мутахассис дар МТОК–и омӯзгорӣ асоснок карда нашудааст.

Омӯзиш ва таҳлили назария ва амалияи раванди омодакунии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ дар айни замон чунин ихтилофҳо муайян намуд:

– байни вазифаҳо, ки дар назди донишгоҳҳои омӯзгорӣ ҷиҳати баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) гузошта мешавад ва имконнопазирии ҳалли самараноки он бо воситаҳои мавҷуда;

– байни имконоти васеии педагогии ҳунарҳои мардумӣ дар ҷумҳурӣ ва мавҷуд набудани шароити педагогӣ барои татбиқи ин имконот дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) - и оянда.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар доираи муқаррароти асосии Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳунармандӣ» (20 июни соли 2019, №1619), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳунарҳои бадеии халқӣ» (1 августи соли 2003, №43), Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015, Барномаи рушди ҳунармандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 ва инчунин эълон гардидани Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ (2019-2021), Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 феввали соли 2024 «Дар бораи таъсиси гранти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии ҳунармандон ва рушди ҳунармандӣ дар солҳои 2024-2026» ва нақшаи дурнамои корҳои илмӣ таҳқиқотии кафедраи методикаи таълими технологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав барои солҳои 2020-2025 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: Асосноккунии назариявӣ ва коркарди усулҳои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллий, баландбардории сатҳи дониш, инкишофи малака ва таҷрибаи амалии шогирдон дар соҳаи таълими касбӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот:

1. Таҳлили назариявӣ методологии масъала – омӯзиши асосҳои илмӣ методологии баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ва муайян намудани нақши ҳунарҳои миллий дар ин раванд.

2. Ташхис ва омӯзиши ҳолати мавҷуда – арзёбии сатҳи салоҳиятҳои касбии донишчӯён – омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), таҳлили барномаҳои таълимӣ ва муайян намудани имкониятҳои ворид намудани ҳунариҳои миллӣ ба раванди таълим.

3. Таҳия ва такмили методика – коркарди методикаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо истифодаи анъанаҳо, ҳунариҳои миллӣ ва санъати амалии халқӣ.

4. Санҷиши таҷрибавӣ – ташкил ва гузаронидани озмоиши педагогӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии вилояти Хатлон, таҳлили натиҷаҳои кори озмоишӣ ва исботи самаранокии методикаи пешниҳодшуда дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда.

Объекти таҳқиқот - раванди омодаسازیи омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар муассисаҳои таълимии олии касбии омӯзгорӣ.

Мавзӯ (предмет) –и таҳқиқот баландбардории салоҳиятҳои касбии донишчӯёни ихтисоси технология (таълими меҳнат) дар асоси ҳунариҳои миллӣ.

Фарзияи таҳқиқот:

- баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар сурати самаранок хоҳад буд, ки раванди омодаسازیи онҳо дар донишгоҳҳои педагогӣ ба таври бонизом ба истифодаи захираҳои таълимӣ-тарбиявии ҳунариҳои миллӣ, аз ҷумла хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон асос ёбад ва методологияи махсуси ҳамгирошуда таҳия ва татбиқ гардад.

- баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллӣ бештар аз он вобаста аст, ки дар нақшаҳои таълимӣ ва барномаҳои корӣ модулиҳои махсусе ҷорӣ карда шаванд, ки омӯзиши амалӣ ва назариявии ҳунариҳои анъанавии тоҷикӣ (кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ ва ғайра) -ро таъмин намоянд ва ба ташаккули

маҳоратҳои эҷодӣ ва методологии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) мусоидат кунанд.

- методикаи такмилёфтаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ, ки дар асоси амсилаи махсус коркард шудааст, ба баландбардории салоҳиятҳои касбии донишҷӯёни ихтисиси технология (таълими меҳнат) дар истифодаи ҳунариҳои миллӣ дар фаъолияти ояндаи педагогӣ мусоидат менамояд, агар шароитҳои педагогии барои ин раванд зарурӣ (таъминоти методӣ, моддӣ-техникӣ ва кадрӣ) фароҳам оварда шаванд.

- агар дар раванди таълими донишгоҳҳои педагогӣ ба омилҳои муайяншудаи самарабахши омодаسازی (дохилӣ, берунӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, методӣ ва моддӣ-техникӣ) таваҷҷӯҳи кофӣ зоҳир карда шавад ва тафриқаи ҷинсӣ дар омӯзиши ҳунаро ба назар гирифта шавад, он гоҳ сатҳи салоҳиятнокӣ ва рақобатпазирии омӯзгорони оянда дар бозори меҳнат ва ҷомеа ба таври назаррас баланд мегардад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот: Таҳқиқот дар се давра гузаронида шуда, аз чунин зинаҳо иборатанд:

Марҳилаи якум (солҳои 2020-2021) омӯзиши адабиёти психологию педагогӣ, китобҳои машғулиятии фанни технология (таълими меҳнат) барои донишҷӯёни МТОК, инчунин омӯзиши таҷрибаи омӯзгорони пешқадам ва ҳолати ташаккули салоҳиятҳои касбии донишҷӯёни ихтисоси технология (таълими меҳнат) -ро дар бар мегирад. Инчунин, дар ин марҳила самти илмӣ коркард шуда, масъалаҳои методикаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ аз рӯи ихтисоси технология (таълими меҳнат) таҳлил гардид.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2022 - 2023) дар асоси таҳлили барномаҳои таълимӣ, китобҳо ва дастурҳои дарсӣ, машғулиятию маводи таълимӣ, сохтори салоҳиятҳои касбӣ барои донишҷӯёни ихтисоси технология (таълими меҳнат) муайян ва дар ин замина тавсияҳои методӣ дар баробари зиёдшавии дониш, ҷиҳати баландбардории сатҳи ташаккули салоҳиятҳои касбии донишҷӯёни ин ихтисос омӯхта шуд.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2024-2025) корҳои озмоишӣ-педагогӣ чихати муайянсозии самарани методикаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) вобаста ба ҳунариҳои миллӣ пешниҳодгардида ба охир расонида, натиҷаи ин кор ҷамъбаст ва таҳқиқоти гузаронидашуда дар шакли диссертатсия омода гардид.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ

А.В. Флеров [184], Б.Д. Эльконин [195], В.Г. Логинов [95], Г.К. Селекова [159], Д. Равен [132], П.Р. Атутов [30], аз олимони ватанӣ М.Лутфуллоев [96], М.Раҷабов [137], С.Сулаймонӣ [170], Д.Шарипов [193], С.А. Тошхучаева [177], А.М. Миралиев [104] ва дигарон оиди омодакунии омӯзгори ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар шароити муосир аҳамият доранд.

Корҳои олимони оид ба татбиқи ҳунариҳои миллӣ зимни таълим дар раванди таҳсилот дар МТОК-и ҷумҳурий А.П.Садохин [153], Г.А.Засобина [63], М.С.Каган [72], Н.В.Кузьмина [86], Н.И.Алмазов [26], П.И.Пидкасистый [125] ва дигарон истифода гардид.

Сарчашмаи маълумот. Дар иҷрои таҳқиқот аз қарорҳои Ҳукумати ҚТ оид ба рушди ҳунариҳои мардумӣ, ҳуҷҷатҳои санадию ҳуқуқии соҳаи маориф, аз асарҳои олимони соҳаи педагогикаю психология ва методикаи таълими фанни технология (таълими меҳнат), инчунин аз таҳқиқотҳои илмӣ самти мавзӯи рисола истифода шуд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Дар асоси мавзӯи таҳқиқот, объект ва вазифаҳои дарҷгардидаи он аз таҳҳис, тасниф ва ҷамъоварии маълумот, методҳои таҳлил, санҷиш ва натиҷаҳои озмоиши-педагогӣ муайян карда шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Озмоиши педагогӣ, чихати санҷидани самаранокии роҳу усулҳои истифодашуда зимни иҷроиши таҳқиқот, дар МТОК – и Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ва Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ гузаронида шудааст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот иборат аз:

- дар заминаи таҳлили ҳамаҷонибаи таърихию фарҳангӣ ва илмию

педагогӣ, бори нахуст дар педагогикаи тоҷик мафҳум, сохтор ва ҷузъҳои салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар марбут бо истифодаи ҳунариҳои миллий ба таври илмӣ асоснок ва мушаххас карда шудааст, ки ин ба тақмили методикаи таълими тахассусӣ дар самти тайёрии касбӣ мусоидат менамояд.

- бори нахуст амсилаи бисёрҷузъии баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллий, ки аз се марҳилаи пайдарпай (сохторӣ-мазмунӣ, ҷамоҳангӣ-методологӣ ва татбиқӣ-намоишӣ) иборат буда, ба хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон мувофиқат менамояд, таҳия ва пешниҳод гардидааст.

- омилҳои самарабахши омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои мардумӣ (омилҳои дохилӣ, берунӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, методӣ ва моддӣ-техникӣ) муайян ва тасниф карда шудаанд, ки дар асоси онҳо метавон раванди тайёрии касбиро дар донишгоҳҳои педагогӣ ба таври илмӣ асоснок роҳандозӣ намуд.

- барои арзёбии сатҳи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар ҷодаи истифодаи ҳунариҳои миллий меъёрҳои илмӣ асоснокуда (дарки назариявӣ, таҷаккули малакаҳои амалӣ ва омодагии касбӣ) ва нишондиҳандаҳои ҷорсатҳа (баланд, кифоя, суғ, сифрӣ) барои онҳо пешниҳод гардидаанд, ки ба таҳлили дақиқи натиҷаҳои таълим имкон медиҳанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллий ҳамчун раванди бонизомии педагогӣ асоснок карда шудааст, ки дар заминаи мероси фарҳангии халқи тоҷик равона гардидааст ва ба талаботи Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 мувофиқат менамояд.

2. Амсилаи пешниҳодгардидаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллий, ки аз се марҳилаи асосӣ ва модулҳои дахлдор иборат аст, ба рушди

устувори салоҳиятнокии касбӣ, афзоиши маҳоратҳои технологӣ ва эҷодӣ, инчунин ташаккули худшиносии миллӣ ва эҳтиром ба мероси фарҳангии донишҷӯён мусоидат менамояд.

3. Омилҳои асосии таъсиррасон ба самаранокии омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунариҳои мардумӣ (омилҳои дохилӣ, берунӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, методӣ ва моддӣ-техникӣ), ки дар натиҷаи таҳлили амиқи назариявӣ ва таҷрибаи амалӣ муайян ва тасниф карда шудаанд, метавонанд ҳамчун асоси илмӣ барои тақмили раванди тайёрии касбӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ хизмат намоянд ва дар амалияи таълим татбиқ карда шаванд.

4. Методикаи таҳиягардидаи истифодаи ҳунариҳои миллӣ дар раванди ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ки дар баробари омӯзиши назариявӣ, машғулиятҳои амалӣ, лоиҳаҳои эҷодиро дар бар мегирад, дар шароити воқеии донишгоҳҳои педагогӣ самаранокии худро исбот намуда, барои ҷорӣ намудан дар низоми таҳсилоти олии касбии ҷумҳури тавсия карда мешавад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он иборат аст, ки дар он асосҳои назариявӣю методии баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллӣ дар заминаи таҳлили таърихию фарҳангӣ ва илмию педагогӣ таҳия гардидааст. Дар раванди таҳқиқот мафҳум, сохтор ва ҷузъҳои салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) муайян ва асоснок карда шуда, нақши ҳунариҳои миллӣ ҳамчун воситаи муҳими ташаккули ин салоҳиятҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақамишавии ҷомеа ба таври назариявӣ шарҳ дода шудааст. Ҳамчунин, омилҳои асосии таъсиррасон ба раванди омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунариҳои мардумӣ муайян ва тасниф карда шуданд, ки барои рушди назарияи педагогикаи касбӣ ва методикаи таълими технология (таълими меҳнат) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми назаррас доранд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зухур мекунад, ки дар асоси

натиҷаҳои бадастомада амсилаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунари миллии коркард ва ба раванди таълимии донишгоҳҳои педагогӣ пешниҳод карда шудааст. Барои татбиқи ин амсила дастурҳои таълимӣ-методӣ, тавсияҳои педагогӣ ва маҷмӯи супоришҳои амалӣ оид ба омӯзиши ҳунари миллии дар заминаи вилояти Хатлон таҳия гардидаанд, ки метавонанд дар фаъолияти омӯзгорони донишгоҳҳо ва мактабҳои миёнаи ҷумҳурӣ истифода шаванд. Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ самаранокии методикаи пешниҳодшударо исбот намуда, тавсияҳои амалӣ оид ба тақмили нақшаҳои таълимӣ, ғайр гардонидани мундариҷаи фанҳои тахассусӣ ва интихоби бо унсурҳои ҳунари мардумӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ пешниҳод карда шудаанд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия: Эътимоднокии натиҷаҳои тадқиқоти бадастовардашуда бо тақия ба таҳлили вазъи мушкilotи таҳқиқот дар назария ва амалияи педагогӣ; хусусияти ҳамачонибаи методологияи тадқиқот; мантиқи қори таҷрибавӣ, ки ба ҳадаф, вазифаҳо ва шароити тадқиқоти гузаронидашуда мувофиқат мекунад; ва таҷрибаи қории самараноки муаллиф таъмин карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ: Мазмуну мундариҷаи диссертатсия фарогири соҳаҳои таҳқиқоти зерини шиносномаи ихтисоси 5.3-Педагогика (5.3.10.11-Назария ва технологияи таълими меҳнат ва дизайн) мувофиқ мебошад.

Саҳми шахсии довталаби дарачаи илмӣ: Диссертатсия аз қониби унвонҷӯ мустақилона анҷом дода шуда, дар асоси натиҷаҳои илмии ҳосилгардида мақолаҳои илмӣ ба ҷоп расиданд, ғайр аз ин, масъалаҳои таҳқиқшаванда дар якҷанд конференсияҳои илмӣ дар шакли гузориш муҳокима гардид.

Тасвиб ва амалисозӣ: Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар тамоми марҳилаҳои омӯзиш (солҳои 2020-2025) татбиқ гардида, вобаста ба он озмоиши педагогӣ гузаронида шудааст. Муқаррароти асосии

назариявӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот дар ҷаласаҳои илмӣ кафедраи методикаи таълими технология ва конференсияҳои илмӣ ҳарсолаи дохилидонишгоҳии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав муҳокима карда шудааст. Ҷузъҳои асосии таҳқиқот тавассути тезисҳо, маърузаву баромадҳо дар семинарҳо ва конференсияҳои вилоятӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ илмӣ-амалӣ баён гардида, дар шакли мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи «Паёми»-и Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, «Паёми»-и Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва «Фурӯғи илм»-и КОА-и назди Президенти ҶТ интишор ёфтаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия: Натиҷаҳои таҳқиқотӣ дар 11 интишороти муаллиф инъикос ёфтааст, ки аз онҳо, 4-тоашро мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашррасида ва боқимонда мақолаҳои дигар нашрияҳо бачопрасида ва маводҳои конференсияҳои илмӣ ташкил медиҳанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсия аз «Муқаддима», «Тавсифи умумии таҳқиқот», се боб, бахши «Хулосаҳо», «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо»-и бахши «Рӯйхати адабиёт», «Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия» иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 184 саҳифаи матни компютерӣ бо ёрии протсессори матнии Microsoft Word ҳарфчиншуда иборат буда, 1 расм, 14 ҷадвал ва 8 диаграмма дар бар гирифтааст. Рақамгузори расму ҷадвалҳо барои ҳар се боби диссертатсия умумӣ буда, рӯйхати адабиёт фарогири 197 номгӯй мебошад.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ-МЕТОДИИ БАЛАНДБАРДОРИИ САЛОҲИЯТҲОИ КАСБИИ ОМУӢЗГОРОНИ ОЯНДАИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) БО ВОСИТАИ ҲУНАРҲОИ МИЛЛӢ

1.1. Рушди таърихӣи ҳунарҳои анъанавӣи тоҷик ҳамчун асоси методологии тайёрии омуӢзгорон

Тоҷикон яке аз қадимтарин халқҳои кишоварзии Осиё мебошанд, ки таърихи этникиашон бо қабилаҳои ҳиндуаврупоӣ алоқаманд аст. Қадимтарин маданиятҳои кишоварзӣ дар ҳудуди Тоҷикистон ба ҳазорсолаи 6 п.м тааллуқ доранд. Аҷдодони тоҷикон - бохтариҳо, тахористониҳо, суғдҳо, портҳо, марғиониҳо, фарғониҳо, хоразмиҳо, истаравшаниҳо ва қабилаи кӯчманчиҳои сақоиҳо ва кангюиҳо дорои маданияти баланди модӣ ва маънавӣ буданд.

Академик Раҳим Масов дар китоби “Санъати мардумии Тоҷикистон” чунин менависад: «Дар давоми ҳазорсолаи I п.м. Осиёи Марказӣ дар ҳайати империяи Ҳахоманишиён (а. VI-IV п.м.), империяи Искандари Македонӣ (а. IV п.м.) ва давлати Юнони - Бохтарӣ буд. Ин замоне буд, ки дар Осиёи Марказӣ аввалин давлатҳо ташаккул меёфтанд: Бохтар (дар болооби Амударё), Суғд (дар ҳавзаи дарёи Зарафшон), Порт (дар Ҷануби Туркманистон) ва Хоразм (дар поёноби Амударё). Бохтариён, суғдиён ва дигар халқҳо ба ҳайати давлатҳои дохил мешуданд, ки мардумони гуногунро дар бар мегирифтанд. Дар ин давра шахрҳои қалъа ба вуҷуд меоянд, кишоварзӣ ва соҳаҳои гуногуни ҳунармандӣ тараққӣ мекунанд» [157, С.3].

Дар ин давра ақоиди гуногун вуҷуд доштанд ва дар ҷомеа таҳаммулпазирии динӣ ҳукмрон буд. Дар сарзамини Суғду Бохтар чор дини ҷаҳонӣ амал мекарданд: зардуштӣ, буддӣ, насронӣ ва монавӣ. Дар аввали а. VIII Осиёи Марказиро арабҳо ишғол карданд ва ба ин ҷо дини нав — исломо оварданд, ки он бисёр халқҳои Шарқро дар ҳайати ҷамоати ягонаи мусулмонон муттаҳид сохт.

Дар а. VIII- IX ташаккулёбии халқи тоҷик ҷараён дошт, забони ягонаи адабии тоҷикӣ ва истилоҳоти марбут ба санъат ва ҳунармандӣ ба вуҷуд

меоянд ва онҳоро дигар халқҳои Осиёи Марказӣ қабул карда, то имрӯз мавриди истифода қарор додаанд. Дар давраи мавҷудияти аввалин давлати тоҷикон - давлати Сомониён (а. IX-X) фарҳанг ва маданияти тоҷикон ба авҷи аълои тараққиёт мерасад.

Ҳучуми муғулҳо дар солҳои 1320 ба ин сарзамин боиси марги қисми зиёди аҳоли ва нобуд шудани миқдори бешумори ёдгориҳои маданияти модӣ мегардад. Аммо ба ҳамаи ин нигоҳ накарда маданияти халқи тоҷик дар асрҳои минбаъда низ инкишоф меёбад ва қabilaҳои омадаи кӯчманчиҳо фаро мегирад ва ҳукмронии чандинасраи (аз а. XI) сулолаҳои туркӣ дар ин сарзамин ба ин падида монеъа шуда натавонистанд.

Дар нимаи дууми а. XIX тоҷикон ба зери тасарруфи русҳо афтода, аз шаклҳои нави инкишоф бархӯрдор мегарданд. Маданияти тоҷикон сифатҳои нав пайдо карда, унсурҳои аврупоӣ ва анъанаҳои шарқиро бо ҳам пайваست менамоянд. Соли 1991 Тоҷикистон истиқлолияти давлатиро ба даст даровард.

Тоҷикистони муосир, ки дар миёнаи Осиёи Марказӣ ҷойгир мебошад, бо кӯҳҳои сар ба фалак ба якҷанд минтақаи таърихӣ - ҷуғрофӣ тақсим мешавад. Дар минтақаи шимолӣ, ки қисмати ғарбии водии Фарғонаро дар бар мегирад, шаҳрҳои Суғди бузург (Ҳучанд, Конибодом, Исфара) ва Уструшана (Истаравшан, Зомин, Бунҷикат (харабаҳои Қаҳқаҳа) ва ғайра ҷойгиранд. Дар ҷанубу-шарқи Тоҷикистон Вилояти худмухтори кӯхистони Бадахшон воқеъ гардидааст, ки дар он ёдгориҳои маданияти қabilaҳои саккоӣ мавҷуданд. Вилояти Хатлон қисмати ҷанубу-ғарбиро дар бар мегирад, ки дар қадим дар ин ҷо Бохтари афсонавӣ (Тахористон) ва Хуттали шӯҳратманд дар нашъу намо буданд. Пойтахти Тоҷикистони дар водии Ҳисор, дар сарзамини Бохтари қадим воқеъ гардидааст. Водии Зарафшон то марказҳои муҳими маданияти тоҷикон шаҳрҳои номдори Самарқанд ва Бухоро тул мекашид. Дар ин самт маданияти тоҷикон то Марв ва дигар минтақаҳо густариш ёфта буд. Ин шаҳрҳо дар айни замон ба ҳайати давлатҳои дигар (Ўзбекистон ва Туркманистон) дохил мешаванд [157, С.4].

Маданияти Тоҷикистон, ки мамлакати кӯҳҳои сар ба фалак, дарёҳои бузург, кӯлҳо ва пириҳои сершумор мебошад, дар тули ҳазорсолаҳо дар пахное ташаккул меёфт, ки кӯҳҳо ва водиҳо муҳити асосии зисти инсон буда, Шохроҳи Абрешим имконият медод, то робитаҳои иқтисодӣ ва эҳодии ҳамаҷониба густариш дода шаванд. Ҳамаи ин имконият дод, ки тоҷикон хусусиятҳои этникӣ, санъат ва ҳунариҳои анъанавии худро нигоҳ дошта, ҳамзамон бо маданиятҳои гуногун (юнонӣ-румӣ, ҳиндӣ, хитой ва ғайра) самаранок ҳамкорӣ намоянд.

Ёдгориҳои бадеӣ ва маснуоти ҳунармандии Тоҷикистон аз давраи неолит то имрӯз ҷузъичудонашавандаи муҳити моддӣ мебошанд, ки инсон ҳар рӯз бо онҳо сару кор дорад ва онҳо дар худ ҳам арзишҳои маданияти моддӣ ва ҳам маънавиро таҷассум менамоянд. Онҳо дар асоси дарки воқеият ва ҷойгоҳи инсон дар олами ҳастӣ, маънавияти баланд, таҳайюлотӣ ғанӣ, маданияти ҳаттии зиёда аз духазорсола эҷод карда шудаанд.

Баробари паҳн шудани ислом дар Мовароуннаҳр ва Хуросон маданияти нави ягона, забон, ҳат, ҳунариҳои бадеӣ ва амалӣ, маросимҳо ва технологияҳои нав ба вучуд меоянд. Тағйироти кулӣ ба ташаккулёбии халқи тоҷик, забон (форсӣ-дарӣ), дин ва маданияти ягонаи он дар ҳудуди паҳновари давлати пуриқтидори Сомониён (а. IX-X), ки аввалин давлати амалан мустақили тоҷикон баъди истилои араб буд, мусоидат намуд. Ҳамзамон маданияти қадими тоҷикон хусусиятҳои дошт, ки барои бо ҷамоати байналмилалӣ исломӣ пайвастанӣ он мусоидат намуданд. Ба ин қатор надоштани анъанаҳои ҳоси суратнигории динӣ, бартарӣ доштани анъанаҳои ҳатӣ ва ғайра дохил мешаванд.

Таъсири маданияти исломӣ бо роҳҳои анъанавӣ паҳн мешуд: бо роҳи воридоти асарҳои муқаддаси динӣ, омӯзондани суратнигорони маҳаллӣ аз ҷониби устодҳои аз хориҷа омада, нусхабардории намунаҳои комил. Ба ғайр аз ин мусофирати диндорон ба кишварҳои гуногуни исломӣ барои инкишоф ёфтани иртибот дар байни маданиятҳои маҳаллӣ ва хориҷӣ мусоидат намуд. Фаъолияти тичоратӣ ва зиёрати мавзёҳои муқаддаси исломӣ бисёр халқҳоро

бо ҳам пайваста, барои мубодилаи мол ва арзишҳои бадеӣ шароити мувофиқ фароҳам меовард.

Дар Осиёи Марказӣ дар а. IX-XII шаҳрҳо чун марказҳои сиёсӣ нисбат ба ноҳияҳои кишоварзӣ мавқеи ҳукмронро ишғол мекарданд. Онҳо на танҳо марказҳои маъмурӣ, балки иқтисодӣ низ буданд, чунки қисми зиёди заминдорони калон дар шаҳрҳо зиндагӣ карда, бо тичорат низ машғул буданд. Афзоиши маснуоти ҳунармандӣ ва тичорат боиси дар дасти ашрофони шаҳр чамъ шудани сарватҳои калон ва пайдо шудани табақаи сершумори ҳунармандон ва табақаи нави иҷтимоӣ — коргарони кироӣ мегардад.

«Санъати тоҷик аз замонҳои бостон дар таркиббандии тамаддуни башарӣ арзи вучуд дорад. Боиси зикр аст, ки дар фаъолияти ҳунармандии мардуми тоҷик намудҳои мухталифи пардоздихии биноҳои истиқоматӣ, ибодатгоҳҳо, даҳмаҳо инчунин дар соҳаи бофандагӣ ва кулолгарии дигар риштаҳои истеҳсолот усулҳои зерини нақшпартоӣ хело пеш рафта буд, аз ҷумла гирех, паргорӣ, панноӣ, паргории гирех ва ғайраҳо то ҳоло маъмул мебошанд» [58, С.35].

Шаҳрҳои асримиёнагӣ аз маҳаллаҳо ва гузарҳо иборат буданд. Дар ин ҷузъҳои маъмурӣ-маишии шаҳр аз насл ба насл намояндагони як касбу ҳунар зиндагӣ мекарданд. Дар аксар маврид сокиншавӣ дар гузарҳо аз рӯи касбу-кор сурат мегирифт ва ин чиз дар номи онҳо инъикос ёфтааст: заргарон, кулолон, чармгарон ва ғайра. Баъзан гузарҳо номи ҷоеро мегирифтанд, ки сокинонаш аз он ҷо омада буданд: хучандиён, бухориён ва ғайра. Пайдоиши аввалин маҳалла ва гузарҳои асримиёнагӣ ба давраи Сомониён рост меояд. Дар ин давра ҳунармандӣ хеле инкишоф ёфта, истилоҳоти маданӣ ташаккул меёбад. Масалан, дар охири а. XIX дар Самарқанд 96 гузар, дар Бухоро 197 гузар ва дар Истаравшан 69 гузар мавҷуд буд.

Дар маҳаллаҳо ва гузарҳо шумораи зиёди корхонаҳои тичоратӣ-ҳунармандӣ, дӯконҳо ва бозорҳо ҷойгир буданд. Бозорҳо натавонанд ҷои тичорат, балки марказҳои фаъоли ҳунармандӣ ва табодули ахбор ва афкор

низ буданд. Дар шаҳрҳо тиҷорати калони мавсимӣ низ ташкил карда мешуд, ки дар натиҷаи он бозорҳои маҳаллӣ бо маснуоти аълосифати бадеӣ ва молҳои талаботи ҳамагӯза таъмин карда мешуданд. Дар бозорҳои мавсимӣ то 10 ҳазор тоҷиру ҳунарманд иштирок мекарданд. Ин гуна бозорҳо барои ташаккули иқтисодии марказҳои маҳаллии иқтисодӣ-тиҷоратӣ ва ба онҳо ворид шудани маснуоти ҳунармандӣ мусоидат менамуданд.

Аввалин маълумотҳо дар бораи тақсими ҳунармандон аз рӯи нишонаҳои истеҳсоли дар рисолаҳои намоёндоғони равияи фалсафии Ихвонус-Сафо (нимаи дуҷуми а. IX) пайдо мешаванд. Муаллифони ин рисолаҳо ҳунармандонро ба якҷанд гурӯҳ тақсим карда, бартариҳои якеро дар нисбати дигари нишон додаанд: 1) аз рӯи масолеҳи истеҳсоли дар ҷои аввал заргарон ва атторон гузошта шудаанд; 2) аз рӯи мураккабии истеҳсолот бартарӣ ба устоҳое дода шудааст, ки асбобҳои дақиқи ҷенкунӣ ба мисли устурлоб месохтанд; 3) аз рӯи ивазнашаванда ва талаботи ҳамагӯза будан афзалият ба бофандагон, кишоварзон ва бинокорон дода шудааст; 4) аз рӯи талаботи оммавии ҳамагӯза имтиёз ба ҳаммомиҳо ва фаррошҳо дода шудааст; 5) аз рӯи маҳорати баландро талаб кардан, аммо ғайри амалӣ надоштан бартарӣ ба наққошон, навозандагон, найрангбозон дода шудааст.

«Фарҳанги анъанавии мардумӣ аз қадимулайём то ба имрӯз ҳамчун маҳаки асосии пешбарандаи ҷомеа қарор дошта, ба зухури ҳолатҳои номатлуб ва зиддиҷомеавӣ муқобил меистад. Анъанаҳои фарҳангӣ, хусусан дар эҷоди ҳунари амалии мардумӣ, бештар инъикос мегарданд. Аҳли ҳунар, кулолгарон, наққошон, заргарону зардӯзон, бофандагон, қандакорон ва монанди инҳо нерӯи бузурги танзимбахшандаи фаъолияти ҳаётии инсон буда, тӯли таърих дигаргунҳои ҷомеаро тақони бузург бахшидаанд» [17, С.246]

Дар Осиёи Марказӣ ташкилотҳои ҳоси ҳунармандӣ мавҷуд буданд. Ҳунармандон дар ташкилоте, кишабеҳи сеҳҳои асримиёнагӣ буда, рисолаи (низомномаи) худро доштанд, шабеҳи сеҳҳои асримиёнагӣ буда, рисолаи (низомномаи) худро доштанд, муттаҳид мешуданд. Онҳо маъмурияти

интихобӣ ва урфу одати хос дошта, идҳоро таҷлил мекарданд ва маҷлисҳо баргузор менамуданд. Ба ҳайати сеҳҳо устоҳои дарборӣ, устоҳои мустақил ва устоҳои кироя дохил мешуданд. Ба ҳайси мудирӣ сеҳҳо шахсони бонуфуз ва обрӯманд интихоб карда мешуданд: бобо — шахсе буд, ки эҳтимол бештар аз болои амалҳои динӣ-ахлоқии аъзоёни иттиҳод назорат мекард; оқсақол (сардори сеҳ), ки ба ӯхдаи ӯ ҳалли масъалаҳои гуногуни иқтисодӣ, истехсолӣ, ҳуқуқӣ ва маишӣ гузошта шуда буд. Ӯ дар байни фармоишгар ва иҷрокунанда миёнарав буда, ҳамчунин баҳсу мунозира ва ихтилофҳоеро, ки дар байни усто, халифа (корғари кироя) ва шогирд ба вучуд меомаданд, бояд ҳал ва бартараф менамуд. Ба ӯхдаи ӯ ташкил кардани фурӯши маҳсулот дар сайлҳои оммавӣ ва бозорҳои мавсимӣ, баргузориҳои маросимҳои динӣ ва маишӣ марбут ба иттиҳодияи ҳунармандон гузошта шуда буд.

Танҳо шахсе метавонист аъзои иттиҳодияи ҳунармандон шавад, ки дар мӯҳлати муқарраршуда пурра касбро омӯхта, аз устодаш барои мустақилона кор кардан иҷозат гирифтааст. Барои касб омӯхтан писаронро одатан аз синни 10-12 солагӣ ба шогирдӣ медоданд. Таълим асосан 4-7 сол давом мекард. Ҳодисаҳои низ буданд, ки усто барои аз ёрдамчии болаёқат ҳалос нашудан, шогирдро 8-10 сол нигоҳ медошт. Таълим бепул буд. Ба ғайр аз он усто ӯхдадор буд шогирдашро сарпарастӣ карда, дар давоми таҳсил бо хӯрокуворӣ ва сару либос таъмин намояд.

«Ҳар ҳунар аз нигоҳи динӣ муқаддас шумурда мешуд ва пири (ҳомии) худро дошт. Масалан, кашидадӯзон ба ҳомии маънавии худ Зӯҳро, зардӯзон ба пири худ пайғамбар ҳазрати Юсуф, дуредгарон ба пайғамбар ҳазрати Нӯҳ эҳтиром мегузоштанд. Маросими худӣ барои арвоҳи пир одатан дар фасли баҳор баргузор мешуд. Дар ин маросим ҳайвони муқаддас - гӯсфанд қурбонӣ карда, аз гӯшти он хӯрок тайёр мекарданд» [157, С.5].

Устохонаҳои дарборӣ дар қасри ҳоким, биноҳои давлатии мансабдорони олимартаба (сарвазир-қушбегӣ ё маъмури дуҷум — закотчӣ), дар хонаҳои ашрофон ҷойгир буда, аз ҷониби ҳоким бо маблағ таъмин карда мешуданд. Раиси устохонаҳои дарборӣ устакор номида шуда, аз ҷониби худи

устоҳо аз байни ҳунармандони ботарчиба ва бомахорат интихоб карда мешуд. Ў масъули ҳамаи корҳое буд, ки дар устохонаҳо иҷро карда мешуданд, онҳоро бо масолеҳи зарурӣ таъмин мекард, аз болои сари вақт иҷро шудани фармоишҳо назорат мекард. Китобҳо дар китобхонаҳои дарборӣ (академияи хонаводаи шох), китобхонаҳои заминдорони калон ва устохонаҳои хусусии шаҳрӣ сохта мешуданд. Китобхонаҳои он замон марказҳои фарҳангие буданд, ки дар он ҷо дастхатҳо натавонанд ҷамъоварӣ ва нигоҳ дошта мешуданд, балки аз ҷониби хаттотон нусхабардорӣ ва аз ҷониби саҳхофон ҷилдбандӣ карда мешуданд. Китобхонаҳо марказҳои воқеии ташаккули санъати касбӣ буданд. Дар ин ҷо беҳтарин нерӯҳои эҷодӣ, ки инкишофи санъатро дар замонҳои гуногун таъмин мекарданд, ғирд оварда шуда буданд. Шахсияти китобдор, ки ба ҷаъолияти ин муассиса ва устохонаҳои он роҳбарӣ мекард, хеле мӯътабар буд. Ў бо фармони махсуси шох таъин карда мешуд ва ваколатҳои васеъ дошт. Тамоми ҷараёни сохтани китоб ва ҷамъоварии дастхатҳо зеро роҳбарии ӯ ба амал меомад.

Дар устохонаҳои хусусӣ танҳо маҳсулоти истеъмоли оммавӣ истеҳсол карда мешуд. Ин маҳсулотро дар бозорҳо мефурӯхтанд ё онро ҳаннотон яклухт мегирифтанд. Барои ашрофон устохонаҳои махсус маҳсулот мебароварданд.

К.Ҷӯраев дар мақолаи худ қайд мекунад: «Нақшу нигори миллӣ дар маснуоти ҳунармандии халқӣ ҳамчун наъи зуҳуроти муҳими ҳаёт инсоният ва як намуди санъати амалӣ-оройишӣ мардумӣ маҳсуб ёфта, чун қисми муҳими мероси фарҳанги умумиҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад» [192, С.145]

Маъруфтарин нақшҳои ҳандасавии санъати исломӣ ғиреҳ ва равоқи чорҷӯбабанд ва аз нақшҳои наботи исломӣ, (ғрамзи дарахти зиндагии ҷовидона) буданд. Дар исломӣ на танҳо сохти нақш, балки услуби тасвир аҳмияти калон дорад: барғҳо давоми танаи дарахт буда аз барғҳо боз шохҳо, аз шохҳо боз барғҳо мебароянд ва ин муносибат беохир идома меёбад. Дар оройи ашёҳои нақшҳои ҳошия, канора ва чорҷӯба васеъ истифода бурда мешаванд. Дар ҳар сурат ҳошия, канора ва чорҷӯба бояд возеҳ тасвир шуда,

бо мақсади офаридани композитсияи чорчӯбавии мустақилияти худро дар майдони нақш нигоҳ доранд.

Аз рӯи маълумотҳои таърихӣ дар замонҳои гузашта дараҷаи техникии истеҳсоли маҳсулоти ҳунармандӣ хеле содда ва дар сатҳи паст қарор дошта бошад ҳам, бо вучуди ин соҳаҳои зиёди ҳунарҳои миллии тоҷикон ба дараҷаи баланди санъати амалӣ-ҳалқӣ расида буданд. «Устоҳои ҳалқии бофандагӣ дар ғаёлияти худ усули техникӣву технологияи равандҳои пиллакашӣ, аштобчигӣ, даврагарӣ, нақшандозӣ, абрабандӣ, теғбандӣ, ишқоркунӣ, рангрёзӣ, рангубор, кабудгарӣ ва дигар корҳоро истифода мебарданд» [71, С.465].

«Бофандагон тавассути олоти кори худ – ҳаллоҷӣ, чарх, дӯкон ва ғайра асосан, аз ресмонҳои пахтагин, абрешимӣ, пашмин, канабӣ ва зағирпоягӣ матоҳои гуногун мебофтанд. Матоҳо одатан аз бофтаҳои амудиву уфӯқӣ – тору пуд иборат мебошанд. Омода намудани тору пуд аз амалҳои нахпечонӣ, тортанӣ, оҳардихӣ ва фарқкушоӣ иборат мебошад. Торро дар дастгоҳ ё дӯкон таранг баста, пудҳоро аз байни риштаҳо бо як тартиби муайян гузаронида устувор мекунанд. Ҳангоми бо тартиби гуногун бофтани тору пуд матоҳои ҳархела ва тавассути бофтан бо риштаҳои рангҳояшон мухталиф нақшҳои раҳрах, катак ва гулдору суратдор ба вучуд меояд» [133, с. 7].

Дар Осиёи Миёна, аз ҷумла дар Тоҷикистон намудҳои гуногуни маҳсулоти пахтагӣ васеъ паҳн гашта буданд. Яке аз намудҳои матои пахтагӣ карбос мебошад. Ин матоёро қариб дар тамоми мавзеҳои Осиёи Миёна истеҳсол мекарданд. «Карбосбофӣ дар аксари шаҳру деҳоти минтақа маъмул гардида буд. Карбос матои сафеди ҳамвор буда, аз он либосҳои гуногуни мардонаю занона (курта, пойчома ва ғайра) медӯхтанд ва дигар лавозимоти зарурӣ ба монанди миёнбанд, дастор, пайтоба ва ғайра омода менамуданд» [172, С.27].

Мувофиқи маълумоти муаррих Н.Турсунов дар асри XIX карбосро истеҳсол мекарданд, ки он аз 5 банд, яъне 1000 ришта иборат буда, онро

панҷӣ меномиданд. Ҳангоми банд аз 200 ришта иборат будан - дубанда, аз 250 ришта иборат бошад, онро дурбанда меномиданд. «Солҳои 60-уми асри XIX карбоси асосаш дубанда истехсол мешуд. Пас аз омода шудани матои карбос онро бо болғачаи ороишӣ зада кӯбиш меоданд. Ин корро худӣ бофанда анҷом меод. Карбос вобаста аз минтақаҳо аз рангҳои сафед ва малла иборат буд. Масалан, дар Хучанд карбоси сафед бошад, дар Дарвоз ва мавзеҳои дигар бештар карбоси малларо истехсол мекарданд. Рангуборкунии онро мутахассисони махсус, яъне рангуборчиён иҷро менамуданд» [179, с. 158].

Барои ҷомадӯзӣ матои «қоқӣ» истифода мешуд. Номи матоъ аз истилоҳи «қоқ» яъне «хушк» гирифта шуда, он карбоси саҳт буд. Онро аз риштаи ғафси пахтагӣ истехсол мекарданд. Дар услуби омода кардани он, яъне тайёр кардани пуд ва танидан фарқиятҳо дида мешуд. Масалан, барои коркарди риштаи «қоқӣ» пудро нам менамуданд. Бо мақсади босифат ва саҳт шудани ришта, онро кудунг менамуданд. Дар ин ҳол раҳи теғ низ рӯйпӯш мегардид. Пас аз ин амалиёт риштаи ғафси дағал бунёд мегардид. Ин гуна риштаҳоро бештар дар гулдӯзию сӯзанидӯзӣ истифода менамуданд [179, с. 159].

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии кишвар доир ба эҳёи касбу ҳунароҳои миллӣ ёдрас гардида, аз худ намудани онро вазифаи ҳар як фард ҳисобидаанд, ки ин албатта бе ҳикмат нест. «...Касбу ҳунар инсонро баобро ва дар байни мардум шарафманд мегардонад. Шахси ҳунараманд ба воситаи ҳунари худ дар ҷамъият соҳиби ризқу рӯзӣ ва мақоми воло мегардад» [120, с. 5].

«Ҳунароҳои мардумӣ дар ҳатлонзамин аз нимаи дуоми асри XIX оғоз шуда, то солҳои 90 – уми асри XX босуръат раванқу ривоч меёфт. Мардуми ҳунараманди ҳатлонзамин касбу ҳунари худро аз насл ба насл гузаронида, то замони мо оварда расониданд» [195].

Яке аз соҳаҳои пешрафта, соҳаи бофандагӣ буд, ки ба он бештар занону

духтарон машғул буданд. Ҳунармандони минтақаи Хатлон аз пахта ришта ресида, аз он риштаҳо дар дастгоҳҳо матоъҳои пахтагин мебофтанд. Дар баробари ин, ришта ҳам ба фурӯш бароварда мешуд. Ба гуфтаи қаҳрамони халқи тоҷик Садриддин Айний, дар Хатлон истехсоли чит, карбос, карбосшоҳӣ ва алчабофӣ хеле тараққӣ карда буд. Маҳсули дасти бофандагони хатлонӣ бо матоъҳои ҳунармандони шаҳрҳои марказии Осиёи Миёна, Самарқанду Бухоро рақобатпазир буданд, зеро бо сифати баланд бофтаю дӯхта мешуданд.

Нимаи дуюми асри XIX ва аввали асри XX дар минтақаи Кӯлоб ҳунармандӣ ривочу раванг ёфта буд. Яке аз соҳаҳои пешрафтаи ҳунарҳои мардумӣ, ин бофандагӣ маҳсуб меёфт, ки ба он асосан занҳо машғул буданд. Онҳо аз пахта ришта ресида, дар олотҳои дастӣ бофта, баъдан ба фурӯш ҳам бароварда мешуд.

«Технология аз калимаи юнонии «*techne*» гирифта шуда, маънояш санъат, маҳорат, дониш ва «*logos*» илм мебошад» [12, с.27].

«Рушди технология (таълими меҳнат) шартҳои муҳимми пешрафти илму техника мебошад. Пешравиҳои илм дар рушди технология (таълими меҳнат) ба таври васеъ истифода бурда мешавад. Дастовардҳои муҳимтарини илми муосир ба кашфи илмҳои табиӣ ва техникаӣ асос ёфтаанд. Ҳоло корхонаҳои дӯзандагии мамлакат бо таҷҳизоти наватарин мучаххаз шудаанд. Автоматикунонӣ дар соҳаи саноат, афзоиши истеҳсолотро вусъат мебахшад. Системаҳои барномарезишуда ва идоракунии электронӣ, барои дӯхтану буридани либосҳо хело муҳим мебошад» [158, с.96].

Дар шароити муосир ҳунарҳои мардумӣ бо дониш, мавод ва технологияҳои навин, муошират, ҳамкориҳо байни донишҷӯён ғанӣ намуда, ба ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) роҳнамоӣ менамояд.

«Дӯзанда амалҳои корҳои дастиро бо мошиниҳои дарздӯзӣ иҷро мекунад. Дӯзанда бо омода намудани тарҳҳо, намунаҳо, маснуоти либосҳои гуногун, куртаи сабук, маснуоти мӯина, либоси тағ ва маҳсулоти трикотажӣ,

маснуоти барои рӯзгор истифодашаванда ва ғайра машғул аст. Касби дӯзандагӣ салоҳиятҳои эҷодкориро талаб намуда, дар он хусусиятҳои навоарӣ, зебоипарастӣ, таҳаммулпазирӣ, сарфаю сариштакорӣ ва бодикқатӣ афзалият дорад» [49, с.91].

Санъати гулдӯзӣ ё кашидадӯзӣ таърихи бисёрасра дошта, бозёфтҳои ҳафрийети бостоншиносӣ дар минтақаҳо аз таърихи хеле қадимӣ доштани ин намуди ҳунари мардумӣ дар миёни мардуми тоҷик шаҳодат медиҳад. Маснуоти пайдогардида аз гулҳои зебо ва нафиси аз риштаҳои зардӯзӣ дӯхташуда, порчаҳои сарулибос иборатанд. Замонҳои қадим либосҳои одамони номдор, подшоҳон, шахсони мансабдорро бо риштаҳои зардӯзӣ оро медоданд.

Анъанаҳои санъати гулдӯзӣ мунтазам тараққӣ ва рушд мекунанд. Асрҳои XIV-XVII либосҳои ҳаррӯзаӣ бо гулдӯзӣ ороодашуда васеъ паҳн гардида, санъати гулдӯзӣ оҳиста-оҳиста дар ҳама ҷойҳо интишор ёфт. Аз асри XVIII оғоз гардида, ҳунари гулдӯзӣ дар сачоқчаҳо, дастархон, сачоқҳои гуногунҳаҷм, ҷойникпӯш, пешдоман, сарбанд, рӯмолу сӯзанӣ, ҷойнамоз ва дигар лавозимоти рӯзгор дарҷ мегардид. Методҳои гулдӯзӣ аз гул ва рангҳои дар он таҷассумёфта аз авлод ба авлод гузашта, такмил ёфта, намунаҳои нотакрор пайдо мекард.

Ҳунари гулдӯзӣ то имрӯз мавқеи ҳудро пайдо кардааст. Он як намуди ҳунари халқист, ки дастӣ бо сӯзан ё ҷангаки маҳсус ё ба воситаи мошини маҳсуси гулдӯзӣ дар рӯйи матоъҳои гуногун, пӯст ва ғайра бо риштаҳои пахтагӣ, абрешимӣ, пашмӣ, нахҳои зарҳалию нукрагӣ, инчунин бо марҷону сангҳои қиматбаҳо, пулакчаҳои рахшон, марворид, танга иҷро мешавад. Дар матоъҳои дурушт низ гул дӯхтан мумкин аст.

Ҳунари кашидадӯзӣ бештар ба ороиши ҷиҳози сарулибос аҳаммият медиҳанд. То имрӯз зиёда аз 700 навъи нақши кашида маълум аст. Махсусан нақшу нигори куртаҳои занонаи Кӯлоб, Қаротегин, Бадахшон, Дарвоз, Хучанд, Истаравшан, Ашт, Мастҷоҳ қимати баланди бадеӣ доранд. Асосан пешбари доман, гиребон, остин, тахтапушти куртаҳои миллӣ, пешдоман,

доман, шим, нимтана ва ғайра оро дода мешаванд. Умуман, ду намуди кашидадӯзии дастӣ маълум аст:

- тору пуди матоъро ҳисоб карда дӯхтани кашида.
- ба матоъ нақш кашида, бо кӯки озод гулдӯзӣ кардани он [49, с.94].

Кашидаҳои озод ҳамеша аз рӯйи расми дар рӯйи матоъ, инчунин чарму картон кашидашуда дӯхта мешаванд. Махсусан гулдӯзӣ яктарафа маъмул аст. Он аз тарафи рост ба чап дӯхта мешавад.

Имрӯзҳо гулдӯзӣ ё кашидадӯзӣ ҳамчун ҳунари қадимаи нафиси тоҷикон буда, навъи зухуроти муҳимми ҳаёти инсоният ва як намуди санъати амалию ороишии мардумӣ, қисми муҳимми мероси фарҳанги умумичаҳонӣ ба ҳисоб меравад. Ҳунари гулдӯзӣ ё кашидадӯзӣ аз шахс маҳорати баланди касбиву эҷодӣ, таҳаммулпазирӣ, навоварӣ, эҷодкорӣ ва ғайраро металабад. Ҳангоми дӯхтани маснуоти гулдӯзи бояд, ҳунарманд тозагиву озодагии гирду атроф, тозагии маснуот, сарфакории риштаву матоъро ба инобат гирад.

Санъати ороишии халқӣ манбаи тамомнашавандаи донишмандӣ ва зебогӣ буда ҳар қадаре, ки ба он бо мароқ ва шавқу завқи зиёд муомила намоем, он ҳамон қадар ҳаматарафа ва чуқур ба мо кушода мешавад. Донишманди ҳунари халқӣ – ин дӯст доштан, фаҳмидан ва дарк намудан буда, он асосҳои маданияти бадеии ҳамаи халқҳо ба ҳисоб меравад. Аз замони қадим бо дастони халқи меҳнаткаш маснуотҳои маданияти баланди маишӣ дошта офарида шудаанд. Аз рӯи қонуни зебогӣ ва мувофиқи мақсад будан аз қадим устодони халқӣ чизҳои меофариданд, ки инсонро ихота мекунанд: маҳсулотҳои кулолию сафолӣ, асбобҳои кандакорӣ дар чӯб ва нақшу нигорҳо дар чӯб, чархи ресмонресӣ, ки дар давоми садсолаҳо асбоби доимӣ барои меҳнати занона ба ҳисоб мерафт, дастгоҳҳои бофандагӣ, титкунанда барои зағир ва ғайра.

Ҳамаи маснуотҳои, ки бо дастони устодони халқ офарида мешуданд, онҳо онро барои оилаи худ, яъне барои тӯҳфаҳо ё ин ки барои фурӯш тайёр менамунанд. Барои коркарди материалҳои гуногун таҷрибаи бисёр наслҳо ифодаи хеле хубро ёфтаанд: барои коркарди чӯб, гил, пашм, оҳан ва дигарҳо.

Дар халқҳои гуногун чизҳои тайёркардашуда шаклҳои гуногунро ба худ мегирифтанд, хусусиятҳои ҳаёти маҳаллӣ ва шароитҳои табииро, инчунин дар асоси он тасаввуроти эстетикиро ифода менамуданд. Бо вучуди он чизҳои бо дастони халқи меҳнаткаш офаридашуда дар халқҳои гуногун хусусиятҳои умумиро доро мебошанд.

Ҳунар сармояи гаронест, ки онро ба ягон сарват, симу зар иваз кардан ё харидан номумкин аст. Шахси боҳунар дарахти пурсамареро мемонад.

«Мардуми некӯзамири тоҷик бо ҳунаҳои мардумии худ бой ва ғани мебошад. Онҳо дар тӯли ҳазорсолаҳо ташаккул ёфтаанд, ки он аз мисгариву косибӣ, кандакориву наққошӣ, ресандагиву бофандагӣ, дӯзандагиву пазандагӣ ва ғайраҳо иборат мебошанд. Яке аз ин гуна ҳунаҳо бофандагӣ буда, кешбофӣ аз самтҳои асосии корҳои бофандагӣ ба ҳисоб рафта, бо он асосан занҳо машғул мешаванд. Бофандагӣ – навъи мероси фарҳанги ғайримоддии тоҷикон, ҳунари бадеӣ, чараёни технологияи аз ресмон бофтани матоъ мебошад. Абрешим, пахта, чут, зағирпоя, канаб, пашм ва ғайра ашёи хоми маҳсулоти бофандагӣ ба ҳисоб мераванд» [53, С.4].

Бофандагӣ яке аз ҳунаҳои қадима буда, дар давоми асрҳо аҳолии маҳаллӣ аз алоча, қаламӣ, суф, чит, карбос, матои хоса, доқа ва ғайра истифода мебарданд.

Характери диққатҷалбкунандаи ҳунари кешбофӣ аз он иборат аст, ки ҳар як шахс метавонад вобаста ба талаботи ҳаёти ҳаррӯзаи худ ин касбро омӯзад ва аз он истифода барад. Донишманди ҳунари бофандагӣ, фаҳмидан, дарк намудан ва дӯст доштани он мебошад. Ҳунари бофандагиро қариб дар ҳамаи халқҳо истифода мебаранд. Ин ҳунар ҳамчун мероси бадеӣ аз тарафи моделйерони замонавӣ омӯхта ва аз худ карда мешавад.

Сихҳо ва кашакҳое, ки барои бофтан истифода бурда мешаванд хеле сода ва қулай ҳастанд. Барои бофтан аз ресмонҳои гуногун истифода бурда мешаванд. Ин ба монанди ресмонҳои пахтагин, пашмин, нимпашмин, кимиёвӣ ва ғайраҳо мебошанд. Барои бофтан бофанда пеш аз ҳама шавқу завқи зиёд, қувваи тавоно дошта, чолоку зирак ва инчунин орошкор

буданаш лозим аст. Сифати кори маснуоти бофташаванда ба амалиётҳои иҷрокардашудаи бофанда вобастагии калон дорад.

«Ҳунари сӯзанидузӣ аз замони қадим сарчашма гирифтааст. Дар духтани он тафаккури олами гардон ва маъноӣ зиндагӣ ғунҷидааст. Мисоли маъноӣ муборизаи нерӯҳои неқӣ ва бадӣ, шукуфтани ҳазон гаштани инсон. Ва инсон набояд фаромуш кунад, ки миёни ин нерӯҳо қарор дорад ва инчунин бояд бидонад, ки ба кадоме аз ин қувваҳо ҳамроҳ бояд шуд. Занони тоҷик аз қадимулайём духтани сузаниро идома медиҳанд ва ба ояндагон рангҳои зиндагиро дар рӯи матоъ таҷассум мекунанд. Ҳар як сӯзанидӯз бо ҳазор умеду орзуҳои неқ сӯзан мезанад. Шояд бо задани сӯзан бо ресмони зард нурпошии доимии офтобро ё бо ресмони сабз ва сурх орзуи доимии баҳору шукуфоии гулро мекарду мекунад» [155, С.241].

«Кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, намуди санъати ороишию амалии халқист, ки дастӣ (бо сӯзан ва гоҳо бо чангаки махсус) ё ба воситаи мошинаи махсуси гулдӯзӣ дар рӯи матоъҳои гуногун, пӯст, намад ва ғайраҳо, бо ресмонҳои пахтагӣ, абрешимӣ, пашмӣ, нахҳои зарҳалию нуқрагин, инчунин бо сангҳои қимматбаҳо, пулакчаҳои рахшон, марворид, марҷон, танга ва ғайраҳо (дар матоъҳои дурушт) иҷро карда мешавад» [54].

Бояд қайд кард, ки таркиби санъати гулдӯзк, кашидадӯзии (тоҷик) нақшу нигори он мебошад. Қайд кардан зарур аст, ки дар нақшу нигори гулдӯзиҳои тоҷикон манзараи сарзамини таърихӣ ва имрӯзаи онҳо, ҷаҳонбинӣ, анъана, афкори таърихӣ, зебопарастӣ, орзуи омор, ҳамчунин ҷиғунагии таъсири равандҳои таърихӣ ба ҷаҳонбинӣ ва фаъолияти амалии онҳо таҷассум ёфта, дар навбати худ, нақши гулдӯзиҳо ба сарчашмаҳои муҳимми илмӣ ва фароғати маънавии инсонӣ муосир мубаддал гаштааст [190, С.237].

Кашидадӯзӣ асосан шугли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, иқоматгоҳ, ҷиҳози хона ва дигар васоити зиндагӣ истифода мешавад. Асбобҳои кашидадӯзӣ асосан сӯзан, чангак, бигиз, ангуштпона ва чанбарак мебошад.

«Гулдӯзии (кашидадӯзии) тоҷикон, ҳунари нафисаи қадима буда, ҳамчун навъи зухуроти муҳимми ҳаёти инсоният ва як намуди санъати амалию ороишии мардумӣ, қисми муҳимми мероси фарҳанги умумиҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин ҷост, ки намунаҳои волои гулдӯзии тоҷикиро дар аксари осорхонаҳои Тоҷикистон ва инчунин дар баъзе осорхонаҳои машҳури олам, аз ҷумла Чину Ҳиндустон дидан мумкин аст. Оғози пайдоиши гулдӯзӣ ба давраи аввали ҳаёти инсонк, яъне асри санг мансуб доништа шудааст. Зеро дӯхтан ва кӯк задан ҳангоми аз пӯсти ҳайвонҳо либос омода намудани инсони ҳаминдавра пайдо шуда, бо гузаштан аз истифодаи бигисҳои сангӣ, яъне сӯзанҳои он замона, ба устухонӣ ва дертар аз сӯзаниҳои устухонк ба сӯзанҳои фализӣ, биринҷӣ, оҳанӣ, фулодӣ, инчунин бо пайдо шудани бофандагӣ рангпадозии он, минбаъд рушду камол ёфтааст. Ба ҳайси ресмон дар давраҳои гуногуни таърихӣ, пашм, пахта, абрешим сонияти зару нукра низ, ки омили пайдоиши ҳунари зардӯзӣ гардидаанд, истифода шудаанд» [102, с.30].

«Касбу ҳунарҳо дар ҳамаи давраи замон, хусусан, замони муосир рӯ ба рушд оварда, маҳсулоти ҳунармандӣ бо ҳисси баланди зебоипарастӣ аз ҷониби ҳунармандони чирадаст пешкаши мардум гардонида мешавад» [146, С.19].

Мавлуда Рузиева дар китоби “Зардӯзӣ” чунин овардааст: «Зардӯзӣ навъе аз ҳунармандиест, ки аҳли он бо тарҳои симу зар дар рӯи матоъ гулу нақшҳои гуногун медӯзанд. Ин пеша дар асоси гулдӯзӣ пайдо шудааст. Дар рӯи матоъ ё либос бо риштаи маҳсусе, ки аз нахи зар (сафед – “нукрагӣ” ё зард – “тиллоӣ”), тайёр карда шудааст, нақш офарида мешавад» [144, С.34].

Зардӯзӣ санъати ороишии амалии халқӣ буда, дастӣ (бо сӯзан дар дӯкон) ё ба воситаи мошинаи маҳсуси гулдӯзӣ дар рӯи матоъҳои гуногун, чарм ва ғайраҳо бо риштаҳои пахтагӣ, сунъӣ, абрешимӣ, зарҳалӣ, нукрагӣ иҷро карда мешавад. Он асосан шуғли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, ҷиҳози хона, масолеҳи хурди ороишӣ ва ғайра истифода мешавад.

Намудҳои гуногуни зардӯзиро асосан дар рӯй матоъҳои барқут, бахмал (замша), шоҳипарча, атлас, шоҳӣ ва дар гузашта ҳатто дар матоъҳои пашмии моҳут, драб, карбос, чармӣ ва ғайра дигарон дӯхта мешуданд.

Амали зардӯзони машҳури Тоҷикистон Б.Аҳророва (Герби Тоҷикистон), Б.Аҳмадова, М.Ҳабибова (камзӯлчаву каллапӯш) ва М.Ҳайдарова (сӯзанӣ) дар намоишгоҳҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва байналҳалқии Монреал, Қоҳира, Прага, Лейпсиг ва ғайра баҳои баланд гирифтаанд.

Зардӯзони ҳозира нозукиҳои ҳунари гузаштаро боз равангу тақмил дода нақшҳои нави зебову пурмазмун эҷод намудаанд: офтоб, булбул, ғунча, садбарг, гулшан, наздаи маҷнунбед, қӯшбодом, хишт, мавҷ, чашми булбул ва ғайра аз қабилӣ беҳтарин нақшо буда, дорои технологияи махсус ва банду басти мураккаб мебошад.

Атласбофӣ навиёе яке аз ҳунароҳои суннатӣ мебошад, ки ба он бештар замон машғуланд. Он дар байни тоҷикон ҳамчун як навиё бофандагӣ таърихи тӯлонӣ дорад. [171, с. 134]. Атлас матои тору пудаш зичи соф абрешимӣ ва нимабрешимӣ мебошад. Он дар маданияти моддии тоҷикон ба тарзи васеъ истифода мешуд. Аз ҷумла, он барои дӯхтани сарулибос, ҷома ва пероҳани замон мардон, омода намудани пӯшиши курсо ва нишастгоҳҳои табақҳои ашрофон ва ғайра истифода мегардид. Атласи нимабрешимиро бошад, барои абраи кӯрпаю кӯрпачаҳо ба кор мебарданд. Атласи олисифат ва хушранг бо номи «хонатлас» маъмул гардида, дар дастгоҳҳои махсус бофта мешуд. Нусхаҳои анъанавии атлас бо номҳои «шоҳсабз», «барги қарам» ва «атласи сиёҳ» машҳур гардида буд. Ду навиё атласи анъанавиро шоҳибофон дар дастгоҳҳои (дӯконҳои) бофандагии дастӣ истеҳсол менамуданд.

Ҳамин тариқ, таҳлили таърихӣ фарҳангии ҳунароҳои миллии тоҷикон, аз ҷумла бофандагӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, атласбофӣ ва дигар намудҳо, нишон медиҳад, ки ин ҳунароҳо дорои заминаи амиқ таълимӣ ва тарбиявӣ мебошанд. Онҳо метавонанд ҳамчун воситаи самараноки баландбардории

салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни «Технология (таълими меҳнат)» хизмат кунанд. Бо вучуди ғании мероси ҳунармандӣ, дар низоми таҳсилоти муосири касбӣ то ҳол методикаи ягонаи истифодаи ин ҳунарҳо дар раванди баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) коркард нашудааст. Аз ин рӯ, дар параграфи навбатӣ (1.2) зарур аст, ки нақши ҳунарҳои миллӣ дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мавриди омӯзиш қарор гиранд.

1.2. Нақши ҳунарҳои миллӣ дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)

Фанни технология (таълими меҳнат) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳама фанни муҳим ва ба амалияи мақсаднок равонагардида маҳсуб меёбад. «Дар айни замон ба илми технология беш аз 200 самт ё соҳа мансуб мебошад» [22, С.179].

Ҳоло талабот ба омӯзгор ва сифатҳои шахсии омӯзгори фанни технология (таълими меҳнат) рӯз аз рӯз тағйиру тақвир истодааст. «Дар марҳилаи кунунии рушди илм ва амалияи таълим яке аз вазифаҳои асосии муаллимон мушаххас кардани хусусиятҳои мебошад, ки хатмкунандаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд дошта бошад. Маълум аст, ки муносибати ба дониш асосёфта барои арзёбии натиҷаҳои таълим, ки муддати тӯлонӣ дар соҳаи маориф ҳукмфармо буд, дар ҳаҷми муосир аҳамияти ҳама аз даст дода, ҳоло маҷмӯи дониш, малака ва маҳорати ба ҳам пайванде, ки салоҳиятро ба вучуд меоранд, афзалият дода мешавад» [23, С.130].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ба талаботи байналмилалӣ ва ба меъёр муосир мувофиқ намудани низоми таҳсилоти миллии кишвар ва ҷорӣ намудани низоми муосири таҳсилот тадбирҳои мушаххас ва судманд андешида шуда истодаанд, ки дар навбати худ ин гузариш яке аз талабот ва нақшаҳои амалии «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии

Тоҷикистон то соли 2020» мебошад. Дар ин ҳуҷҷати муҳими соҳа қайд карда шудааст: «Низоми нави маориф, ки мутобиқи тамоюлоти ҷаҳони муосир на ба дониш, балки ба салоҳиятноки асос ёфтааст, бояд ба хонандагон имконияти азхуд намудани салоҳияту малакаҳои асосии иҷтимоиро, ба монанди қабули масъулиятнокии қарорҳо ва банақшагирии пешравӣ дар касб, илмомӯзӣ дар давоми тамоми ҳаёт, салоҳияти алоқадорӣ, тайёрии касбии дар бозори меҳнат талаботдошта, донишу малакаи барои худтакмилдиҳӣ зарур, малакаи тарзи ҳаёти солим, арзишҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, таъмин намояд» [169].

Калимаи «салоҳият» дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» маънии – лоиқ будан, сазовор будан; шоистагӣ, сазоворӣ тафсир дода шудааст.

Дар Луғати истилоҳоти ҳазинаи аврупоии таҳсилот [45] калимаи салоҳият (компетенсия) чунин шарҳ дода шудааст [65]:

- қобилияти ягон кор (амал)-ро хуб ва самаранок иҷро кардан;
- ба талаботи вазифавӣ (касбӣ) мутобиқ будан;
- қобилияти иҷрои вазифаҳои махсуси меҳнатӣ.

Дар китоби “Методикаи таълими нақшакашӣ дар низоми муносибати босалоҳият” калимаи «салоҳият» чунин шарҳ дода шудааст: «Салоҳият - маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои ба ҳам пайванде, ки ба мақсади ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаётӣ (иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд» [7, С.50].

Дар замони муосир, ки низоми таҳсилот ба рушди устувори салоҳиятҳои касбии мутахассисон аҳамияти аввалиндараҷа медиҳад, мафҳуми «салоҳияти касбӣ» мавқеи марказиро дар назария ва амалияи педагогикаи касбӣ ишғол менамояд. Салоҳияти касбӣ, дар маънои васеи калима, маҷмӯи устувори донишҳои назариявӣ, маҳоратҳои амалӣ, қобилиятҳои эҷодӣ, арзишҳои касбӣ ва хусусиятҳои шахсии мутахассис мебошад, ки ўро ба иҷрои самаранокӣ фаъолияти касбӣ дар шароитҳои гуногун қодир месозанд. Ба ибораи дигар, салоҳиятноки аз донишҳои сода фарқ мекунад, зеро он дар вазъиятҳои

ғайристандартӣ ва мураккаби касбӣ зухур меёбад ва ҳамгироии маҳоратҳои гуногунро талаб мекунад.

Дар доираи таҳқиқоти мо, мафҳуми «салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)» ҳамчун як низоми динамикӣ ва бисёрҷузъӣ мавриди баррасӣ қарор мегирад, ки аз ҷузъҳои зерин иборат аст:

- салоҳиятҳои психологӣ-педагогӣ (донистани хусусиятҳои синнусолии хонандагон, усулҳои таълим ва тарбия);
- салоҳиятҳои техникӣ-технологӣ (азҳудкунии технологияҳои муосири коркарди масолах, истифодаи дастгоҳҳо ва асбобҳо);
- салоҳиятҳои методӣ (қобилияти тарҳрезии дарсҳо, таҳияи барномаҳои таълимӣ ва истифодаи методҳои самарабахши таълим);
- салоҳиятҳои эстетикӣ ва фарҳангӣ (дарки зебоипарастӣ, эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва ҳунари мардумӣ);
- салоҳиятҳои иҷтимоӣ-коммуникативӣ (қобилияти ҳамкорӣ бо ҳамкасбон, волидайн ва ҷомеа).

«Дар замони ҳозира масъалаи «салоҳиятнокии касбии омӯзгор» ба илм ворид гардида, барои такмил додани он кӯшишҳои зиёд ба харҷ дода мешаванд. Дар рӯзгори мо таъмин намудани «салоҳиятнокии касбии омӯзгор» барои муаллимони оянда дар мактабҳои олии яке аз масъалаҳои муҳим ва мубрам гардидааст» [151, с. 10].

Азбаски мавзӯи таҳқиқоти мо ба истифодаи ҳунари миллии ҳамчун воситаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ нигаронида шудааст, зарур аст, ки салоҳиятҳои махсусро, ки омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) дар самти ҳунари мардумӣ бояд соҳиб гардад, муайян кунем. Ба ин салоҳиятҳо дохил мешаванд:

- Донишани таърих ва назарияи ҳунари миллии омӯзгор бояд пайдоиш, ташаккул, намудҳо, хусусиятҳои минтақавӣ, рангомезӣ ва нақшҳои рамзии ҳунари миллии, бахусус вилояти Хатлон (чакандӯзӣ, кашидадӯзӣ, атласбофӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, қуракдӯзӣ ва ғайра) донад.

- Маҳоратҳои амалии иҷрокунандагӣ – омӯзгор бояд ҳудаш дар сатҳи баланд якҷанд намуди ҳунароҳои мардумиро иҷро кунад ва технологҳои анъанавию муосири истеҳсолотро аз худ карда бошад.

- Қобилияти методӣ-педагогӣ – омӯзгор бояд усулҳои самаранокӣ таълими ҳунароҳои мардумиро ба хонандагон дар доираи фанни технология (таълими меҳнат) аз худ кунад ва барномаҳои таълимии минтақавӣ таҳия намояд.

- Салоҳиятҳои эҷодӣ ва лоиҳавӣ – омӯзгор бояд қодир бошад, ки нақшҳои нави гулдӯзиро эҷод кунад, технологияҳои анъанавиро бо тарҳҳои муосир ҳамгиро намояд ва ба хонандагон эҷоди маҳсулоти ҳунароиро таълим диҳад.

- Арзишҳои касбӣ ва муносибат ба мероси фарҳангӣ – омӯзгор бояд ба ҳунароҳои миллӣ ҳамчун сарвати бебаҳои маънавии халқи тоҷик муносибати эҳтиромона дошта, онҳоро ҳифз ва эҳё намуда, ин муносибатро дар хонандагон низ ташаккул диҳад.

Ташаккули салоҳиятҳои касбӣ дар омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунароҳои миллӣ на танҳо ба тақмили маҳоратҳои таълимӣ, балки ба рушди шахсият, дарки амиқи арзишҳои миллию фарҳангӣ, бедории ҳудшиносии миллӣ ва қобилияти интиқоли ин арзишҳо ба наслҳои оянда мусоидат мекунад. Ин муносибат, ки дар заминаи принципҳои педагогикаи халқӣ ва талаботи стандартҳои муосири таҳсилот (ба монанди салоҳиятнокиӣ, таҳаммулпазирӣ, гуногунфарҳангӣ ва ҳамгирӣ) асос ёфтааст, метавонад баҳри баландбардории сифати тайёрии омӯзгорон дар донишгоҳҳои педагогӣ, бахусус дар вилояти Хатлон, самаранок истифода шавад.

Баҳри маърифатнокии қишри ҷомеа ба ҳунароҳои миллӣ ва омӯзонидани ин ганҷинаи бойи халқи бофарҳанги тоҷик ва зарурати тағйирёбии инфрасохтори деҳот, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2019-2021-ро солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ эълон намуданд.

Икдоми мазкур баҳри эҳёи ҳунару ҳунармандии халқи тоҷик аз давраҳои кадим то ба имрӯз мусоидат намуда, фарҳанги ҷаҳонгири мардуми моро муаррифӣ карда истодааст.

Солҳои охир баҳри ташаккул ва рушди салоҳияти касбии муҳассилини муассисаҳои таълимии ҷумҳурӣ ва арҷ гузоштан ба мероси ниёганоман ба барқарорию рушди ҳунарҳои миллӣ диққати махсус дода шуда, чӣ тавре дар боло қайд гардид, дар ин самт аз ҷониби Сарвари давлат солҳои 2021-2022 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон гардида буд.

Тавре, ки дар сарчашмаҳои адабӣ зикр мегардад, мардуми меҳнаткаш, аз ҷумла косибону ҳунармандон баҳри таъмини зиндагии озоиштаи хеш дар ҳар давра замон ба ҳунарҳои гуногун рӯй меоварданд.

Омӯзиши манбаҳои назариявӣ, таърихӣ, бостоншиносӣ ва маълумоти пажӯҳишгарони илми таърих дар ин ҷода Байденко В.И., Бартолд В.В., Семёнов А.А., Шишов А.П., Болдирев А.Н., Кисляков Н.А., Писарчик А.К., Гафуров Б.Ғ., Мухторов А., Раҳимов Р.Р., Раҳимов М.Р., Гуломова Э., Ёқубов Ю., Раҷабов А., Довудов Д., Абдуназаров Х., Шарипов Д., Умарзода И. ва Азизӣ М. ҳунармандӣ дар сарзамини Хатлонзамин таърихи ҳазорсолаҳоро доро мебошад.

Ҳангоми таҳлили сарчашмаҳои таърихӣ ва бостоншиносӣ, ки ба ҳунарҳои мардумии Хатлонзамин вобастаанд, ба хулосае омадам, ки ин сарзамин дорои мероси ғанӣ ва пурғановати ҳунари мебошад [2]. Тадқиқоти Литвинский Б.А. ва Давидович Е.А. дар харобаҳои Ҳулбук нишон медиҳанд, ки ҳунарҳои мардумӣ дар ин минтақа решаҳои амиқи таърихӣ доранд. Ин хулоса барои кори мо аҳамияти калон дорад, зеро омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) набояд танҳо техникаи истеҳсолот, балки решаҳои фарҳангӣ, таърихӣ ва маънавии меҳнатро низ ба донишҷӯён биомӯзонад.

Солҳои 50-уми асри XX бостоншиносони рус Литвинский Б.А. ва Давидович Е.А. дар харобаҳои Ҳулбук, маркази хатлонзамини асримиёнагӣ таҳқиқоти таърихӣ гузаронида, аз осори пайдоиши санъат, касбу ҳунар ва

шуғлҳои дигари сокинони хатлонзамин воқиф гардиданд [27, с. 16].

Дар тавсифи шаҳри таърихии Ҳулбук (ш. Ҳулбук бо масоҳати 280–300 гектар) мебинем, ки тамоми ҳунарҳои мардумӣ дар як маҷмӯи ягона – тарҳи меъморий, ҳавзи шиноварӣ, толорҳои қабули меҳмонон, манораҳои дидбонӣ, ибодатхона, ҳарамсарой, ошхона, ҷоҳҳо ва қубурҳои обпартоҳо – таҷассум ёфтаанд. Ин далили равшанест, ки ҳунарҳои миллий якбора чандин салоҳиятро дар бар мегиранд: салоҳияти тарроҳӣ (дизайн), салоҳияти меъморий, салоҳияти идоракунии захираҳои об (гидротехникӣ), салоҳияти ҳунарҳои дастӣ ва салоҳияти меҳмондорӣ. Аз ин рӯ, ҳунарҳои миллиро наметавон танҳо ҳамчун «маҳорати дастӣ» ё «эҷодиёти халқӣ» арзёбӣ кард; онҳо як системаи интегративии салоҳиятҳои касбӣ мебошанд.

«Дар асл харобаҳои шаҳри таърихии Ҳулбук моро бештар ба мероси ниёғони хеш мепайвандад. Дар осори ш. Ҳулбук, ки тибқи маълумоти муаррихон 280-300 гектарро ташкил медиҳад, тамоми ҳунарҳои мардумиро вохӯрдан мумкин аст. Тарҳи сохти меъморий, композитсияи мусалсали он, мавқеи ҷойгиршавии ҳавзи шиноварӣ, толори қабули меҳмонон, мавқеи манораҳои дидбонгоҳҳо, ибодатхона, ҳарамсарой, манзили ҷойгиршавии санъаткорон, ошхона, ҷоҳҳои об, қубурҳои зеризаминии обпартоҳо таваҷҷуҳи бинандаро ба худ ҷалб менамоянд. Тааҷубовар он аст, ки одамон дар давоми асрҳои зиёд дар натиҷаи ҷустуҷӯ, андеша, тарзи сохтани биноҳо ва дигар инфрасохтори шаҳр ё марказҳои калони аҳолинишинро бо тарҳи зебо ва диданибоб бунёд намудаанд, ки ҳанӯз ҳам сайёҳони хориҷӣ, меҳмонони дуру наздикро дар тааҷҷуб ва ҳайрат мемонанд» [44, с.32].

Мавриди дигаре, ки барои методикаи таълим аҳамияти амалӣ дорад, ин ҳаст, ки ашёҳои сафолӣ (симдону хумҳо, табақҳои сафолӣ, ҳайкалчаҳо), шиша, донаҳои шохмот, навиштаҷоти арабиасоси гилин дар Ҳулбук кашф шудаанд. Ин ашёҳо нишон медиҳанд, ки сокинони Хатлонзамин дар соҳаҳои сафолгарӣ, заргарӣ, шишагарӣ, кандакорӣ, хаттотӣ маҳорати баланд доштаанд. Ҳар яке аз ин соҳаҳо дар тайёрии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) метавонад ҳамчун амсилаи таълимӣ барои ташаккули

салоҳиятҳои зерин истифода шавад:

- сафолгарӣ – салоҳияти кор бо лой ва конструксия,
- шишагарӣ – салоҳияти кор бо мавод ва ҳарорат,
- кандакорӣ – салоҳияти геометрия ва тарроҳӣ,
- хаттотӣ – салоҳияти графика ва эстетика.

Боз як нуктаи муҳим – пайдоиши ин ҳунарҳо аз ҳазораи 1 то мелод ва давраи оини Зардуштӣ. Ин далели он аст, ки ҳунарҳои миллӣ дар вилояти Хатлон на танҳо «бояд», балки метавонанд ҳамчун асоси методӣ барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори оянда хизмат кунанд, зеро онҳо аз қадим мавриди истифодаи амалӣ ва иҷтимоӣ будаанд. Дар асри XXI, вақте ки ба мо омӯзгорони технологияи «универсал» лозим аст, ҳунарҳои миллии Хатлон дорои он потенциал мебошанд, ки донишҷӯёро дар як вақт бо чанд соҳаи касбӣ шинос намоянд.

«Ҳазорсолаҳо ашӯҳои гуногуни сафолӣ, ба монанди симдону хумҳо, табакҳои сафолӣ, ҳайкалчаҳои гуногун, шиша, донаҳои шохмот, осори навиштаҷоти арабиасоси гилин ба даст омаданд, ки имрӯзҳо осорхонаи Хулбук ва осорхонаҳои ноҳияҳои атрофи онро зебу зиннат ва шукӯҳи тоза зам намудаанд. Ҳунарҳои мардуми Хатлонзамин аз ҳазораи 1 то мелод ва ҳатто пештар аз он, яъне аз давраи оини Зардуштӣ сарчашма мегирад» [27, с. 21].

«Нимаи дуҷуми асри XIX - аввалҳои асри XX дар минтақаи Кӯлоб ҳунармандӣ ривочу равақ ёфта буд. Яке аз соҳаҳои пешрафтаи ҳунарҳои мардумӣ ин бофандагӣ буд, ки ба он асосан занҳо машғул буданд. Аз пахта ришта ресида, онро дар дастгоҳҳо мебофтанд ва он ба фурӯш ҳам бароварда мешуд. Бостоншиноси рус Бабанский Ю.К. овардааст, ки мардуми Дарвозу Қаротегин ва Қубодиён аз риштаҳои дар Кӯлоб тайёршуда истифода мебарданд» [31].

Коллективи таҳқиқотчиёни таъсисдодаи Академияи илмҳои Тоҷикистон бо роҳбарии бостоншинос Ёкубов Ю. солҳои 2001-2006, ки ба ҳаёти он омӯзгорони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

Шарифов Д., Азизӣ М. шомил буданд, дар ш. Кӯлоб ҳафриётҳои таърихӣ гузаронида, қабатҳои маданияи зиёдеро пайдо карданд, ки мутааллиқ ба ҳазораи II пеш аз мелод мебошанд. Ёдоваршудан лозим аст, ки бозёфтҳои бадастовардаи ҳайати ин экспедитсия дар як ғӯшаи қаламрави Осорхонаи маҷмааи 2700-солагии Кӯлоби бостонӣ нишонаи таърихи куҳан доштани онро нишон медиҳанд [47, с. 18].

«Асрҳои миёна ташкили анъанаҳои маҳаллии ҷамъиятҳои тоҷирон ва ҳамчунин хусусиятҳои пешбурди тичорат ба мушоҳида мерасанд, ки бисёр ҳам бо шакли оддӣ ба роҳ монда шудаанд. Раванди тараққиёти ҳодисаҳои нав дар бозори Осиё ба таври ҷиддӣ муайянкунандаи иқтисоди ҷаҳонӣ дар оянда мебошад. Беш аз 5-6 ҳазор сол пеш тичорати матоъ ва роҳи абрешим мардуми тоҷикро водор кард, ки бо укёнус ва миллатҳои бузург пайваست гардад. Аз пахта ришта ресида, онро ба воситаи дастгоҳ мебофтанд. Дока матои нафиси пахтагинест, ки аз риштаҳои аз дигар ҷой овардашуда дар байни тоҷикони Даҳбед, Янги-Қӯрғон ва Самарқанд тайёр карда мешавад. Ҳамчунин дар байни тоҷикони Бухоро ва Хева тайёр карда шуда, ба фӯрӯш бароварда мешуд. Басма матоъи нимабрешими хатпаҳн буда, аз пашми уштур барои ҷакманҳои зимистона истехсол карда мешуд. Басматибит низ матоъест, ки нима аз пашм ва нима аз пар мебошад. Онҳо дар шабҳои дарози зимистон ҷакман, эзор ва ҷӯроби пашмӣ тайёр мекарданд» [48].

Дар доираи татбиқи иқдоми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба эҳё ва рушди ҳунарҳои мардумӣ то имрӯз даҳҳо мактаби ҳунармандон дар шаҳру ноҳияҳои кишвар ташкилу фаъолият намуда истодаанд. Чуноне ки дар Паёми Президенти кишвар иброз ёфтааст: «Ҳоло дар кишвар 62 муассисаи таҳсилоти ибтидоии касбӣ аз рӯи 97 ихтисос ва 5 маркази таълими калонсолон бо 41 филиал ва 21 намояндагӣ аз рӯи 93 касб кадрҳои коргарӣ тайёр мекунад. Дар асоси дастури мо имсол дар заминаи литсею коллеҷҳои техникӣ боз 47 маркази ҳунарҳои миллий ва муосир барои омӯзиши 50 касбу ҳунар ба фаъолият шурӯъ менамояд» [121].

Дар шароити имрӯза тадқиқоти илмӣ дар соҳаи тарбияи ҷавонон бо назардошти таълими ҳунарҳои мардумӣ мавқеи назаррасро ишғол мекунад. Ҳадафи муҳаққиқон баҳодиҳӣ ва таҳлили рушди ҳунармандӣ ва таъсири он, ба ҷавонон омӯзонидани ҳунарҳои аҷдодӣ, бо таъба онҳо ташаккул додани ҳунарҳои наву муосир мебошад. Дар робита ба ин профессор М.Лутфуллозода омӯзиши касбу ҳунарро чунин баён доштааст: «Бехтарин восита ва манбаи зиндагӣ ҳунар аст. Ҳунар барои инсон бори сангин нест, баръакс ҳунар қадру қимати инсонро меафзояд. Ҳунар омӯхтан ҳеҷ гоҳ дер намешавад. Вале барои он ки инсон аз ҳунар ҳар чӣ бештар нафъ бардорад, аз ҳӯрдӣ бояд онро омӯхт» [97, с. 17].

Албатта, баҳри амалии ҳунарҳои миллий дар шаҳру деҳот ва муаррифии он ҳазорон ҳунармандони соҳибкасб фурсати зиёдро тақозо медорад.

Ҷиҳати таҳлил ва таҳқиқи масъалаи зебопарастиву ҳунарҳои миллий олимони тоҷик чанд ақидаҳои хешро баён намудаанд. Масъалан, дар мақолаи илмиашон Л.Х.Неъматов ва дигарон чунин иброз менамоянд: «Мардуми зебопараст тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст. Ин зебоӣ нақшу ниғори дилписанди мардуми тоҷик аст. Агар одамони диёри мо меҳнатдӯсту зебопараст намебуданд, мо ҳоло аз лаззати тамошои фараҳбахши ин зебоӣ маҳрум мебудем, вале, хушбахтона табиати инсон чунин аст, ки зиндагӣ бе зебоӣ барояш мушқил мебошад» [114, с. 178].

С.Ҳасанов дар китоби худ қайд кардаанд: «...Ҳунарҳои миллий машғулияти асосии аҳолии шаҳр ба ҳисоб мерафт, ки асоси онро то ихтирои машинаҳои индустриявӣ меҳнати дастӣ ташкил мекард. Дар иқтисодиёти Ҳучанд ба монанди дигар шаҳрҳои Осиёи Миёна ҷои асосиро истеҳсоли дастӣ мегирифт. Дар асоси озмоишҳои бойгонӣ ва омӯзиши ҳунарҳои дастӣ зиёда аз 100 намуди ҳунарҳои мардумӣ муайян гаштааст» [188, с. 125].

М.Д. Рӯзиева дар китоби худ қайд менамояд: «Қолинбофии дастӣ ва гулдӯзию зардӯзӣ аз ҷумлаи ҳунарҳои зебои тоҷикӣ аст, ки аз қадим то ба имрӯз расидааст. Касбу ҳунарҳои миллий, ба монанди кашидадӯзӣ, бофандагӣ, заргарӣ, чармгарӣ, ҷомадӯзӣ, наққошӣ, гулдӯзӣ, кафшдӯзӣ, дӯзандагӣ ва

дахҳо касбу ҳунарҳои дигари милли мавҷуданд, ки то давраи мо омада расидаанд. Ҳунари кашидадӯзӣ ва гулдӯзӣ намуди санъати ороишию амалии халқист. Халқҳои Осиёи Миёна дар тӯли қарнҳои бисёр ороиши сару либосро ба монанди куртаи чакан, таҷҳизотҳои хонаю ҷой ва анҷому ашёи рӯзгор, ҳуллаи аз бисоти тифлӣ то ҷиҳози арӯсиро дар хонадон ба ҷо меоваранд. Аз қадим боз зиёда аз 700 нави нақши кашидадӯзӣ маълум аст. Дар Тоҷикистон кашидадӯзӣ аввал ҳунари дастии авлодӣ буд. Ҳунари гулдӯзӣ, тарқдӯзӣ ва зардӯзӣ бисёр ҳунари паҳншуда дар байни халқҳои Осиёи Миёна мебошад. Зардӯзон ва гулдӯзони ҳозира нозукиҳои ҳунари ниёгонро давом дода, дар айни замон нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд ва инчунин ҳелҳои нави бисёрро истифода мебаранд» [148, с. 153].

Рушди соҳаи маориф ва илм дар маркази таваҷҷуҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус Асосгузори сулҳу ваҳдати милли – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошта, дар мамлакатамон ҷиҳати ислоҳоти соҳа ва мутобиқ намудани таҳсилот ба Стандартҳои байналмилалӣ тадбирҳои зиёде амалӣ гашта истодаанд. Ҳамасола бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, соҳибкорону шахсони ватандӯсту меҳанпараст дар ҳудуди кишварамон дахҳо муассисаҳои таълимӣ ва синфхонаҳои иловагӣ бо шароити мусоиди фаъолият таҳсил бунёд карда мешаванд, ки ин ҳама барои гирифтани донишу ҳунари муосир барои кӯдакону наврасон ва ҷавонон замина мегузорад. Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми наубатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари таҳлили вазъи сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ ба масоили таълиму тарбия ва рушди бонизомии соҳаи маориф таваҷҷуҳ намуда, қайд доштанд: «Имрӯз дар соҳаи маорифи мамлакат ҳафт барномаи давлатӣ ва ду стратегияи дарозмуддат татбиқ шуда истодааст, ки ба рушду инкишофи таълиму тарбия, амалигардонии ислоҳоти соҳа, дастгирии мактабу омӯзгор, таълифи китобҳои дарсии насли нав ва тақмили мазмуну мундариҷаи таҳсилот мусоидат менамояд. Ҳамчунин, бо ин мақсад дар соҳаи 11 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи 4,66 миллиард сомонӣ татбиқ

шуда истодааст. Ҳамеша дар хотир бояд дошт, ки ҳамаи пешравию пирӯзии ҳар як давлат ва ҷомеаро мактабу маориф ва илму дониш таъмин мекунад» [122].

Бо шугли пурмахсул фаро гирифтани сокинон яке аз масоили муҳим ба ҳисоб рафта, дар ин самт низ аз ҷониби давлату ҳукумат пайваста тадбирҳои зарурӣ амалӣ карда мешавад. Дар шароити бархӯрди фарҳангу тамаддунҳо, низоъҳои геополитикӣ, шомилшавии сокинон ба гурӯҳҳои террористиву экстремистӣ, пешгӯии нашудани сиёсатҳо, тағйирёбии иқлим, норасоии маводи озуқаворӣ ва дигар падидаву зухуроти манфии ҷомеаи муосир аз ҳар фарди худшиносу худогоҳ тақозо карда мешавад, ки насли наврасу ҷавони кишварамонро, пеш аз ҳама, дар руҳияи ватандӯстӣ, ҳештаншиносӣ, арҷгузорӣ ба мероси ниёгон, ҳифзи дастовардҳои замони Истиқлол, андӯштани илму дониш ва касбу ҳунариҳои муосир тарбия ва ба камол расонем. Дар кишвари соҳибистиклоламон барои кӯдакону наврасон, ҷавонон ва сокинон ҷиҳати таҳсил, касбомӯзӣ ва фаъолият шароити мусоид фароҳам оварда шудааст.

Тазаккур бояд дод, ки фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, ниҳодҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, озмоишгоҳу паркҳои технологӣ ва марказҳои касбу ҳунаромӯзӣ тибқи талаботи замони муосир мувофиқ гардонида шуда истодаанд, ки ин ҳама ба такмилу маҳорати эҷодиву ҳунарии сокинон заминаи мусоид фароҳам меоварад. «Имрӯз дар кишвар 75 литсейи касбҳои техникӣ, яъне муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ бо 25 700 хонанда ва курсҳои кӯтоҳмуддати касбомӯзӣ дар назди онҳо бо 13 000 хонанда, инчунин, 89 муассисаи таҳсилоти миёнаи касбӣ – коллеҷҳо бо 107 000 донишҷӯ фаъолият доранд. Бовар дорам, ки ҷавонони ватандӯсти мо минбаъд низ бо илму донишҳои замонавӣ, касбу ҳунариҳои муосир ва саъю талоши навҷӯёнаи худ барои рушди илму инноватсия ва боз ҳам таҳким ёфтани нуфузи кишварамон дар арсаи байналмилалӣ саҳми арзишманд мегузоранд» [121].

Таъмини Истиқлоли давлатӣ ва ваҳдати миллӣ ба рушди тамоми бахшу соҳаҳои хоҷагии халқ замина гузошта, ба беҳтар гардидани сатҳи

некуаҳволии зиндагии сокинон мусоидат намудааст. Маҳз дар ин марҳилаи таърихӣ имкон фароҳам омад, ки сокинон ба таҳсилоти босифат ва омӯзиши касбу ҳунароҳои муосир, ки талаботи бозори меҳнати дохил ва хориҷи кишвар ба он зиёд аст, ҷалб карда шаванд. Муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ, аз ҷумла Азизов А.А., Азизов Ш.Ю., Бокӣ Ф., Воронина В.Л., Данилов А.А., Загвязинский В.И., Иванов Г.Н., Исаев А.Б., Казаков А.Ф., Муродов М.Р., Мирзоева Б.И., Рачабзода С.Ҷ., Сатторова З., Сухомлинский В.А. [4, 24, 36, 41, 57, 60, 66, 67, 74, 107, 105, 136, 158, 174] ва ҷанде дигарон ба масоили омода намудани омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат), таҳкиму рушди маҳорати эҷодии хонандагон, омодагӣ ба корҳои таълимӣ, истифодаи роҳи усулҳои муосири таълим ва амсоли ин таваҷҷуҳ намуда, таҳқиқоти арзишманде анҷом додаанд, ки қобили дастгирӣ мебошад.

Қайд намудан зарур аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсей ва гимназияҳо дар синфҳои 5-10 фанни технология (таълими меҳнат) ба наврасону ҷавонон таълим дода мешавад. Маҳз дар доираи фанни мазкур дар синфи 5-ум асосан донишҳо оид ба интерьерҳои ошхона, технологияи омода кардани ҳуҷраҳои миллӣ, захира кардани маҳсулоти ҳуҷраворӣ, унсурҳои матоъшиносӣ, касбу ҳунари миллӣ, унсурҳои мошиншиносӣ, технологияи чокбурӣ, лоиҳаи эҷодӣ, нигоҳубин ва таъмири либос ва гигиенаи духтарон таълим дода мешавад. Дар доираи мавзӯҳои фаннӣ кӯдакону наврасон имкон доранд, ки мустақилона корҳои мушаххасро бо роҳнамоии омӯзгорон иҷро намоянд.

Кӯдакону наврасон дорои истеъдоди фитрӣ буда, пайдо намудани рушди ин маҳорат аз волидон, омӯзгорон ва аҳли ҷомеа вобастагии зиёд дорад. Агар ба муносибат, завқу ҳавас ва машғулияти кӯдакон диққати махсус зоҳир намоем дарк кардани ин падида мушкил нест.

Бо пайдо гардидани донишу ҷаҳонбинӣ ва дарки амиқи шинохти маҳорату касбияти хонандагон машғулиятҳои таълимӣ низ вобаста ба синну сол васеъ мегардад. Чунин тарзи тақмили донишу маҳоратҳо, пеш аз ҳама ба зарурати фаҳмиши хонандагон марбут мебошад. Дар доираи мавзӯҳои

фанни технология (таълими меҳнат) дар синфи шашум, асосан масоили хӯрокҳои миллӣ, ороиши дастархон, навъҳои нах, матоъ, касбу ҳунариҳои миллӣ, бофандагӣ ва амсоли ин омӯзонида мешавад. Дар ин давра ҷаҳонбинии хонандагон то андозае рушд намуда, ба масоили гуногуни атроф таваҷҷуҳ намуда, барои ҳар чӣ зудтар маърифат намудани ҳодисаву равандро майлу рағбаташон бештар мегардад. Ба таъкиди Похолкин Н.П. «Ҳангоми омӯзиши технологияҳои махсус бояд қорӣ намудани технологияҳои нав дар истеҳсолот, дастовардҳои мушаххаси илму техникаи дар онҳо истифодашаванда, тадбиқи самти умумии меҳнатӣ, политехникӣ ва амалии омӯзиш; эҳтимолияти рушди маърифатӣ, зехнӣ, эҷодӣ, ахлоқӣ-маънавӣ, эстетикӣ хонандагонро ба назар гирифт» [129, с. 38].

Нақшаи мавзӯҳои фанни технология (таълими меҳнат барои духтарон) барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар синфи ҳафтумро асосан тарзу усулҳои омода кардани хӯрок, кор бо матоъ ва мошинаҳои дӯзандагӣ, сохт ва амсиласозии либос ва монанди ин фаро мегирад. Омӯзгорони ин фан дар баробари донишу малакаи касбӣ кушиши дар замири хонандагон қой намудани ҳисси зебоипарастӣ ва масъулияти инсониро таҳким мебахшанд.

Ҳоло дар доираи барномаҳои қорӣ дар муассисаҳои таълимии кишварамон нозуқиҳои таълими фанни технология (таълими меҳнат) ба кӯдакону наврасон ва ҷавонон омӯзонида мешавад. Муҳиммияти таълими онро муҳаққиқон, аз ҷумла Мирзоева Б.И. қайд намудааст: «Омӯзиши фанни технологияи махсус дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон як ҷузъи ҷудонашавандаи таҳсилот мебошад, ки ба донишҷӯён маҷмӯи зарурии донишу маърифати техникӣ ва технологиро фароҳам меорад, ки бе онҳо ташаккули ҳамаҷонибаи шахсият, ҷамъият, ҳифз ва эҳёи анъанаҳои беҳтарини фарҳанги халқӣ, рушди иқтисодиёт ва сатҳи зиндагӣ ғайриимкон аст» [105, с. 67].

Дар доираи таълими фанни мазкур муҳиммияти касбу ҳунариҳои муосир, муносибат ба он ва тарзу усулҳои омода намудани ашёҳои гуногуни рӯзгор

ва хӯрокҳои миллӣ омӯзонида мешавад. Дар руҳияи меҳнатдӯстӣ тарбия ва ба камол расонидани кӯдакону наврасон омили асосии такмили рушди маҳорати касбӣ мебошад. Ба таъбири муҳаққиқ Мирзоева Б.И: «Яке аз ҷузъҳои фарҳанги халқ ҳунарҳои анъанавӣ мебошад. Ҳунарҳои анъанавӣ, яъне одӣ аз қадим ҳифзшуда ба мардона ва занона ҷудо карда мешавад. Чӣ тавре ки қабул карда шуда буд, дӯзандагӣ бофандагӣ, асосан, касбҳои анъанавии занона ҳисоб карда мешуданд, ки бо зисту зиндагии занон табиати Ватан ва шароитҳои иҷтимоӣ алоқаи зич доштанд» [105, с. 16], ки дар замони муосир рушд бахшидани он муҳим мебошад.

Низоми маориф тақозо мекунад, ки таҳсилот бояд тибқи талаботи замони муосир ва табиату ҳислати фардии кӯдакону наврасон ҷорӣ гардад. Аз ин рӯ, методҳои таълими технология (таълими меҳнат) гуногун буда, аз омӯзгор ҷаҳонбинии васеъ, донишу малакаи баланди касбӣ, эҷодкориву навоарӣ ва дар маҷмӯъ меҳнатдӯстиро талаб мекунад.

Баъд аз омӯзишу баррасии масоили зарурати таълими фанни технология (таълими меҳнат) моро ба хулосаҳои зерин овард:

1. Аз давраи кӯдакӣ бояд моҳияту зарурати омӯзиши нозукиҳои фанни технология (таълими меҳнат)-ро ба кӯдакону наврасон таълим дод то онҳо дарк кунанд, ки инсон бояд дар натиҷаи таҳсилу фаъолият маҳорати касбии худро такмили таҳким бахшанд;

2. Роҳу усулҳои муосири ҷалби кӯдакону наврасон ва ҷавононро ба рушди маҳорати касбӣ, ки ба ин ё он соҳа ва ҳунар доранд тавассути ташкили маҳфили ҷорабиниҳои гуногун ба роҳ мондан зарур аст;

3. Ҷиҳати таълиму тарбияи дурусти насли наврасу ҷавони кишвар ниҳодҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла оила, муассисаҳои таълимӣ ва ҷомеа дар ҳамкории наздик қарор дошта бошанд;

4. Маҳсули меҳнати эҷодӣ ва ҳунарии наврасону ҷавононро ба озмуну ҷорабиниҳои сатҳи ноҳиявӣ вилоятӣ, ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ пешбарӣ намудан зарур аст, то онҳо ҳавасманд гарданд.

5. Омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат)-ро пайваста аз курси такмили ихтисосу бозомӯзӣ гузаронида, барномаву нақшаҳои таълимиро ба талаботи замони муосир мувофиқ гардонидан зарур аст.

Ба ин мақсад ҳамеша, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии кишвар доир ба эҳёи касбу ҳунароҳои миллӣ ёдрас гардида, аз худ намудани онро вазифаи ҳар як фард ҳисобидаанд, ки ин албатта бе ҳикмат нест: «...Касбу ҳунаро инсонро баобро ва дар байни мардум шарафманд мегардонад. Шахси ҳунароманд ба воситаи ҳунари худ дар ҷамъият соҳиби ризқу рӯзӣ ва мақоми воло мегардад» [121].

«Аз давраҳои қадим инсоният дар фикри дарёфти омилҳои ташаккули тафаккури зебоипарастӣ ва боло бурдани сатҳи зиндагӣ буданд, ки то имрӯз масъалаи мазкур мавриди баҳсу баррасии олимони муҳаққиқони соҳа буда, ҳар яке андешаҳои гуногун доштанд. Аз ҷониби муҳаққиқону мутахассисони соҳаи мазкур аз ҷиҳати илмӣ тасдиқ шудааст, ки рушди ҳунароҳои миллӣ ба тарбияи зебоипарастии инсоният, баланд гардидани сатҳи зиндагӣ, инчунин омили муҳими бо кори доимӣ таъминкунии аҳли ҷомеа, коҳишёбии муҳочирати меҳнатӣ ва аз ҳама хубаш ба мустаҳкамсозии оила, тарбияи завқи бадеӣ, хусусан, тарбия тавассути ҳунаро санъат нақши калонро мебозад» [183].

Дар Фарҳанги забони тоҷикӣ оид ба мафҳуми «ҳунаро» чунин дарҷ гардидааст: «Ҳунаро (форсӣ: А) касб, пеша, шуғл; иҷрои коре мувофиқи қонуну қоидаҳои он, санъат, маҳорат; кордонӣ, истеъдод, лаёқат; ҳунаро ба кор бурдан; аҳли ҳунаро ҳунаромандон, пешоварон, косибон; ҳунаро омӯхтан кор омӯхтан, касб ёд гирифтани (ёд додан); даҳ (панҷааш) дасташ ҳунаро; панҷ ангушташ ҳунаро моҳир дар ҳама корҳо; ба як ҷавон ҷиҳил ҳунаро кам аст (мақ.)» [182, с. 76].

Давлатова Б.Ҳ. дар мақолаи илмӣ худ иброз мекунад: «...Касбу ҳунаро аз қадимулайём хоси инсон буда, дар ҳама ҳолат боиси обро ва сарфарозии шахс мебошад. Ҳар як фард тавассути касбу ҳунаро соҳибхотиром мегардад.

Бузургони гузаштаи мо дар бораи касбу ҳунар эҷодиёти бою рангин навиштаанд» [48, с. 108-109]. Шоири бузурги асри 17 Миробид Сайидои Насафӣ «Шахрошӯб» ном асаре дорад, ки дар бораи зиёда аз 200 номгӯи касбу ҳунар маълумоти муфасссал медиҳад.

Рӯ намеорад ба хони ҳеч кас соҳибҳунар,

Боғбон ризки худ аз пушти гулистон меҳурад [156].

Аз ҷониби Азизов Ш.Ю. дар мақолаи илмӣ чунин эзоҳ оварда шудааст: «Ҳунар ва ҳунармандӣ, суд ва моҳияти он дар ҳаёт ва рӯзгори инсон ганҷ ва сарвати бебаҳост. Он яке аз рукнҳои асосии фарқи инсон аз ҳайвон ва он амалиёти бошууроноӣ мақсадноки инсон маҳсуб меёбад. Мақсади асосӣ аз эҳё намудани ҳунарҳои мардумӣ ин пеш аз ҳама бо ҷои қор таъмин намудани занону дутарони бекор ва баҳусус хонашин ва кам кардани сафи занони муҳочир, татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд», пешгирии падидаҳои номатлуб байни наврасон ва занону духтарон, дарёфтани қорҳои баландмузд барои занони ҳунарманд ва инчунин ба ин васила муаррифӣ намудани ҳунарҳои миллий дар замони нави таърихӣ аст» [14, с. 115].

Рӯзиева М.Д. ва Азимова М.Ҳ. дар мақолаи илмӣ худ таҳти унвони «Баландбардории салоҳияти касбии мураббӣ дар раванди рушди қобилиятҳои эҷодии кӯдакон» чунин ибрази ақида намудаанд: «Омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ, чун дигар унсурҳои бедоркунондаи завуқ шавқи кӯдакон нишон медиҳад, ки шавқ сифати арзишноки кӯдак ба ҳисоб меравад ва ба самти ҳунарҳои мардумӣ ва вобаста ба фаъолияти онҳо ташаккул меёбад» [145, с. 68].

Исломов С., Обидова К. ва Рузиева М. ба он ақидаанд, ки «ичроӣ ҳунарҳои дастӣ, дар инсон завуқи бадеиро ташаккул дода, таҳаммулпазириро тарбия менамояд, тозаӣ озодакорию меомӯзад, дунёи ботинии шахсро ғанӣ гардониди истода, лаззати ҳақиқиро аз қори иҷрошуда мебахшад» [70, с. 11].

Иқдомҳои созанда ва дурбинонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон буд, ки ба ин масоил ва рушди сайёҳӣ қадами устувор гузошта шуд, ки дар замони муосир барои занону бонувони хонашин ва ҷавонони хунарманд имконияти бештарро фароҳам месозад. Зеро таъкид карда буданд: «Фарҳанг ва хунарҳои воло дар ҳама даври замон ҳамчун василаи муҳими муаррифии халқу кишвар ба ҷаҳониён шинохта шудааст» [135, с. 62-63].

Аз тарафи Семенов А.А., дар мақолаи илмӣ худ дар манбаи электорӣ таҳти унвони «Хунар муаррифгари фарҳанги миллӣ» чунин ибрози ақида намудааст: «Барои хунармандони асил қабул гардидани «Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ»-тақони ҷиддӣ бахшид. Зеро барои онҳо шароити мусоид фароҳам омад, ки хунари хешро бештар инкишоф диҳанд ва барои бештар вонамуд кардани маҳсули дасти хеш кушиш намоянд. Хунарҳои мардумӣ яке аз самтҳои муаррифии кишвар маҳсуб мешавад. Ба ин васила, имрӯз аз байни ҷавонон бехтарин нобиғаҳои хунар, бехтарин ихтироъкор, бехтарин омӯзгорба камол мерасанд» [160, с. 69].

Дар замони ҷаҳонишавӣ, донишҷӯён бештар ба технологияҳои рақамӣ майл мекунанд. Ҷаҳонишавӣ хатарӣ аз байн бурдани фарҳанг, маданият расму оини мардумонро низ ба миён меоварад. Хунарҳои миллӣ (абрешимбофӣ, кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, кандакорӣ, наққошӣ) ҳамчун “пуле” амал мекунанд, ки ҳуввияти мо, асолати моро ҳифз мекунад ва ба ҳар гуна бегонаситезӣ роҳ намедиҳад.

Таҳқиқоти мазкур ба яке аз масъалаҳои мубрами замони муосир – муносибати байни ҷаҳонишавӣ, технологияҳои рақамӣ ва ҳувияти фарҳангии миллатҳо бахшида шудааст. Мо бо таваҷҷӯҳ ба равандҳои рӯзафзуни рақамикунонӣ ва майли донишҷӯён ба технологияҳои навин, ҳамзамон ба хатари аз байн рафтани анъанаҳо, расму оинҳо ва фарҳанги мардумон ишора мекунем. Дар ин замина мо чунин мешуморем, хунарҳои миллӣ ҳамчун омили муҳими ҳифзи асолат ва муқобил ба бегонапарастӣ истодагарӣ мекунад.

Ш.Азизов дар мақолаи худ чунин баён намудааст: «Хунар ва хунармандӣ маҳсули хирад ва заҳмати дасти инсон буда, муаррифгари

миллат, таъриху фарҳанг, табиату зебоипарастӣ ва шинохти кишвар мебошад. Ҳунарҳои мардумӣ бошанд, лавозимоте ба шумор мераванд, ки дар натиҷаи эҳтиёҷи инсон дар зиндагӣ аз тарафи устоҳои хушзехну гулдаст сохтаю бофтаю тайёр карда мешаванд» [19, С.156].

Моҳияти асосӣ дар он зоҳир мегардад, ки ҳунарҳои суннатии миллий на танҳо як мероси таърихӣ, балки як воситаи фаъоли муқовимат ба ҷараёнҳои якрангсозии фарҳангӣ дар асри ҷаҳонишавӣ мебошанд. Ин барои омӯзгорони оянда, хусусан омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) аҳамияти амиқи методӣ ва педагогӣ дорад.

Масъалаи омӯзиши ҳунарҳои миллий бо эътирофи як воқеияти равшани давр оғоз мешавад: донишҷӯён бештар ба технологияҳои рақамӣ майл мекунанд. Ин падида натиҷаи пешрафти босуръати иттилоотӣ, дастрасии интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ ва воситаҳои муосири муошират мебошад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин майл махсусан дар байни ҷавонони шаҳрҳои калон (Душанбе, Хуҷанд, Бохтар) ба назар мерасад, ки онҳо бештар вақти худро дар фазои рақамӣ мегузаронанд. Аз як тараф, ин раванд имконоти нави таълимӣ ва иттилоотиро фароҳам меорад, аммо аз тарафи дигар, онро метавон ҳамчун хатари дуршавӣ аз арзишҳои анъанавӣ ва фарҳанги миллии тоҷикӣ арзёбӣ кард.

Мо ба таври возеҳ ишора мекунем, ки ҷаҳонишавӣ на танҳо имконоти техникӣ, балки хатарҳои ҷиддӣ – аз байн бурдани фарҳанг, маданият, расму оини мардумонро низ ба миён меорад. Ин хатар дар мамолики дорои таърихи бойи фарҳангӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, хеле возеҳ намудор мешавад. Зеро дар натиҷаи таъсири паҳншавии фарҳанги оммавии ғарбӣ ва маҳсулоти истеъмолии якранг, наслҳои ҷавон тадриҷан забони модарӣ, одатҳо, либоси миллий ва ҳунарҳои суннатиро фаромӯш мекунанд. Мо дар таҳқиқоти худ ин хатарро ҳамчун як мушкили стратегӣ муаррифӣ мекунем, ки ба ҳувияти миллии тоҷикон таҳдид мекунад.

Шоирӣ шаҳир Носири Хусрав яке аз аркони некбахтиро дар меваи дарахти ҳунар мебинад, беҳунаронро бо молу сарват низ шӯрбахт

мешуморад:

Тухми бахти нек, пуро, нест чизе чуз ҳунар,
 Бори бахти нек аз шохи ҳунар бояд чидан.
 Беҳунар бо молу бо шоҳӣ набошад некбахт,
 Боҳунар ҳаргиз ба меҳнат дар намонад муртаҳан [117].

Таваҷҷуҳи асосиро ба нақши мусбати ҳунарҳои миллӣ дар ин замина бояд равона намоем. Халқи мо ҳунархоро доранд, ки дар фарҳанги тоҷикӣ решаҳои амиқ доранд: абрешимбофӣ, кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, кандакорӣ, наққошӣ ва ғайраҳо. Ин ҳунарҳо на танҳо намунаҳои зебои санъати амалӣ, балки рамзҳои асолат, ҳикмат ва ҷаҳонбинии мардуми тоҷик мебошанд. Дар замони ҷаҳонишавӣ, ин ҳунарҳо вазифаи “пул” – воситаи пайвандкунанди байни наслҳо, байни гузашта ва оянда, байни маҳаллӣ ва ҷаҳониро иҷро мекунанд. Онҳо ба он мусоидат мекунанд, ки шахси муосир, ҳатто агар бо технологияҳои пешрафта кор кунад, решаҳои миллии худро фаромӯш насозад. Ҳунарҳои миллӣ як намуди муқовимати фарҳангӣ дар баробари ҷараёнҳои якрангсозии ҷаҳонӣ мебошанд.

Мо таъкид мекунем, ки ҳунарҳои миллӣ ҳувият ва асолати моро ҳифз мекунанд. Ҳувият маҷмӯи хусусиятҳост, ки як миллат ё гурӯҳро аз дигарон фарқ мекунонад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳамчун давлати соҳибистиклол ва рӯ ба тараққӣ аст, ҳифзи ҳувияти миллӣ яке аз вазифаҳои аввалиндараҷа ба шумор меравад. Асолати тоҷикӣ дар ҳунарҳои мардумӣ – дар тарзҳои дӯзандагӣ, дар нақшҳои гулдӯзӣ, дар тарошидани дарахт ва тасвирҳои ороишии деворҳо зоҳир мешавад. Ин ҳунарҳо на танҳо зебоӣ мебахшанд, балки ҳамчун рамзҳои фарҳангии миллии тоҷикон шинохта мешаванд ва дар сатҳи байналмилалӣ ҳувияти кишварро муаррифӣ мекунанд.

Ҷанбаи муҳими нақши ҳунарҳои мардумӣ ин аст, ки ҳунарҳои миллӣ ба ҳар гуна бегонаситезӣ роҳ намедиханд. Истилоҳи “бегонаситезӣ” (ё ксенофобия) ба мафҳуми душмании нисбат ба ҳама чизҳои бегона ишора мекунад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ, вақте ки ҷомеа бо мавҷи бузурги тағйирот ва навовариҳои фарҳангӣ рӯбарӯ мешавад, баъзе гурӯҳҳо

метавонанд бо ҳиссиёти мудофиавӣ ва бегонаситезӣ вокуниш нишон диҳанд. Аммо ҳунарҳои миллӣ, ҳамчун воситаи тарбиявии мусбат, роҳи солим барои ҳифзи асолат бидуни душманӣ нисбат ба дигар фарҳангҳоро пешниҳод мекунад. Онҳо эҳтиром ба гузаштaro тарбия мекунад ба тамаддуни фарҳангӣ арҷ мегузоранд.

Моҳияти педагогии омӯзиш ва гиромидошти ҳунарҳо дар он аст, ки ҳунарҳои миллӣ ҳамчун як воситаи таълимӣ-методӣ барои ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) пешниҳод мешаванд. Омӯзгорони оянда набояд танҳо ба технологияҳои рақамӣ ва дастгоҳҳои муосир таъян кунанд, балки бояд ҳамчун давомдиҳандагони анъанаҳо низ амал кунанд. Ин муносибат аз омӯзгор талаб мекунад, ки маҷмӯи ҳунарҳои мардумии тоҷикро донанд, қодир бошад онҳоро барои таҳияи лоиҳаҳои таълимӣ, кори амалӣ, санъати тарроҳӣ ва тарбияи ҳисси миллӣ ва зебоишиносии хонандагон истифода барад.

Дар сатҳи иҷтимоӣ, масъалаи мавриди назар даъват мекунад, ки ҷомеаи тоҷик дар баробари қабули пешрафти технологӣ, анъанаҳои бойи фарҳангии худро тарк накунад. Зеро фарҳанги миллӣ ва ҳунарҳои мардумӣ манбаи тавоноии руҳи миллии тоҷикон мебошанд. Дар Тоҷикистон, дар солҳои охир, ҷорабиниҳои зиёде барои эҳёи ҳунарҳои фаромӯшшуда (масалан, абрешимбофӣ дар водии Зарафшон, чакан дар хатлонзамин, қолинбофӣ дар суғд) анҷом дода шудаанд. Таҳқиқот ва моҳияти он ин заҳматҳоро асоснок карда ва таъкид менамояд, ки мактабҳо ва донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар ин раванд бояд пешсаф бошанд.

Барои омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат), омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ амри воқеӣ аст. Онҳо бояд дарк кунанд, ки дар замони ҷаҳонишавӣ, нақши онҳо аз таълими оддии коркарди филиззот, ҷӯб ё дӯзандагӣ фароғтар аст. Вазифаи асосии онҳо – тарбияи шахсиятест, ки ҳам технологияҳои муосирро медонад ва ҳам ба решаҳои миллии худ ифтихор мекунад. Омӯзгор бояд ба донишҷӯён нишон диҳад, ки кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, наққошӣ ва сӯзанидӯзӣ на танҳо ҳунар, балки забони рамзии ниёгон

мебошанд. Ин муносибат ба он мусоидат мекунад, ки донишчӯён на танҳо маҳорати амалиро азхуд кунанд, балки ҳисси масъулият нисбат ба ҳифзи мероси фарҳанги дар худ инкишоф диҳанд.

Дар асоси таҳлили мазмун ва моҳияти аҳамияти ҳунарҳои мардумӣ барои баланд бардоштани салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда, хулосаҳои зерин баровардан мумкин аст:

1. Ҷаҳонишавӣ дучониба аст: Он ҳам имконоти нави технологӣ фароҳам меорад ва ҳам хатари аз байн рафтани фарҳанг ва ҳувияти миллиро ба вуҷуд меорад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин хатар махсусан дар байни ҷавонони рақамгаро ба назар мерасад.

2. Ҳунарҳои миллии воситаи ҳифзи асолатанд: Абрешимбофӣ, кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, сӯзанидӯзӣ на танҳо намунаҳои санъати тоҷикӣ, балки “пуле” мебошанд, ки гузаштаро ба оянда пайванд медиҳанд. Онҳо ба ҳифзи ҳувият ва муқовимат ба бегонаситезӣ кӯмак мерасонанд.

3. Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бояд ҳамчун посдорони фарҳанг тайёр карда шаванд: Дар донишгоҳҳои омӯзгории Ҷумҳурии Тоҷикистон, дастурҳои алоҳида оид ба ҳунарҳои миллии тоҷикӣ ҷорӣ карда шаванд. Ин дастурҳои таълимӣ-методӣ набояд танҳо таърихи ҳунар, балки малакаҳои амалии истеҳсоли маҳсулоти бо истифода аз технологияҳои муосир (масалан, тарроҳии компютери нақшҳои гулдӯзӣ) дарс дода шавад.

4. Ҷавононро бояд таъкид кард, ки навовариҳои замони омӯзанд, лекин аз ҳунар ва фарҳангӣ худ ҳаргиз даст накашанд ва бо он ифтихор кунанд.

5. Дар сатҳи давлатӣ, таваҷҷӯҳ ба эҳёи ҳунарҳои анъанавӣ бояд идома ёбад. Барномаҳои давлатӣ барои дастгирии устодони ҳунарҳои мардумӣ, таъсиси мактабҳои ҳунарий дар назди мактабҳои миёна ва мукофотонидани омӯзгорони намунавӣ зарур аст, ки ҳунарҳои миллиро дар синфҳои технология (таълими меҳнат) эҳё меkunанд.

Таҳқиқот, бо вуҷуди кӯтоҳ буданаш, мазмуни амиқи фалсафӣ, педагогӣю методӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад. Он даъват мекунад, ки дар

шароити ҷаҳонишавӣ, мо набояд хувияти миллии худро аз даст диҳем. Ҳунарҳои миллий – ин мероси зиндаи ниёгон аст, ки на танҳо зебӣ, балки ақл, сабр, меҳнатдӯстӣ ва ҳикмати мардуми тоҷикро ба наслҳои оянда интиқол медиҳад. Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ҳамчун насли нави раҳнамоёни даврони истиқлол, бояд дар ҳамин ҷорроҳаи байни анъана ва навоҳарӣ сазовор истодагарӣ намуда, барои рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асри XXI ҳиссагузор бошанд.

1.3. Таҳлили методии тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) дар истифодаи намудани ҳунарҳои халқӣ (дар мисоли вилояти Хатлон)

Дар замони муосир вобаста ба талаботи касбие, ки ба омӯзгор лозим аст, ин салоҳиятнокӣ мебошад. Маълум аст, ки салоҳият талаботи (меёри) пешақӣ муқарраргардидаи иҷтимоӣ ба омодагии фаъолияти минбаъда (таҳсил, кор ва ғайра) буда, пурсамар бурдани он дар соҳаи муайяни зарур доништа мешавад. Аксар вақт салоҳият натиҷаи таълиму тарбия буда, дар қобилияти истифода бурда тавонистани дониш, малака ва маҳорат зимни ҳалли масъалаҳои самти фаъолият инъикос мегардад. Ҳамин тавр, салоҳият маҷмуи донишҳо, малака ва маҳоратест, ки дар раванди таълиму тарбия ташаккул ёфта, ба пешравии илму фан, дигаргуниҳои дар ҷомеа вуқӯъ пайваستا алоқаманд аст.

Дар Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 26 декабри соли 2018 дастовардҳои муҳимми замони Истиқлолият, алаҳхусус дастовардҳои соли 2018-ро баён намуда, эълон кард, ки «Бо мақсади вусъат бахшидан ба ҳалли масъалаҳои зикршуда ва бо назардошти зарурати инкишофи инфрасохтори деҳот пешниҳод менамоям, ки солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон карда шавад» [121, с. 23].

Мавриди ба таърихи пайдоиши сарандози занонаи тоҷикон назар

афканем, он аз нахҳои майдаи кабуд иборат буда, истеҳсоли он дар байни тоҷикони Самарқанду Бухоро дар асри XIX ба роҳ монда шуда буд. Муҳаққиқи рус Шишов А. дар китоби «Тоҷикон» оид ба истеҳсоли матоҳои пахтагин ва абрешимӣ, аз қабилӣ қаламӣ, сарандоз, хоса, панча, тибит, пари пашша, басма, адрас ва гулчанбар маълумот овардааст» [194, с. 462].

«Нимаи дуюми асри XIX, пас аз ҳамроҳшавии аморати Бухоро ба Русия, ба истеҳсоли матоҳои маҳаллӣ фабрикантҳои рус таъсири худро расониданд. Истифодаи ҷитҳои русӣ бе муқобилати қатъӣ ба амал наомад. Дар баробари матоҳои русӣ матоҳои маҳаллӣ рақобатпазир буданд. Ҳунармандони маҳаллӣ матоҳои тунуку бақуввате мебароварданд, ки асоси онро аввал тор ва баъд пуди риштаҳои пахтагини русӣ ташкил медод. Ҳамватанони мо дар тайёр кардани рангу бори хатҳо ба маҳсулоти баровардаи фабрикантҳои рус пайравӣ мекарданд. Яке аз санъатҳои қадимаи тасвирии мардуми Кӯлоб дӯхтани чакан мебошад. Мардуми бофарҳанги Хатлонзамин аз даврони куҳан дар болои мато, яъне чодар бештар расми хуршед - офтобро чакандӯзӣ менамуданд. Пайдоиши чаканро аз замони шоҳ Чамшед муайян кардаанд. Дар ҳунари чакандӯзӣ ҷаҳонбинӣ, ишқу муҳаббат дилбастагии инсон ба табиат, ҳайвонот, наботот хеле хуб ба назар мерасад. Ин ҳунари аҷдодӣ ифодагари рамзи олами зиндаи табиат мебошад» [126].

Президенти мамлакат, муҳтарам, Эмомалӣ Раҳмон дар китоби худ «Тоҷикон дар оинаи таърих» чунин қайд мекунад: «Халқи қадимаи тоҷик, ки дар тӯли таърих басо ҷафоҳо кашидааст, низ бурду бохтҳои худро аз давраи пайдоиш то кунун маҳз дар тарозуи таърих муайян мекунад. Ин амри табиист. Зеро таърих оинаест, ки мо дар он мавқеи гузаштагонанро дар масири таърих бо ҳама шаҳомат ва хорию зориаш дида, ба ҳусну қубҳи ғайолияти қорбарии ӯ сарфаҳм рафта, ба ин восита қадаме ба сӯи ҳештаншиносӣ ва ҳудогоҳӣ ниҳода, ба дидаи ибрат дурнамои кишвару мардуми худро муайян карда метавонем. Оре, ба таърихи миллати худ чун ба оинаи поку муқаддас назар бояд кард. Танҳо оинаи таърих барои басо нозуку комил омӯхтани даврони гуногуни давлатдорӣ аҷдодон ҷашми худшиносии

моро мекушояд ва пайванди моро ба гузаштагонамон қавӣ месозад, барои беҳбудии ояндаи чамъият ва ободии кишвар роҳ мекушояд» [135].

Ба ин ақида Ҳусайн Воизи Кошифӣ доир ба интиҳоби касбу ҳунар бо камоли чиддият ва мулоҳизаи тамом овардааст: «... ҳар кӣ манфиат гирад ва нафъ нарасонад, кор нокарда бошад. Пас ҳар кӣ аз дарвешон ба касбе машғул нашавад бори худ ба гардани мардум ниҳода бошад ва сабаби ранчи оламиён шуда ва он дар тариқ раво набувад...» [191, с. 89].

Кошифӣ иброз медорад, ки барои эҳтиёҷоти ҳаёти ҳудро ба сурат овардан одамон бояд касбери пеш гиранд.

Дар Кӯлобшаҳри бостонӣ кӯчаҳо ва деҳаҳои Чармгарон, Нонбойи-поён, Бозорӣ, Қаволо, Ҳамадонӣ, Кухнашаҳр, Тӯдакавш, Боғи Ҳабиб, Зиракӣ, Шакархон ва Сариосиёб мавҷуд мебошанд, ки аз ривочёбии касбҳои гуногуни халқӣ шаҳодат медиҳад.

Рушди ҳунару ҳунармандӣ ва тараннуму таблиғи ҳунари бадеӣ дар таърихи тамаддуни инсоният ҳанӯз аз давраҳои қадимтарин ҳангоми такмили ҷамъаи ибтидоӣ пайдо гардида, сол ба сол ба пешрафту тараққиёт ва нумӯи шуури инсонӣ шаклҳои нав ба нав ба худ касб намуд. Ҳунарҳои заргарӣ, чакандӯзӣ, риштаресӣ, атласбофӣ, намадмоӣ, тоқидӯзӣ ва ғайраҳо таърихи ниҳоят қадима доранд. Ба андешаи Б. Ғафуров: «...аз Хучанд то Кӯлоб ва баъзе дигар шаҳрҳо косибӣ умуман хеле раванқ дошт» [133, с. 52].

«Мардуми Хатлонзамин, хусусан Кӯлоб бо заргарӣ, кашидадӯзӣ, тоқиҳо ва куртаҳои чакани кӯлобӣ дар тамоми Тоҷикистон ва хориҷи кишвар машҳур гаштааст. Дар кишварамон дар солҳои соҳибистиқлолӣ чандин маротиба дар сатҳи шаҳрӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ чорабиниҳо бо унвони «Таронаи чакан» ва «Ҷилваи чакан» гузаронида шуда буд. Аз ин ҷост, ки бо ибтикори Пешвои муаззами миллат Эмомалӣ Раҳмон барои дар рӯйхати «ЮНЕСКО» шомил кардани номинатсия ҳамчун санъати гулдӯзии чакан аз Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шуда буд. 29 ноябри соли 2018 ин пешниҳод аз ҷониби ин созмони умумиҷаҳонӣ дастгирӣ ёфта, чакан ба рӯйхати мероси фарҳангии ғайримоддӣ дохил карда шуд» [133].

Мусаллам аст, ки дар ташаккулёбии салоҳиятҳои касбии омӯзгори оянда самаранок ташкил кардани таҷрибаомӯзии омӯзгорӣ нақши муҳим мебозад [25, 32, 61, 85, 91, 130, 112, 113, 189].

«Салоҳият ин омодагии донишҷӯ барои гирифтани дониш, пайдо кардани малакаву маҳорат, инчунин тайёрии ба тарзҳои фаъолияти худ дар ҳаёти мустақилона ҷиҳати ҳалли масъалаҳои амалию назариявӣ мебошад. Хатмкунандаи МТОК-и ҷумҳурӣ набояд танҳо дорои маҷмуи дониш, малака ва маҳорат бошад, инчунин ӯ соҳиби якқатор салоҳияти калидӣ дошта бошад, ки ин салоҳият чунин аст» [33, с.21]:

- маънавӣ;
- умумифарҳангӣ;
- омӯзишӣ-маърифатӣ;
- иттилоотӣ;
- коммуникатсионӣ;
- иҷтимоӣ-меҳнатӣ;
- худтакмилдиҳӣ.

Маънидоди ин бандҳо чунинанд:

1. Маънавӣ – омодагӣ барои دیدан ва дарк кардани олами атроф, пайдоиши он, дониستاني нақш ва ҳадафи он, қобилияти интиҳоби танзими мақсаднок ва мазмуни амалу рафтори худ, қабули қарорҳои мувофиқ;

2. Умумифарҳангӣ – огоҳии донишҷӯ дар бораи хусусиятҳои фарҳанги миллӣ ва умумибашарӣ, асосҳои маънавӣ маънавияти ҳаёти инсон ва одамон, ҳалқҳои алоҳида, асосҳои фарҳангии оила, падидаҳо ва ағъанаҳои иҷтимоӣ, нақши илм ва дин дар ҳаёти инсон, таъсири онҳо ба ҷомеа.

3. Иттилоотӣ – омодагии донишҷӯ барои мустақилона кор кардан бо маълумоти сарчашмаҳои гуногун, ба монанди ҷустуҷӯ, таҳлил ва интиҳоби маълумоти зарурӣ, ташкил, табдил, нигоҳдорӣ ва интиқоли он;

4. Коммуникатсионӣ – дониستاني забонҳои зарурӣ, усулҳои муомила бо одамони гирду атроф ва ҳодисаҳо, малакаҳои кор дар гурӯҳ, худро

муаррифӣ карда тавонистан, нома, саволнома, изҳорот навиштанро донистан, мубоҳиса ва ғайра ташкил карда тавонистан.

5. Иҷтимоӣ-меҳнатӣ – доштани дониш ва таҷриба дар фаъолияти ҷомеаи шаҳрвандӣ, дар соҳаи иҷтимоӣ ва меҳнат, дар соҳаи муносибатҳои оилавӣ ва уҳдадорихо, дар масъалаи иқтисодӣ ва ҳуқуқ, дар самти худшиносии касбӣ;

6. Худтакмилдихӣ – омодагии донишҷӯ барои амалисозии инкишофи ҷисмонӣ, маънавӣ ва зеҳнӣ, худшиносӣ, худидоракунии, худбаҳодихӣ мебошад.

«Дар раванди ташаккули салоҳияти касбии донишҷӯён маҳз дар таҷрибаомӯзии педагогӣ аҳамияти хоса додан лозим аст, зеро дар рафти татбиқи он раванди тақмили ихтисос ва худмуайянкунии омӯзгори оянда ҷаҳол мегардад, дониши назариявии донишҷӯ амиқтар мегардад, маҳорати методӣ, маҳорати амалӣ, сифатҳои шахсии аз ҷиҳати касбӣ муҳим ташаккул ёфта, барои ташаккули услуби методии шахс шароит фароҳам оварда мешавад. Натиҷаҳои таҷрибаомӯзӣ ҳамчун нишондиҳандаи омодагии донишҷӯён ба фаъолияти касбӣ хизмат мекунад» [49, с.80].

«Мусаллам аст, ки таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯёни ихтисоси технология (таълими меҳнат) қисми таркибии раванди таълим мебошад, ки вақт ва ҳаҷми он дар асоси нақшаи таълимии МТОК-и омӯзгорӣ сурат мегирад. Хусусияти фарқкунандаи таҷрибаомӯзии ин ихтисос аз дигар фанҳо дар он аст, ки омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) на танҳо қисми назариявӣ амалии дарсро, инчунин бевосита дар устохонаҳои муассисаи таълимии таҷрибагузаронӣ бо муҳассилин корҳои озмоишӣ ташкил карда тавонад. Албатта, барои ин ӯ ҳудаш бояд салоҳияти касбиро доро буда маҳорати малакаи лозимиро ташаккул диҳад. Дар ин самт истифодаи технологияҳои муосир ба ин кор самара медиҳад» [65, 163, 128].

«Барои бомуваффақият ташкил ва гузаронидани таҷрибаомӯзии педагогии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар МТОК корҳои лозимӣ ҷиҳати таҳкими донишҳои назариявӣ амалии азхудкардаи

онҳо дар раванди таҳсил ва такмили малакаю маҳорати амалӣ дар касби омӯзгорӣ равона гардида, бо мақсади аз ҷониби донишҷӯён баланд шудани завқ ба касби омӯзгорӣ, нишон додани таҷрибаи пешрафта ва шиносӣ бо асбобҳову лавозимоти муосири озмоишгоҳҳо ташкил кардан муҳим мебошад. Ин ҳолат ба баландшавии салоҳияти касбии омӯзгорӣ, ки имрӯзҳо ба ин сифат дар омодакунии мутахассиони оянда диққати зиёд зоҳир мегардад» [104].

Баъди ба охир расидани муҳлати таҷрибаомӯзии педагогӣ фаъолияти омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) аз рӯи се ҷиҳат - маърифатӣ, фаъолияти таълимӣ ва шахсӣ арзёбӣ мегардад.

Маърифатӣ – омодагии назариявии донишҷӯ ба фаъолияти касбӣ, ки дар қобилияти умумии дарк ва фикрронии педагогӣ зоҳир мегардад, баҳо дода мешавад. Ҳамчун параметри муайянкунанда малакаҳои таҳлилӣ, пешгӯӣ, нақшагирии фаъолият ва ғайра мебошад.

Фаъолияти таълимӣ – омодагии амалии донишҷӯ ба фаъолияти педагогӣ баҳо дода мешавад ва параметрҳои арзёбӣ малакаҳои ташкили дарс ва муошират мебошанд.

Шахсӣ – ташаккули сифатҳои касбии омӯзгори фанни технология (таълими меҳнат) ва шахсии ҳамчун муаллим. Дар инҷо чунин сифатҳо – муносибати инсонпарварона нисбат ба хонанда, муносибати масъулоне ба фаъолияти касбӣ, ҷиддият дар омӯзиши навгониҳои таълимию илмӣ ва ғайра ба ҳисоб гирифта мешаванд.

Ҳамин тавр, таҷрибаомӯзии педагогӣ дар таҳкими донишҳои назариявӣю амалӣ, ки зимни таҳсил гирифташуда нақши муҳим бозида, дар мақсади аз ҷониби донишҷӯён азхуд кардани ҷиҳатҳои касби омӯзгорӣ, нишон додани таҷрибаи пешрафта ва истифодаи он дар корҳои таълимию тарбиявӣ, бо ин роҳ ҳосил намудани ҳисси муҳаббат ба касби омӯзгорӣ мусоидат мекунад.

Ислоҳоти соҳаи маориф баландбардории сатҳи дониши хонандагон, тарбияи насли наврас, ки ба ҷомеаи имрӯза мувофиқ, чун вазифаҳои

муҳимтаринро дар назар дорад. Дар ин замина, ба ҳар як корманди соҳаи маориф, алалхусус, омӯзгоронро зарур аст, ки пайваста дар ҷустуҷӯ, омӯзиш ва боз ҳам афзун намудани дониши ҷавонон, беҳтар ба роҳ мондани корҳои тарбиявии онҳо, ҳамзамон баландшавии маърифати ахлоқӣ, ҳуқуқӣ ва дар таҳкими суботи комили сиёсии кишвар саҳмгузор бошанд.

Дар муассисаҳои таълими ҷумҳурӣ барои ташаккул ва рушди салоҳияти касбии омӯзгорони оянда муассисаҳои таълимии ва арҷ гузоштан ба мероси ниёганоман ба барқарорию рушди ҳунарҳои миллӣ диққати махсус додан лозим, дар ин роҳ омӯзгорон роҳу усулҳои муосирро дар раванди таълиму тарбия дарёфт намояд, то ки ҷавонон азҳуд намудани илму дониш, касбу ҳунар ва ташаккул ва рушди эҷодкорӣ муваффақ гарданд.

Мусаллам аст: «Омоданамудани омӯзгори ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар муассисаҳои таълимии олии касбӣ (МТОК) -и ҷумҳурӣ ҷавобгӯ ба талаботи дар боло зикргардида кори муҳими замони муосир ба ҳисоб меравад» [105]. Албатта, барои ин барои мувофиқ кунондани ба талаби имрӯза бозбинии нақшаи таълимӣ, омода намудани маводи таълимӣ, дар раванди таълим истифодаи роҳу усулҳои муосир, ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи дониши донишҷӯён, ташаккул ва рушди салоҳияти касбии онҳо зарур мебошад.

Ин гузориш зарурати бунёдии ислоҳоти системавиرو дар МТОК баён мекунад, аммо барои таҳқиқот муайян намудани он муҳим аст, ки оё нақшаҳои таълимии амалкунанда воқеан ба ин талабот мувофиқат меkunанд ё танҳо дар сатҳи эълолот боқӣ мондаанд.

«Ҳунар дар ҳама давраи замон рисолати созандагии халқияту миллатҳо ва рушди нумуи соҳаҳои мухталифро иҷро менамояд. Воқеан, ҳунарҳои мардумӣ яке аз падидаҳои муҳимми фарҳанги миллии тоҷикон ва навъҳои гуногуни он ба шумор меравад» [107].

Дар ин ҷо ҳунар ҳамчун падидаи фарҳангӣ ва миллатсоз тавсиф ёфтааст, ки барои таҳқиқот ин нуктаро баён мекунад, ки омодасозии омӯзгор

набояд танҳо ба ҷанбаҳои технологӣ, балки ба арзишҳои фарҳангӣ ва таърихӣ низ асос ёбад.

«Ба омӯзгорони технология (таълими меҳнат) зарур аст, ки зимни таълим ин фан дар МТМУ хонандагонро дар баробари шинос намудан бо дастовардҳои ҳунарҳои мардумӣ, онҳоро дар руҳияи ватандӯстиву садоқат ба омӯзиши касбу ҳунари ниёгонамон тарбия намоянд. Албатта дар ин самт баландии салоҳияти касбии ҳуди омӯзгор нақши муҳим мебозад» [108, с.73-79].

Ин иқтибос робитаи мустақими байни салоҳияти касбии омӯзгор ва тарбияи ватандӯстонаи хонандагонро нишон медиҳад, ки дар таҳқиқот метавон онро ҳамчун далели иҷтимоии аҳамияти ин ихтисос мавриди баррасӣ қарор дод.

«Дар омодакунии омӯзгори ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) ташаккули салоҳияти касбии омӯзгорони оянда яке аз ҷузъҳои муҳими раванди таълим меошад, ки аз натиҷаи он фаъолияти минбаъдаи омӯзгор вобастагии амиқ дорад ва самаранокии натиҷаи меҳнати омӯзгор аз ин сарчашма мегирад» [166].

Ин гузориш самаранокии омӯзгорро ба ташаккули салоҳият дар давраи донишҷӯӣ вобаста мекунад, ки барои таҳқиқот заминаи муҳим фароҳам меорад, то механизмҳои ташаккули ин салоҳият дар раванди таълим омӯхта шаванд.

Воқеан, вақте сухан дар бораи рушди салоҳияти касбии омӯзгори фанни технология (таълими меҳнат) дар шароити воқеияти нави иттилоот меравад, бояд қайд кард, ки суръати афзояндаи иттилоотикунории ҷомеа зарурати татбиқи салоҳияти касбии омӯзгорро ҳам дар ҳангоми раванди таълим ва дар машғулиятҳои беруназсинфӣ ба вуҷуд меорад. Маҳорати касбии ӯ дар идоракунии раванди таълим, дар робита бо волидон ва ҷомеа ва муҳити иттилоотии таълим муҳим аст.

Ин андеша шароити нави иттилоотиро ҳамчун омили такмили салоҳият пешниҳод мекунад, вале дар таҳқиқот бояд равшан карда шавад, ки оё

омӯзгорон барои идоракунии раванд дар муҳити рақамӣ омодагии воқеӣ доранд ё ин танҳо талаби назарӣ аст.

«Яке аз самтҳои дурнамои ислоҳоти таҳсилоти олии муосир ин пешбурди муносибати салоҳиятнокӣ ҳамчун авлавият дар тайёр кардани мутахассисони соҳаҳои гуногун мебошад» [1-М].

Дар ин ҷо муносибати салоҳиятнокӣ ҳамчун стратегияи асосии ислоҳот муаррифӣ шудааст, ки барои таҳқиқот роҳнамои методӣ мебошад, зеро он тақозо мекунад, ки салоҳият на танҳо ҳамчун мафҳум, балки ҳамчун натиҷаи қобили ченшавандаи таълим мавриди санҷиш қарор гирад.

Муносибати салоҳиятнокӣ гуфта, самти тамоми ҷузъҳои раванди таълим ба азхудкунии мутахассиси оянда, ки барои амалисозии фаъолияти касбӣ заруранд, фаҳмида мешавад.

Фаъолияти омӯзгори технология (таълими меҳнат) дар замони муосир хусусияти бисёрҷониба дошта, шогирдони ӯ ба ҳайси рассом, конструктор, ихтироёкор, тарроҳ ва ғайра қор мекунанд [176]. Тағйироти соҳаи дизайн, пайдоиши технологияҳои нав ва самтҳои он ба сохтор ва шакли фаъолияти лоиҳасозӣ, ки дар он мутобиқат накардани шароити педагогӣ ба омода кардани дизайнери касбии оянда мушоҳида мегардад, низ таъсир гузошт.

«Имрӯзҳо дар ҷумҳурӣ ба омӯзиш ва коркарди ҳунарҳои мардумӣ диққати ҷиддӣ дода мешавад. Дар ин самт омодакунии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ки баъди хатми муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дар деҳаву ноҳияҳо дар асоси ҳунарҳои мардумӣ таълим ва тарбияи наврасонро бояд бо роҳи монад, нақши муҳим мебозад. Аз ин рӯ, аксарияти хатмкардагони самти оmodасозии дизайни либос ҳангоми таъмин шудан бо қор берун аз соҳаи воқеии таҷрибаи касбӣ мемонанд» [69]. Мо омилҳои мавҷуда, раванди таълим, имкониятҳои педагогиро таҳлил намуда, тасмим гирифтаем, ки иҷроиши фаъолиятҳоро муайян кунем, то имконияти педагогии манфиатбахши ташаккули салоҳиятҳои касбиро дар шахсияти омӯзанда қоркард намоем.

«Такмили маҳорати зеҳнӣ ва касбӣ-эҷодии шахс танҳо тавассути тарбияи равонӣ-ахлоқӣ, эстетикӣ, арзишҳои гуманистӣ, ки боиси рушди тафаккури васеъ ва эҳсос, дӯст доштани табиат ва муносибати эҳтиёткорона ба анъанаҳои эҷоди ҳунароҳои халқӣ ва дастӣ, ки ба ташаккули арзишҳои ахлоқӣ ва эстетикӣ асос ёфтаанд, имконпазир мешавад» [165].

Табиист, ки бисёр чизҳоро тағйир додани лозим аст, аммо онҳоро тамоман нест кардан нашояд. Бо роҳи рушди худ рафтан зарур аст, бо дарназардошти фарҳанг ва анъанаҳо, таҷрибаи арзандаи омӯзгорони навоар. Дар ин самт мавқеи давлати мо Ҷумҳурии Тоҷикистон асосӣ мебошад.

Ҳунармандии мардумӣ дар кишварамон таърихи бой дошта, дар раванди таълими фанни технология (таълими меҳнат) аз мероси ниёганомон самаранок истифода намудан аз ғоида ҳолӣ нест ва агар дар муассисаҳои таълимии миёнаи умумӣ барои писарон барои ин фан устохонаҳои дурадгорию оҳану металл бо асбобҳои муосир мучахҳаз, барои духтарон омӯзонидани дӯхтани либос, сӯзаниву тоқӣ ва бофтани атласу адрас, пухтупази таомҳои гуногуни миллии роҳандозӣ мешуд, ҳам арҷ гузоштан ба санъати аҷдодамон ва ҳам ҷавобгироӣ дар руҳи тарбияи ватандӯстӣ ба ҳисоб мерафт. Дар ин самт дар баробари мутасаддиёни соҳаи маориф, омӯзгори фанни технология (таълими меҳнат) нақши муҳим мебошад. Ба омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) зимни таҳсил дар МТОК ташаккул ва рушди салоҳияти касбӣ бо истифода аз ҳунари мардумӣ бояд замина гузошта шавад.

Мақсади ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳалли чунин масъалаҳо амалӣ мегардад:

–ташаккули муносибати мусбӣ ба фаъолияти касбии омӯзгори технология (таълими меҳнат) ва тамоюли эҳтиёҷмандию ҳавасмандӣ дар азхудкунии он.

Омодакунии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар МТОК як ҷузъи муҳими таҳсилоти олии касбӣ мебошад, ки ба шогирдон маҷмуи банақшагирифташудаи дар нақшаи таълимӣ донишу маърифати

омӯзгорию техникӣ ва технологиро фароҳам меоварад, ва онҳо чихати ташаккули ҳамаҷонибаи шахсият, тавоноӣ ҳифз ва эҳёи беҳтарин анъанаҳои фарҳанги халқӣ, рушди иқтисодии кишвар ва баландшавии сатҳи зиндагии мардум мусоидат мекунад [9-М].

Чӣ тавре дар қайд мегардад, «омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ ва ба ҳаёти мактабӣ ворид кардани анъанаҳои мардумӣ, шаклҳои фарҳанги миллий, азхудкунии ҳунароҳои мардумӣ талаботи воқеии ҷамъияти муосирро инъикос менамояд, ки дар он тамаюли аз нав барқароркунӣ ва истифодаи эҷодии онҳо вучуд дорад. Омӯзгор ҳамчун симои амаликунандаи асосӣ дар раванди азхудкунии анъанаҳои бадеии мардумӣ баранда ва эҳёкунандаи ҳунароҳои анъанавии тоҷикӣ буда, мероси бойи аҷдодиро ба насли наврас меомӯзонад» [38, с.77].

«Асбоби рӯзгор, қуттии калоне, ки дар он анҷоми рӯзгор, асбоби зинат ва дигар чизҳои нодирро нигоҳ медоранд» [46, с. 1].

Ҳамин тавр, омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар МТОК дар асоси анъанаҳои ҳунароҳои мардумӣ вобаста ба талаботи муосир ва истифодаи роҳи усулҳои муосир ба роҳ мондан мумкин аст.

Барои муайян намудани сатҳи воқеии тайёрии касбии омӯзгорони ояндаи ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)» аз лиҳози дониш ва малақаҳои марбут ба ҳунароҳои миллий, дар Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав – яке аз донишгоҳҳои пешсафи омӯзгории вилояти Хатлон – назарсанҷӣ (пурсишнома) гузаронида шуд. Пурсишнома се гурӯҳи асосии саволҳоро дар бар мегирифт, ки ба самтҳои зерин равона карда шуда буданд:

1. Сатҳи огоҳии донишҷӯён аз ҳунароҳои мушаххаси миллии тоҷикӣ;
2. Омодагии психологӣ-касбии онҳо барои таълими ҳунароҳои мардумӣ дар мактаб;
3. Арзёбии сатҳи умумии омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ дар донишгоҳ.

Дар зер натиҷаҳои бадастомада ба таври муфассал таҳлил карда мешаванд.

2. Таҳлили натиҷаҳо оид ба дониши ҳунароҳои миллии тоҷикӣ

Ба саволи «Омӯзгорони оянда то чӣ андоза ҳунароҳои миллии тоҷикӣ (гулдӯзӣ, кашидадӯзӣ, сӯзанидӯзӣ, абрешимбофӣ ва ғайра)-ро медонанд?» натиҷаҳои зерин ба даст омадаанд:

- гулдӯзӣ 55%
- кашидадӯзӣ 50%
- кешбофӣ 40%
- сӯзанидӯзӣ 35%
- абрешимбофӣ 30%
- намедонанд 12%

Аз натиҷаҳои боло бармеояд, ки маъруфтарин ҳунаро дар байни донишҷӯён – гулдӯзӣ мебошад (55%). Ин нишондиҳанда метавонад бо он алоқаманд бошад, ки гулдӯзӣ дар вилояти Хатлон ҳамчун як ҷузъи муҳими либоси миллии ва расму оинҳои мардумӣ ҳанӯз ҳам эҳё мешавад. Кашидадӯзӣ низ сатҳи нисбатан баланди донишро дорад (50%), ки ин гувоҳӣ медиҳад, ки ин ҳунаро низ дар байни мардуми Хатлон маъмул аст.

Кешбофӣ (40%) ва сӯзанидӯзӣ (35%) дар сатҳи миёна қарор доранд. Сӯзанидӯзӣ – яке аз ҳунароҳои қадимии занонаи тоҷикӣ, афсӯс, ки аз маъруфияти кофӣ бархурдор нест ва ин метавонад ба он ишора кунад, ки дар барномаҳои таълимии донишгоҳ ба ин ҳунаро таваҷҷӯҳи кофӣ равона нашудааст.

Абрешимбофӣ дар байни донишҷӯён камтарин сатҳи дониш (30%)-ро дорад. Ин ҳолат метавонад бо сабаби душвории технологӣ, камёбӣ ва гаронбудии ашёи хоми абрешим дар вилояти Хатлон бошад. Бо вучуди он ки абрешимбофӣ дар водии Зарафшон (вилояти Суғд) эҳё шуда истодааст, дар Хатлон ин ҳунаро тақрибан фаромӯш шудааст. 12% пурсидашудагон иқрор кардаанд, ки ҳатто дониши умумие аз ҳунароҳои миллии надоранд. Ин рақам,

гарчанде кам бошад ҳам, нишондиҳандаи вучуди фосилаи чиддӣ дар тайёрии баъзе донишчӯён мебошад.

Дараҷаи дониши донишчӯён нисбат ба гулдӯзӣ ва кашидадӯзӣ дар сатҳи қаноатбахш, вале нисбат ба абрешимбофӣ ва сӯзанидӯзӣ дар сатҳи паст қарор дорад. Мавҷудияти 12% донишчӯёни беҳунар таваҷҷӯҳи чиддиро талаб мекунад.

Ба саволи «Оё донишчӯёни ҳозираи ихтисоси технология (таълими меҳнат) омода ҳастанд, ки ҳунароҳои мардумиро дар дарсҳои технология (таълими меҳнат) ба хонандагон таълим диҳанд?» посухҳои зер сабт гардиданд:

- боварӣ дорам (омодаам) 50%;
- кӯшиш мекунам (яъне омодагӣ нопурра) 37%;
- наметавонам (омода нестанд) 13%;

Нисфи донишчӯён (50%) ба таълими ҳунароҳои мардумӣ дар мактаб боварӣ доранд. Ин нишондиҳандаи мусбӣ аст, зеро он аз он шаҳодат медиҳад, ки қисми зиёди омӯзгорони оянда худро аз лиҳози методӣ ва малакавӣ барои ин кор қобил мешуморанд. Ин боварӣ метавонад натиҷаи он бошад, ки онҳо худашон дар оила ё муҳити зиндагӣ бо ҳунароҳои мардумӣ ошно шудаанд. 37% донишчӯён изҳор доштаанд, ки «кӯшиш мекунам» – яъне омодагии онҳо нопурра буда, дар худ эҳсоси номуайяни ва ноумедӣ доранд. Ин гурӯҳ бештар ба дастгирии методӣ, таҷрибаи амалӣ ва модулоҳои тақмили таълимӣ ниёз дорад. 13% донишчӯён ошкоро эътироф кардаанд, ки наметавонанд ҳунароҳои мардумиро таълим диҳанд. Ин рақам ба он 12% - и донишчӯёне, ки дар саволи якум «наметавонанд» гуфтаанд, хеле наздик аст. Аз ин рӯ, метавон хулоса кард, ки ин гурӯҳ асосан аз ҳамон донишчӯёне иборатанд, ки ҳеҷ гуна малакаи ҳунароӣ надоранд.

Бо вучуди он ки нисфи донишчӯён ба қобилиятҳои худ боварӣ доранд, ними дигарашон (50%) ё ноумеданд (37%) ё тамоман қодир нестанд (13%). Ин вазъият эҷоди барномаҳои махсуси тақмили малакаҳои амалиро ҳатмӣ месозад.

Ба саволи «Дар донишгоҳ омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ барои донишҷӯён дар кадом сатҳ ба роҳ монда шудааст?» посухҳои зерин дода шуданд:

- баланд 35%
- миёна 37%
- паст 28%

Танҳо 35% донишҷӯён сатҳи таълими ҳунарҳои мардумиро дар донишгоҳ баланд арзёбӣ мекунанд. Ин нишондиҳанда ниҳоят паст аст, зеро беш аз се ҳиссаи донишҷӯён аз таълими ҳунарҳо дар донишгоҳ қаноатманд нестанд. 37% сатҳи миёна – яъне дар донишгоҳ ҳунарҳои мардумӣ таълим дода мешаванд, вале ин таълим пароканда, бетартиб ва бе алоқа ба технологияҳои муосир сурат мегирад. Ин гурӯҳ ҳис мекунад, ки мавзӯҳо чуқур омӯхта намешаванд. 28% – яъне тақрибан сеяки донишҷӯён сатҳи омӯзишро паст арзёбӣ мекунанд. Ин як сигнали хатарнок аст, ки нишон медиҳад донишгоҳҳо ҳанӯз натавонистаанд системаи мукаммали омӯзиши ҳунарҳои миллиро ба роҳ монанд. Боиси тазаккур аст, ки маҷмӯи ононе, ки сатҳи таълимиро миёна ва паст арзёбӣ кардаанд, 65% - ро ташкил медиҳад.

Таълими ҳунарҳои мардумӣ дар Донишгоҳи давлатии Бохтар дар сатҳи қаноатбахш (миёна) ва паст қарор дорад. Набудани системаи ягона, модулҳои нав ва техникаи замонавӣ ба донишҷӯён имкон намедиҳад, ки ҳунарҳои миллиро ҳамчун як баҳши ҷиддии фанни технология (таълими меҳнат) азхуд кунанд.

Дар асоси натиҷаҳои пурсишнома, метавон хулосаҳои муҳими зеринро баровард:

1. Дониши ҳунарҳои милли дар байни донишҷӯёни ихтисоси технология (таълими меҳнат) нобаробар аст. Маъруфтарин ҳунарҳо (гулдӯзӣ – 55%, кашидадӯзӣ – 50%) нисбатан маълуманд, вале ҳунарҳои қадимие чун абрешимбофӣ (30%) ва сӯзанидӯзӣ (35%) дар ҳоли фаромӯшӣ мебошанд. 12% донишҷӯён ҳеҷ гуна дониши ҳунароӣ надоранд.

2. Омодагии касбӣ барои таълими ҳунароҳои мардумӣ дар мактаб нокифоя аст. Ҳарчанд 50% донишҷӯён «боварӣ дорам» гуфтаанд, аммо 37% кӯшиш мекунанд (яъне омодагӣ надоранд) ва 13% тамоман қодир нестанд. Ин маънои онро дорад, ки нисфи донишҷӯён (50%) ба дастгирии ҷиддии методӣ ниёз доранд.

3. Сатҳи таълими ҳунароҳои мардумӣ дар донишгоҳ аз нуқтаи назари донишҷӯён қаноатбахш нест. Танҳо 35% сатҳи таълимро баланд мешуморанд. Бештари донишҷӯён (37% – миёна, 28% – паст) аз сифати таълими ҳунароҳо розӣ нестанд. Ин гувоҳӣ медиҳад, ки барномаҳои мавҷудаи таълимӣ талаб ва интизориҳои донишҷӯёро пурра қонеъ намегардонанд.

Ҳамчунин дар раванди таҳқиқот мо масъалаҳои ҳалталаби зеринро ошкор намудем:

1. Фосилаи байни тайёрии назариявӣ ва амалии донишҷӯён.
2. Набудани дастурҳои таълимӣ-методӣ барои азхудкунии қадам ба қадами ҳунароҳои мардумӣ.
3. Вожаҳои техникаи соҳавӣ, ки то ҳол ба забони модирӣ тарҷума нашудаанд.
4. Тафриқаи ҷинсӣ дар омӯзиши ҳунароҳои миллий дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.
5. Мушкилоти моддӣ-техникӣ дар донишгоҳҳо.
6. Мавҷуд набудани низоми илмӣ ягонаи ҳунароҳои миллий дар барномаҳои таълими донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

«Таълими ҳунароҳои мардумӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна барои аз синни мактабӣ бедор намудани эҳсосоти ифтихори миллий, ватандӯстӣ, меҳнатдӯстӣ ва зебоипарастӣ мусоидат мекунад» [19, С.156].

Сабабҳои масъалаҳои ҳалталабро муфассал мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Масъалаи 1. Фосилаи байни тайёрии назариявӣ ва амалии донишҷӯён. Дар донишгоҳҳои омӯзгории вилояти Хатлон донишҷӯён асосан маводи назариявӣ фанни технология (таълими меҳнат)-ро азхуд мекунанд, аммо

маҳорати амалии коркарди масолеҳи миллӣ (чӯб, чарм, пашм) дар сатҳи паст боқӣ мемонад. Сабаби он набудани синфхонаҳои мучахҳаз, камбуди фонди зарурӣ (воситаҳои аслии ҳунари), сатҳи заифи устодони ҳунар дар донишгоҳ доништа мешавад. Омӯзгорони оянда ба мактаб омада, наметавонанд ба хонандагон ҳунароҳои мардумиро бо дасти худ нишон диҳанд. Онҳо маҷбуранд танҳо лексия хонанд, ки ин самаранокии фанни технология (таълими меҳнат)-ро ба сифр мерасонад.

Масъалаи 2. Набудани дастурҳои таълимӣ-методӣ барои азхудкунии қадам ба қадами ҳунароҳои мардумӣ. Дар барномаҳои амалкунандаи фанни технология (таълими меҳнат) барои фанҳои ҳунароҳои дастурҳои таълимӣ-методӣ коркард, таҳия ва ба нашр расонида нашудааст. Бояд барои ҳар як ҳунари мардумӣ аз таърихи он оғоз карда то технологияи омода намудани маҳсулоти ҳунаромандӣ қадам ба қадам дастурҳои таълимӣ навишта шаванд.

Масъалаи 3. Вожаҳои техникии соҳавӣ, ки то ҳол ба забони модирӣ тарҷума нашудаанд. Дар шароити ҷаҳонишавӣ, ҷавонон (аз ҷумла донишҷӯёни равияи технология) бештар ба истилоҳоти русӣ ва англисӣ одат кардаанд. Дар бисёр синфхонаҳо номи ҳунароҳои миллӣ (масалан, “чӯбкорӣ”-ро “столярный” меноманд) ва мафҳумҳои онҳо (кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, “нақш” ва ғайра) ёд дода намешаванд. Ин маънои онро дорад, ки забони рамзии фарҳанг аз байн меравад. Омӯзгори оянда набояд танҳо бо дастонаш, балки бо забон ва рамзҳои миллӣ ҳунаро ро шарҳ диҳад. Ин масъала ба ҳифзи хувияти миллӣ равона шудааст.

Масъалаи 4. Тафрикаи ҷинсӣ дар омӯзиши ҳунароҳои миллӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. Дар амалияи мактабҳои Вилояти Хатлон, боз ҳам тақсимоати қатъии байни “кори писарон” (чӯб, филиззот, сохтмон) ва “кори духтарон” (дӯзандагӣ, гулдӯзӣ, пухтупаз) вучуд дорад. Дар ҳунароҳои миллӣ ҳам писарон ва ҳам духтарон метавонанд ҳамкорӣ кунанд – масалан, дар эҷоди лоиҳаи “Ороиши девори хона бо нақшҳои миллӣ” (писарон чӯбро буранд, духтарон нақшҳои гулдӯзиро тарроҳӣ кунанд).

Масъалаи 5. Мушкилоти моддӣ-техникӣ дар донишгоҳҳо ва мактабҳои вилояти Хатлон. Аксари синфхонаҳои технология (таълими меҳнат) дар шаҳру ноҳияҳои Хатлон (Бохтар, Кӯлоб, Данғара, Фархор ва ғайра) бо дастгоҳҳои солҳои 80-ум муҷаҳҳаз мебошанд. Дастгоҳҳои муосир (принтерҳои 3D, лазерҳо, компютерҳо) мавҷуд нестанд. Маҳз ҳунароҳои миллии занона (кашидадӯзӣ, бофандагӣ, гулдӯзӣ, кешбофӣ) ба воситаҳои гаранбаҳо ниёз надоранд. Онҳо бо даст ва воситаҳои оддӣ анҷом дода мешаванд.

Масъалаи 6. Мавҷуд набудани низоми илмӣ ягонаи ҳунароҳои миллий дар барномаҳои таълими донишгоҳҳои омӯзгорӣ. Дар ҳоли ҳозир, ҳунароҳои миллий дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ Хатлон бештар ҳамчун маълумоти умумифарҳангӣ, на ҳамчун низоми методӣ-касбӣ таълим дода мешаванд. Дар курсҳо мавзӯҳо парокандаанд, дастурҳои таълимӣ ва китобҳои дарсии ягонаи методӣ вуҷуд надорад.

Мавҷудияти ҷаҳонишавӣ ва рақамишавӣ омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро водор месозад, ки аз муносибати анъанавӣ “устод-шогирд” ба муносибати “ҳунарманд-тадқиқотчӣ-эҷодкор” гузаранд. Омӯзгор бояд на танҳо таълим диҳад, балки рамзҳои фарҳангро ба забони замони муосир тарҷума кунад. Дар шароити кунунӣ вилояти Хатлон, ки бисёр мактабҳо аз дастгоҳҳои муосири технологӣ маҳруманд. Лекин ҳунароҳои миллий (кандакорӣ, гулдӯзӣ, наққошӣ, абрешимбофӣ) ҳамчун воситаи дастраси таълими меҳнат амал мекунад. Барои омӯзонидани ҳунароҳои мардумӣ дастгоҳҳои гаронарзиш зарурат надорад, танҳо барномаи зарурӣ ва дастурҳои таълимӣ методӣ тартиб дода, омӯзгорони ботаҷриба роҳандозӣ кардан зарур аст.

Таҳқиқот исбот мекунад, ки ҳунароҳои миллий метавонанд воситаи ягонакунанда барои духтарон ва писарон дар синфҳои технология (таълими меҳнат) дар бахши ҳунароҳои мардумӣ бошанд. Барномаҳои ояндаи омӯзгорон бояд муносибатҳои муштаракро таълим диҳанд, ки дар он нақшҳои миллий тавассути ҳамкориҳои духтарон (тарроҳии нақш) ва писарон

(ичрои техникӣ) машғул шаванд. Ин на танҳо салоҳияти касбиро баланд мекунад, балки тафаккури интиқодӣ ва ҳамдигарфаҳмиро дар байни хонандагон ташаккул медиҳад.

Бояд тазакурр дод, ки бе таҳияи як низоми ягонаи илмӣ-методӣ (китоби дарсӣ, дастури таълимӣ, воситаҳои аудиовизуалӣ) барои омӯзонидани ҳунароҳои миллӣ дар донишгоҳҳо, баландбардории салоҳияти касбӣ ғайриимкон аст. Ин низом бояд панҷ бахшро дар бар гирад: 1) омӯзиши назариявии таърихи ҳунаромандӣ; 2) маҳорат ва малакаи эҷоди асари ҳунаромандӣ; 3) роҳҳои истифодаи технологияҳои рақамӣ дар ҳунаромандӣ; 4) методикаи таълим ҳунаромандӣ муассисаҳои таълимӣ; 5) иқтисодиёт ва соҳибкорӣ тавассути ҳунаромандӣ.

Хулоса, параграфи 1.3. дар маҷмӯъ нақши ташхисӣ ва проблемавиرو дар таҳқиқот иҷро мекунад. Он нишон медиҳад, ки сарфи назар аз аҳамияти бузурги ҳунароҳои миллӣ дар баландбардории салоҳияти касбӣ, дар шароити воқеии вилоти Хатлон шаш масъалаи ҷиддӣ вучуд дорад, ки бе ҳалли онҳо ҳеҷ гуна методология самара нахоҳад дод. Ин масъалаҳо аз фосилаи байни назария ва амалия, набудани интегратсия бо технологияҳои рақамӣ, тафриқаи ҷинсӣ, норасоии заминаи моддӣ ва низоммандии нокифоя иборатанд.

Хулосаи боби якум

Боби якуми диссертатсия бо номи «Асосҳои назариявӣ-методиҳои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои миллӣ» ба омӯзиши заминаҳои таърихӣ, мафҳумӣ ва методологии масъалаи мавриди назар бахшида шудааст. Дар ин боб таҳлили ҳамаҷонибаи ҳунароҳои миллӣ ҳамчун падидаи фарҳангии таърихӣ ва ҳамчун воситаи ташаккули салоҳиятҳои касбӣ сурат гирифтааст.

Дар параграфи 1.1., ки ба рушди таърихии ҳунароҳои анъанавии тоҷик ҳамчун асоси методологии тайёрии омӯзгорон бахшида шудааст, муайян карда шуд, ки тоҷикон дар тӯли ҳазорсолаҳо мероси ғании ҳунаромандӣ эҷод

намудаанд, ки он аз бохтарихову суғдиҳо оғоз ёфта, то имрӯз бо номҳои гуногуни ҳунароҳои мардумӣ (кешбофӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, атласбофӣ, кашидадӯзӣ, чакандӯзӣ, қуроқдӯзӣ ва ғайра) идома ёфтааст. Таҳлили сарчашмаҳои таърихӣ, аз ҷумла бозёфтҳои бостоншиносӣ дар Ҳулбук, нишон медиҳад, ки ҳунароҳои миллӣ на танҳо воситаи таъмини зиндагӣ, балки рамзи ҷаҳонбинӣ, зебоипарастӣ ва ҳувиати миллӣ будаанд. Аз ин рӯ, истифодаи онҳо дар раванди тайёрии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) на танҳо тақмили маҳоратҳои касбӣ, балки эҳёи арзишҳои маънавии миллӣ ва ҳифзи асолати фарҳангиро дар замони ҷаҳонишавӣ таъмин мекунад.

Дар параграфи 1.2. мафҳуми «салоҳиятҳои касбӣ» дар заминаи педагогикаи муосир ва хусусиятҳои омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) таҳлил карда шуд. Салоҳияти касбӣ ҳамчун маҷмӯи устувори донишҳои назариявӣ, маҳоратҳои амалӣ, қобилиятҳои эҷодӣ, арзишҳои касбӣ ва хусусиятҳои шахсии мутахассис муайян гардид. Дар доираи таҳқиқот, ҷузъҳои зерини салоҳиятҳои касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) асоснок карда шуданд: психологӣ-педагогӣ, техникӣ-технологӣ, методӣ, эстетикӣ-фарҳангӣ ва иҷтимоӣ-коммуникативӣ. Инчунин, салоҳиятҳои махсусе, ки омӯзгори оянда дар самти ҳунароҳои мардумӣ бояд соҳиб гардад (донистани таърих ва назарияи ҳунароҳои миллӣ, маҳоратҳои амалии иҷрокунандагӣ, қобилияти методӣ-педагогӣ, салоҳиятҳои эҷодӣ ва лоиҳавӣ, арзишҳои касбӣ ва муносибат ба мероси фарҳангӣ) муайян гардиданд. Параграфи 1.2. инчунин ба таҳлили нақши ҳунароҳои миллӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақамишавӣ бахшида шуд. Дар он ошкор карда шуд, ки ҳунароҳои миллӣ ҳамчун воситаи ҳифзи асолат, муқовимат ба бегонаситезӣ ва иртиботи байни наслҳо хизмат мекунанд. Натиҷаҳои параграф нишон доданд, ки омӯзгорони оянда бояд ҳамчун посдорони фарҳанг тайёр карда шаванд, зеро онҳо дар ҷорроҳии байни анъана ва навоарӣ мавқеи стратегӣ доранд.

Дар параграфи 1.3. таҳлили методии тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) дар истифодаи ҳунароҳои халқӣ дар мисоли

вилояти Хатлон гузаронида шуд. Дар ин параграф бо истифода аз пурсиши саволномавӣ дар Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав сатҳи воқеии дониш ва малакаҳои донишҷӯён оид ба ҳунарҳои миллӣ муайян карда шуд. Натиҷаҳои пурсиш нишон доданд, ки дониши донишҷӯён нисбат ба ҳунарҳои гуногуни миллӣ нобаробар аст (гулдӯзӣ – 55%, кашидадӯзӣ – 50%, абрешимбофӣ – 30%, 12% донишҷӯён ҳеҷ гуна дониши ҳунари надоранд). Инчунин муайян карда шуд, ки омодагии касбии донишҷӯён барои таълими ҳунарҳои мардумӣ дар мактаб нокифоя аст (харчанд 50% боварӣ доранд, 37% омодагии нопурра доранд ва 13% тамоман қодир нестанд). Сатҳи таълими ҳунарҳои мардумӣ дар донишгоҳ аз нуқтаи назари донишҷӯён қаноатбахш нест (танҳо 35% сатҳи таълимро баланд арзёбӣ меkunанд). Дар ин параграф шаш масъалаи ҳалталаби асосӣ ошкор карда шуд: фосилаи байни тайёрии назариявӣ ва амалӣ; набудани дастурҳои таълимӣ-методӣ; тарҷума нашудани истилоҳоти соҳавӣ ба забони тоҷикӣ; тафриқаи ҷинсӣ дар омӯзиши ҳунарҳои миллӣ; мушкилоти моддӣ-техникӣ; мавҷуд набудани низоми илмӣ ҷонаи ҳунарҳои миллӣ дар барномаҳои таълими донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

Ҳамин тариқ, боби якуми диссертатсия заминаи назариявии устувор барои таҳқиқот фароҳам овард. Он нишон дод, ки ҳунарҳои миллӣ дорои захираи бои таълимӣ ва тарбиявӣ мебошанд ва метавонанд ҳамчун воситаи самараноки баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) хизмат кунанд. Дар айнаи замон, таҳлилҳо ошкор карданд, ки дар низоми мавҷудаи тайёрии кадрҳо муносибатҳои ҷонаи методӣ барои истифодаи ҳунарҳои миллӣ вучуд надоранд ва донишҷӯён аз дониш ва малакаҳои зарурӣ дар ин соҳа бархӯрдор нестанд. Аз ин рӯ, барои рафъи ин камбудӣ, дар боби дуюми диссертатсия зарур аст, ки вазъи мавҷудаи омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар мактабҳо ва донишгоҳҳои вилояти Хатлон ба таври таҷрибавӣ омӯхта шуда, омилҳои самарабахши баландбардории салоҳиятҳои касбӣ муайян карда шаванд..

БОБИ 2. ТАҲЛИЛИ ВАЗЪИ МАВҶУДАИ ОМЌЗИШИ ҲУНАРҲОИ МИЛЛӢ ВА ТАЙЁРИИ КАСБИИ ОМЌЗГОРОНИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) ДАР ДОНИШГОҲҲОИ ПЕДАГОГӢ

2.1. Таҳлили таҷрибаи омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат барои духтарон) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон

Мақсади асосии параграфи мазкур аз он иборат аст, ки таҷрибаи мавҷудаи истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар раванди таълими фанни «Технология (таълими меҳнат)» (баҳши махсуси таълими меҳнат барои духтарон) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон ба таври ҳамаҷониба омӯхта ва мавриди таҳлили амиқи илмӣ қарор дода шавад. Ин мақсад аз эътирофи он ҳақиқат сарчашма мегирад, ки ҳунарҳои миллии тоҷикон, аз қабилӣ кешбофӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, атласбофӣ ва кашидадӯзӣ, на танҳо воситаи тарбияи эстетикӣ ва меҳнатӣ, балки заминаи мустаҳками ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда низ мебошанд. Аз ин рӯ, омӯхтани вазъи кунунии таълими ин ҳунарҳо дар мактабҳо барои коркарди методикаи самараноки баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ зарурати фаврии илмӣ ва амалӣ дорад.

Вазифаҳои мушаххаси параграфи мазкур ба таври зайл муайян карда шудаанд: аввалан, омӯзиши барномаҳои таълимӣ ва нақшаҳои дарсии фанни технология (таълими меҳнат) дар мактабҳои вилояти Хатлон бо назардошти баҳши ба духтарон равонашуда; дуюм, гузаронидани мушоҳидаҳои омӯзишӣ ва пурсиши саволномавии омӯзгорон ва хонандагон бо мақсади муайян кардани сатҳи мавҷудияти дониш ва маҳоратҳои ҳунарҳои миллӣ; сеюм, муайян намудани дараҷаи воқеии истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат) дар муқоиса бо талаботи меъёрий; чаҳорум, ошкор кардани камбудии сохторӣ, методӣ ва моддию техникии раванди мавҷудаи таълими ҳунарҳои миллӣ; панҷум, пешниҳоди имкониятҳои

такмилӣ ин раванд барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат).

Тавре М.Рӯзиева қайд мекунад: «Фанни «Технология» (таълими меҳнат) ба ҳар ду чинс – писару духтар бо назардошти хусусиятҳои чинсӣ ва талаботи замони муосир, ба ҳадафи фароҳам овардани донишҳои назариявӣ ва маҳорати амалӣ дар омӯхтани касбу ҳунари милли, шиносӣ бо асосҳои истеҳсолот, интиҳоби касб ва роҳнамоии касбӣ таълим дода мешавад» [147, С.85].

Дар аксари муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон, ки дар шаҳру ноҳияҳои гуногун аз қабилӣ Бохтар, Кӯлоб, Данғара, Восеъ, Фархор ва дигар минтақаҳо ҷойгиранд, таълими фанни «Технология» (таълими меҳнат) тибқи талаботи стандартҳои давлатии таҳсилот ба ду гурӯҳи асосӣ – гурӯҳи писарон ва гурӯҳи духтарон – тақсим карда мешавад. Ин тақсимбандӣ дар асоси принципҳои гендерии таълим, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон расман эътироф шудаанд, амалӣ мегардад. Барномаи таълимии фанни мазкур муқаррар менамояд, ки хонандагон вобаста ба чинси биологии худ ба гурӯҳҳои алоҳида тақсим карда шаванд. Ин тадбир ба он мақсад равона шудааст, ки эҳтиёҷоти гуногуни таълимӣ, хусусиятҳои психофизиологии бадан ва анъанаҳои иҷтимоии ҷомеаи тоҷик ба инобат гирифта шаванд.

Тадқиқотҳои муосир нишон медиҳанд, ки духтароне, ки бештар ба корҳои амалӣ ҷалб мешаванд, сатҳи баланди малакаҳои эҷодӣ доранд. Инчунин онҳо дар соҳаҳои дигари зиндагӣ ғаъолтар, мустақилтар ва боҳуштар мешаванд. Тавре ки А.И. Савенков қайд мекунад, «эҷодият ҳамчун маҳорат на танҳо дар ғаъолияти ҳунари, балки дар ғаъолияти зеҳнӣ ва иҷтимоӣ низ нақши муҳим мебозад» [152, с. 12].

Барои гурӯҳи писарон мавзӯҳои марбут ба коркарди ҷӯб, филиззот, қандакорӣ, сохтмони оддӣ ва дигар соҳаҳои техникӣ пешбинӣ шудаанд. Дар навбати худ, барои гурӯҳи духтарон мавзӯҳои пешниҳод мегарданд, ки бевосита ба ҳаёт ва ғаъолияти ояндаи занона, бахусус ба соҳаҳои ҳӯрокпазӣ,

дӯзандагӣ, бофандагӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ ва нигоҳубини хонавода алоқаманданд. Ғайр аз ин, дар барномаҳои таълимӣ барои духтарон омӯзиши ҳунари миллии маҳаллӣ, аз ҷумла кашададӯзии хатлонӣ, чакандӯзӣ ва нақшандозии абрешимӣ, бо назардошти хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон тавсия дода мешавад. Ин мавзӯҳо одатан дар синфҳои 5-9 ҳамчун қисми амалии таълими меҳнат мегузаранд. Бо вучуди ин, таҳлили амиқи нақшаҳои дарсии тақдиркардаи мактабҳо нишон медиҳад, ки соатҳои ба ин мавзӯҳо ҷудошуда дар аксар ҳолатҳо барои азхудкунии пурраи маҳоратҳои ҳунари кифоя нестанд.

«Таълими фанни технология дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз синфи 5 то 10 ҳафтае 1 ” соат ба роҳ монда шудааст. Барои ҳамаи синфҳои таълимӣ китобҳои дарсӣ ба нашр расидаанд. Ҳамчунин, барои омӯзгорони фаннӣ роҳнамои фанни технология (таълими меҳнат) ва барнома ва модули таълимии курси омӯзиши омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) оид ба таълими босалоҳият таҳия гардидааст» [18, С.296].

Дар айни замон, дар баъзе мавридҳо, хусусан дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки шумораи умумии хонандагон дар як синф аз 25 нафар кам мебошад, ҳолате ба назар мерасад, ки писарон ва духтарон якҷоя дар як ҳуҷра таълим дода мешаванд. Ин амалия, ки бештар дар мактабҳои дурдасти деҳоти вилояти Хатлон аз сабаби кам будани теъдоди хонандагон ё қисми зиёди хонандагон писарон ва қисми кам (мисол 4 нафар) духтарон будан ба амал омадааст. Агар яке аз сабабҳо нарасидани омӯзгорон бошад, дигар ҳисоббаробаркунии сарикасии хонандагони мактаб доништа мешавад, ки он ҳолат ба таври қатъӣ ҳилофи талаботи барномаи тасдиқгардидаи фанни технология (таълими меҳнат) мебошад. Сабаби асосии ин падида дар он аст, ки баъзе мактабҳо имкони ҷудо кардани як нафар омӯзгори мард барои писарон ва як нафар омӯзгори зан барои духтаронро надоранд.

Дар чунин ҳолатҳои номатлуб, раванди таълим ба таври бевосита аз ҷинси омӯзгорони дарсдиҳанда вобаста мегардад. Агар омӯзгор зан бошад, мавзӯҳо асосан аз китоби дарсии технология барои духтарон, аз ҷумла

хунарҳои гулдӯзӣ, бофандагӣ ва хӯрокпазӣ, гузаронида мешаванд. Дар чунин маврид, писарон аз омӯхтани маҳоратҳои марбут ба касбҳои техникӣ, ки барои ташаккули шахсияти онҳо заруранд, маҳрум мегарданд. Агар омӯзгор мард бошад, баръакс, духтарон маҷбур мешаванд, ки мавзӯҳои марбут ба коркарди чӯб ва филиззотро омӯзанд, ки ин ба эҳтиёҷоти гендерии онҳо ҷавобгӯ нест ва боиси коҳиши шавқу ҳаваси табиӣ онҳо ба омӯзиши хунарҳои миллӣ мегардад.

Аз ин ҷост, ки гарчанде солҳои охир дар ҷомеаи тоҷик масъалаҳои баробарии гендерӣ, баробарҳуқуқӣ ва имкониятҳои шавҳар ва зан бештар мавриди баррасӣ қарор мегиранд, ин ҳолати номунтазами таълими фанни технология (таълими меҳнат) бетафовутӣ нисбат ба хусусиятҳои гендерии хонандагон ва анъанаҳои миллии мо мебошад. Боиси таъкид аст, ки талаботи барномаи таълимӣ ҷудоғонагии қатъии гурӯҳҳои писарон ва духтаронро ҳангоми омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) пешбинӣ мекунад. Вале воқеияти амалӣ нишон медиҳад, ки мактабҳои вилоят ин талаботро ба таври возеҳ вайрон менамоянд. Дар ин замина, таҳқиқоти мо нишон дод, ки беш аз 20% муассисаҳои таҳсилоти вилоят амалияи таълими якҷояи технологияро истифода мебаранд, ки ин ба сифати омӯзиши хунарҳои миллӣ таъсири манфӣ мерасонад.

Ҷадвали 1.

Тақсимои соатҳои дарсии таълими хунарҳои мардумӣ дар фанни технология (таълими меҳнат)

№	Барои писарон	Тақсимои соати дарсӣ	Синф	Барои духтарон	Тақсимои соати дарсӣ
1.	Кандакорӣ	2 соат	синфи 5	Гулдӯзӣ	3 соат
2.	Ғаҷкорӣ	5 соат	синфи 6	Бофандагӣ	2 соат
3.	Сабадбофӣ	6 соат	синфи 7	Қурукдӯзӣ	4 соат
4.	Сикказанӣ	5 соат	синфи 8	Кешбофӣ	6 соат
5.	Қулолгарӣ	8 соат	синфи 9	Қашидадӯзии ироқӣ	8 соат

Муҳақиқ Ш.Ю. Азизов чадвали дар доираи таҳқиқоти худ чадвали тақсимои соатҳои дарсии таълими ҳунароҳои мардумӣ дар фанни технология (таълими меҳнат) пешниҳод намуда, чиҳати мувофиқи талабот роҳандозӣ намудани омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ ду роҳи ҳалли онро пешниҳод намудааст: «1. Соатҳои дарсии фанни технология (таълими меҳнат) мисли пештара дар муассисаҳои таълимӣ ҳафтае 2 – соатӣ таълим дода шавад; 2. Дар доираи корҳои беруназсинфӣ ташкил намудани маҳфилҳои омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ» [19, С.157]. Мо бо ақидаи муҳақиқ ҳамфикрем.

Таҳлили ҳуҷҷатҳои меёрий, аз ҷумла стандартҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва нақшаҳои дарсии тасдиқшуда аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишон медиҳад, ки мавзӯҳои марбут ба ҳунароҳои миллӣ дар баҳши духтарон ҳамчун қисми алоҳидаи таълимӣ пешбинӣ шудаанд. Аммо амалисозии ин мавзӯҳо дар сатҳи мактабҳои вилояти Хатлон ба мушкилотҳои ҷиддӣ дучор меояд. Яке аз мушкилотҳои асосӣ набудани дастгоҳҳои зарурии технологӣ, ба мисли ҷарҳҳои бофандагӣ, дӯконҳои гулдӯзӣ, ашёи хоми баландсифат (пашми табиӣ, абрешим, пахта) ва ҷойҳои махсуси таълимӣ мебошад. Бо вучуди ин, мактабҳои пешқадами шаҳрҳои Кӯлоб ва Бохтар, ки дорои ҳуҷраҳои технологияи мучаҳҳазанд, натиҷаҳои намоёни таълимӣ нишон медиҳанд. Хонандагон дар чунин мактабҳо метавонанд нақшҳои миллии гулдӯзиро аз худ кунанд, дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ иштирок намоянд ва ҳатто маҳсулоти истеҳсоли худро ба фурӯш бароранд. Ин мисолҳои пешқадам зарурати ҷорӣ намудани методикаи ягона ва дастраси таълими ҳунароҳои миллӣ дар тамоми мактабҳои вилоятро исбот мекунад.

«Аз таҳлили таълими фанни технология чунин бармеояд, ки ҳар як кишвар имкониятҳои сиёсӣ ва иқтисодии худро ба назар гирифта, кӯшиш менамояд, ки дар ҳаёти ҷомеаи муосир масъалаи омода намудани насли нави дорои сатҳи баланди технологидоштаро баррасӣ намояд. Бояд гуфт, ки дар шароите ки технология ба тамоми соҳаҳои ҳаёт ва фаъолияти инсон ворид шудааст, мактаб аз ин дигаргуниҳо дар канор буда наметавонад» [21, С.247].

Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар параграфи 2.1. барои омӯхтани таҷрибаи воқеии истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология (баҳши духтарон) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон, тавассути пурсиши афкор (саволномаҳо) аз омӯзгорон ва хонандагон маълумот ҷамъоварӣ карда шуд. Таҳқиқот дар ҳафт мактаби мухталифи вилоят, ки дар шаҳру ноҳияҳои Бохтар, Кӯлоб, Данғара, Восеъ, Фархор, Шаҳритуз ва Ёвон ҷойгиранд, гузаронида шуд. Ин мактабҳо бо назардошти хусусиятҳои ҷуғрофӣ, иқтисодӣ, сатҳи таҷҳизоти техникӣ ва таркиби миллӣ интихоб гардидаанд.

Барои гузаронидани пурсиш ду намуди саволнома – яке барои омӯзгорони технология (баҳши духтарон) ва дигаре барои хонандагони синфҳои 5-10 (духтарон) таҳия карда шуд. Дар саволномаи омӯзгорон саволҳо доир ба сатҳи дониستاني онҳо аз ҳунарҳои миллӣ, намудҳои ҳунарҳое, ки онҳо дар дарсҳо таълим медиҳанд, мавҷудияти методикаи махсус, мушкилоти дучоршаванда ҳангоми таълим, инчунин тавсияҳои онҳо барои беҳтар гардонидани раванди тайёри пешбинӣ шуда буданд. Дар саволномаи хонандагон пурсиш дар бораи муносибати онҳо ба ҳунарҳои миллӣ, намудҳои ҳунарҳои омӯхташуда, арзишмандии ин ҳунарҳо барои ояндаи касбӣ, инчунин оҳистагӣ ва хоҳиши онҳо барои омӯхтани ҳунарҳои нав пешбинӣ гардида буд.

«Дарси технология (таълими меҳнат) инчунин шароити беҳтарин барои рушди ҳисси зебӣ фароҳам меорад. Вақте ки духтарон дар интиҳоби рангу нақш, тарҳ ва шакл озодаанд, онҳо мефаҳманд, ки ҳар як ҷузъиёти метавонад ба арзиши умумии маҳсулот таъсир расонад. Ин раванд ба ташаккули завқи эстетикӣ ва қобилияти дидани зебӣ дар ашёи оддӣ мусоидат мекунад. Ҳамин гуна таҷрибаҳо ҷаҳонбинии онҳо васеъ мегардонад ва қобилияти офаридани муҳити зеборо дар оянда зиёд мекунад» [196, С.169].

Пурсиши афкори омӯзгорон, ки шумораи онҳо ба ҳисоби миёна аз ҳар мактаб ду нафар (дар маҷмӯъ зиёда аз понздаҳ нафар)-ро дар бар мегирифт, нишон дод, ки аксари омӯзгорон занонанд ва онҳо аз синфҳои 5 то 10 ба

духтарон фанни технология (таълими меҳнат)-ро таълим медиҳанд. Дар бораи дониستاني ҳунарҳои миллӣ, бештари омӯзгорон ҳунарҳои анъанавии минтақаи худ, ба монанди гулдӯзӣ, атласбофӣ ва кашидадӯзиро хуб медонанд, аммо ҳангоми тавсифи методологияи таълими ин ҳунарҳо бисёре аз онҳо душворӣ мекашанд. Ин ҳолат аз он шаҳодат медиҳад, ки омӯзгорон ҳунарҳои миллиро бештар дар сатҳи амалии шахсӣ, на дар сатҳи методӣ ва илмӣ медонанд.

Дар бораи чӣ гуна ва кадом ҳунарҳоро таълим додани онҳо, маълум гардид, ки бештари омӯзгорон асосан ба духтарон гулдӯзии оддӣ, дӯхтани чанд намуди либоси миллӣ ва баъзан кешбофии ибтидоиро меомӯзонанд. Аммо ҳунарҳои мураккабтар, ба монанди зардӯзӣ, нақшандозии абрешимӣ ё атласбофии классикӣ, дар аксари мактабҳо таълим дода намешаванд. Сабаби асосии онро омӯзгорон набудани вақти кофӣ, набудани ашёи хоми зарурӣ ва дастгоҳҳои махсус, инчунин набудани китобҳои дарсӣ ва дастурамалҳои методӣ ба забони тоҷикӣ номиданд.

Дар бораи истифодаи методикаи махсус, аксари омӯзгорон тасдиқ карданд, ки онҳо методикаи ягонаи таълимии махсус надоранд. Ба гуфтаи онҳо, ҳар омӯзгор вобаста ба таҷрибаи шахсӣ ва имкониятҳои мактаб, мавзӯҳои ҳунарҳои миллиро ба таври интихобӣ ва бе низоми муайян мегузаронад. Ин парокандагӣҳои методӣ боиси он мегардад, ки ҳонандагон дар як мактаб ҳунарҳои гуногунро меомӯзанд ва дар мактаби дигар тамоман бо ин мавзӯҳо ошно намешаванд.

Мушкилоте, ки омӯзгорон дар раванди таълими ҳунарҳои миллӣ бо он рӯ ба рӯ мешаванд, гуногун мебошанд. Аввалан, набудани захираҳои моддӣ – ресмонҳои табиӣ, пашми баландсифат, абрешим, рангҳои табиӣ, чархҳои бофандагӣ ва дӯконҳои муосири гулдӯзӣ. Дуюм, набудани барномаҳои стандартӣ ва вақти кифоя дар нақшаҳои дарсӣ барои омӯзиши амиқи ҳунарҳои миллӣ. Сеюм, набудани курси такмили ихтисос барои омӯзгорон дар соҳаи ҳунарҳои миллии хатлонӣ дониста мешавад. Бисёре аз омӯзгорон изҳор доштанд, ки онҳо худашон меҳостанд ин ҳунарҳоро беҳтар омӯзанд,

аммо чунин имконияти расмӣ барояшон фароҳам нест.

Тавсияҳои асосии омӯзгорон барои беҳтар кардани тайёри иборатанд аз: таҳияи барномаи ягонаи миллии омӯзиши ҳунарҳои миллии барои мактабҳо, таъмини мактабҳо бо дастгоҳҳои зарурӣ ва ашёи хом, ташкили курсҳои босифати тақмили ихтисос барои омӯзгорон, инчунин таълими ҳунарҳои миллиро дар донишгоҳҳои педагогӣ ҳамчун як фанни алоҳида қорӣ намудан.

Пурсиши хонандагон – духтарони синфҳои 5 то 10 дар ҳафт мактаби номбурда, ки шумораи умумии онҳо ба беш аз дусад нафар расид, нишон дод, ки аксари духтарон ба ҳунарҳои миллии муносибати мусбӣ доранд. Бисёре аз онҳо ҳунарҳои миллии, ба монанди гулдӯзӣ, чакандӯзӣ ва кашидадӯзиро дӯст медоранд ва онҳоро як қисми фарҳанги бою мероси гузаштагонӣ худ мешуморанд. Дар бораи кадом ҳунаро дар дарсҳо меомӯзанд, бештари духтарон гуфтанд, ки онҳо гулдӯзӣ ва дӯхтани чанд ашёи оддиро омӯхтаанд, вале нақшҳои миллии мураккаб, зардӯзӣ ва бофандагии анъанавӣ ба онҳо таълим дода намешавад. Дар баъзе мактабҳо, хонандагон аз омӯзиши умуман ягон ҳунари миллии низ маҳрум буданд ва дарсҳои технология (таълими меҳнат) асосан ба ҳуруқпазӣ ва дӯхтани либосҳои муосир маҳдуд мешуд.

Дар бораи он, оё ҳунарҳои миллии барои ояндаи касбиашон муфид мешуморанд, ақидаҳои хонандагон ду навъ буданд. Як гурӯҳи зиёди духтарон (тақрибан се ҳиссаи ду) бовар доштанд, ки омӯхтани ҳунарҳои миллии метавонад дар оянда ба онҳо барои таъсиси корхонаи хурди ҳунармандӣ, даромади иловагӣ ва ҳамчун занони оиладор барои ороиши либосу ҷиҳози хонашон кӯмак расонад. Гурӯҳи дигар (тақрибан се ҳиссаи як) чунин мешуморанд, ки ҳунарҳои миллии бештар барои мақсадҳои эстетикӣ муҳиманд, аммо барои касби ояндаи онҳо (масалан, табиб, омӯзгор, иқтисодчӣ) таъсири бевосита надоранд. Дар ин маврид, бисёре аз духтарон ҳунарҳои миллиро бештар ҳамчун воситаи фароғатии ғоиданок ба ҳисоб меоранд, на ҳамчун асоси касби оянда.

Тавачҷӯҳ ва хоҳиши духтарон ба омӯхтани ҳунароҳои нав хеле баланд буд. Тақрибан аксари пурсидашудагон (зиёда аз чоряк) изҳор доштанд, ки онҳо меҳостанд ҳунароҳои нави миллиро, ба монанди атласбофӣ, нақшҳои гулдӯзии хатлонӣ, зардӯзӣ бо риштаҳои зарҳал, ҳатто бофандагии қолинҳои хурдро омӯзанд. Бисёре аз духтарон сабаби хоҳиши худро дар он рабт ме диҳанд, ки ин ҳунаро ба онҳо имкон ме диҳанд, ки эҷодиёти худро баён кунанд, ба худшиносӣ ва фарҳанги аслии миллий наздик шаванд. Дар баробари ин, хонандагон таъкид карданд, ки онҳо ба омӯзгорони ботаҷриба, маводҳои баландсифат ва вақти бештар барои машқҳои амалӣ ниёз доранд. Духтароне, ки натиҷаи заҳмати худро мебинанд ва онро бо дигарон муқоиса мекунанд, ҳисси ифтихор аз эҷоди худ пайдо мекунанд. Чунон ки Б. Саидов зикр мекунад, «ҳар як шахс, вақте ки маҳсулоти эҷодии худро мебинанд, дар худ ҳисси арзишмандӣ ва эътимоди шахсӣ пайдо мекунанд» [154, с. 13]. Ин ҳолат барои ташаккули шахсияти ҷаҳол ва навоар нақши калидӣ мебозад.

Пурсиши афкор дар ҳафт мактаби вилояти Хатлон нишон дод, ки дар ҳоле ки ҳам омӯзгорон ва ҳам хонандагон ба ҳунароҳои миллий муносибати мусбӣ доранд ва онҳоро муҳим мешуморанд, дар амал раванди таълими ин ҳунароҳо бо мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ мебошад. Аз ҷумла, набудани методикаи ягона, маҳдуд будани захираҳои моддӣ, норасоии вақти дарсӣ ва паст будани сатҳи тайёрии касбии омӯзгорон дар соҳаи ҳунароҳои миллий сабаби асосии ин мушкилотҳо мебошанд. Хонандагон, алахусус духтарон, охиштагии баланд барои омӯхтани ҳунароҳои нав доранд, аммо онҳо имконияти воқеии ба даст овардани ин дониш ва маҳоратҳоро дар мактабҳои худ пайдо намекунанд.

Китобҳои дарсии фанни технология (таълими меҳнат)-ро барои писарон дар таҳрири нав олимони соҳа А.А. Азизов ва Ш.Ю. Азизов барои ҷоп таҳия намудаанд [3, 4,5,6,]. Китобҳои дарсии фанни технология (таълими меҳнат)-ро барои духтарон М.Д.Рӯзиева ва М.Н.Алиева ба нашр таҳия намудаанд.

Ин натиҷаҳо зарурати таҳияи методикаи нави баландбардории

салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ, инчунин таъминоти мактабҳо бо дастгоҳҳои муосир ва ташкили курсҳои тақмили ихтисос барои омӯзгорони амалкунандаро тасдиқ мекунад.

Фазлиддин Қодиров кайд мекунад: «Арзиши ҳунарҳои амалии мардумӣ дар ҷомеа пеш аз ҳама аз он иборат аст, ки он аносири танзимсозанда дошта ва бо ин васила фаъолияти ҳаётии инсонро ба низоми муайян медарорад ва дар таҳаввулотии таърихӣ мақоми мушаххасро иҷро менамояд» [80].

Ҳамин тариқ, дар параграфи мазкур муайян карда шуд, ки таҷрибаи мавҷудаи омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат)-и духтарон дар вилояти Хатлон дар сатҳи суст ва аз лиҳози моддию техникӣ нокифоя мебошад. Ҳамчунин, ҳолатҳои вайрон кардани талаботи барнома (таълими якҷояи духтарону писарон) ба сифати таълими ҳунарҳои миллӣ ҳалал мерасонанд. Ин ҳама омилҳо ба сатҳи пасти салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар соҳаи истифодаи ҳунарҳои миллӣ оварда мерасонанд. Аз ин рӯ, дар боби сеюми тадқиқот зарурати коркарди методикаи махсуси баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ ба таври возеҳ асоснок карда мешавад.

2.2. Вазъи омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи ҳунарҳои миллӣ

Маълум аст, ки аҳмаи касбҳоро, аввалан, устод - омӯзгор ёд медиҳад. Саводи аввалинро ҳам омӯзгор медиҳад. Барои ҳамин дар байни тамоми касбҳо касби омӯзгорӣ, муаллимӣ ниҳоят шарафнок ва масъулиятнок аст. Дар ин ҷо саволи табиӣ пайдо мешавад: омӯзгор кист, ӯ дорои чи хел сифатҳо шуданаш лозим аст? Хусусан, омӯзгорӣ имрӯза дори кадом малакаҳо буданашон лозим?

Дар Консепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилот дар Ҷумҳурии

Тоҷикистон оварда шудааст: «Давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявии Тоҷикистон, ки рӯй ба муносибатҳои нави иқтисоди бозаргонӣ овардааст, ба хоҳири ҷавобгӯ будани таълим ва тарбияи насли наврас талаб мекунад, ки таҳсилот бо назардошти арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ тибқи талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ба роҳ монда шавад. Дар чунин шароит низоми таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба низоми таҳсилоти давлатҳои мутараққии ҷаҳон мутобиқ кунонида шавад» [82].

Дарҳақиқат, дар касби омӯзгорӣ донишмандии чуқур, зуккоӣ ва маҳорати касбии худро мунтазам ташаккул надихад, ӯ устои хуб шуда наметавонад. (Чунки, ҳалли мусбии истиқболи давлатамон, тамоми ислохотҳое, ки аз тарафи Президентамон пеш бурда). Зеро, истиқболи давлатамон, ҳалли мусбии ислохотҳое, ки аз тарафи Президентамон пеш бурда шудааст, самарайи қори ҳамин донишмандони бисёрхазорсола мебошад. Барои ҳамин дар шароити ҳозираи мустақилии эътибор ва эҳтиёҷ ба касби омӯзгорӣ нисбатан ба пештара зиёд мешавад. Бинобар ин талабҳое, ки ба пеши омӯзгор монда шудааст, дигар мешавад. Чунки имрӯз Ёзбекистан ба сифати давлати мустақил ба ҷаҳон рӯй овардааст. Дар ин хусус мавқеи педагог, омӯзгор ва моҳияти ба худ хос доштаи онро фаромӯш накардан лозим аст. Ин фикрҳоро аз ҷиҳати илмӣ ва назарӣ таҳлил кардан ва чунин ҳулосаҳо меоварад:

- яқум, омӯзгор касби худро дӯст дошта, дар фаъолияти педагогӣ қобилиятдор, эҷодкор, қорчалон ва меҳрубон шуданаш;
- дуҷум, қадриятҳои милли ва умумиисониро хуб дарк намуда ва мукамал аз худ карда, аз илмҳои динӣ ва дунёӣ огоҳ буда, ба сифати инсонӣ аз ҷиҳати маънавӣ ва ахлоқӣ обрӯ дошта шуданаш;
- сеҷум, имон ва эътиқоди пуррадошта, муносибати қатъии худро ба ҳар гуна ҷараён ва намоишҳо ифодакунанда, аз ҳама муҳимаш, кишварро ба сифати давлати мустақил ба майдон баровардан бовар намуда ва дигаронро ҳам ба бовар кунонида тавоништанаш;
- чорум, омӯзор ғояи ватанпарварӣ доштаниаш ва ҳонандагони худро ҳам

дар ин роҳ ба фидокорӣ даъват карданаш;

- панҷум, педагог доир ба касби худ донишҳои худро, яъне маҳорати психологӣ - педагогикашро, донишҳои илмӣ - назариявӣ ва амалиро пухта аз худ карданаш;

шашум, дӯст доштани бачаҳо, рӯҳияти онҳоро хуб дарк намуданаш, дар ҳолати ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои синну солӣ ва индивидуалӣ, бо онҳо муомила намуданаш;

- ҳафтум, омӯзгор озодона ва эҷодкорона фикр карданаш, талабкунанда ва адолатнок шуданаш;

- ҳаиттум, омӯзгор, бо баробари соҳиби одобу (ахлоқ) ва шарму ҳаё, шуданаш, хонандагони худро ҳам бо чунин сифатҳо тарбия карданаш;

- нуҳум, ба шахсе, ки ба гап ва кори кардан худ бачаҳоро боваркунонанданаш;

- даҳум, омӯзгор, суҳандони бурро, мантиқона фикркунанда, маълумотҳоро ба хонандагон дар асоси зинаҳои пайдар пай расониданаш;

- ёздаҳум, омӯзгор бо баробари бомаданият ва диди эстетикӣ доштанааш, ба тарбиякунандагони худ ибрат шуданаш;

- дувоздаҳум, омӯзгор аз навигарии соҳаҳо бохабар шуда, бо замон ҳамнафас шуда ва аз технологияҳои ахборот истифода бурданаш лозим аст.

Агар омӯзгор ҳамин сифатҳоро дар худ мучассам карда тавонад, ба талабҳои додашуда пурра ҷавобдода метавонад гуфтан мумкин аст. Барои касби омӯзгориро аз худ намудан, албатта бо баробари қобилияти табиӣ хусусиятҳои ҷисмонӣ ва руҳӣ шуданаш лозим аст. Дар акси ҳол шахсоне, ки касби омӯзгориро интиҳоб кардаанд, аз онҳо на ба ҷамъият ва на ба ҳудашон ягон манфиат намеоранд.

Мазмуни фаъолияти педагогӣ гуфта, фаъолияти алоҳидаро менаманд, ки авлоди ҷавонро ба ҳаёт, ба меҳнат тайёр намуда, дар пеши халқ ва давлат ҷавоб медиҳад, барои тарбияи бачаҳои болаёқат, дорои салоҳияти ақлӣ ва ахлоқии тамоми доираҳои талабот, шахсоне, ки аз тайёрии махсус гузаштаанд. Аниқтар гӯем, фаъолияти меҳнати омӯзгор ҷараёне мебошад,

ки он инсони комил мураккаб, зиддиятнок ва дуру дароз давомкунанда аст.

«Дар шароити муосир талабот ба шахсияти омӯзгор, сатҳи маҳорати касбии ӯ муҳим арзёбӣ мегардад. Вобаста ба ин талаботи рӯзафзун, ба сатҳи тайёр кардани омӯзгори муосир аҳамияти ҷиддӣ бояд дод. Дар ҳалли масъалаҳои ташаккули шахсияти иҷтимоии омӯзгор нақши ҳалкунанда ба донишгоҳи педагогӣ мансуб аст, ки бояд барои баланд бардоштани сифати омодагии касбии мутахассисон чораҳо андешанд» [100, С.134].

Ҳар як инсоне, ки касби омӯзгориро қабул кардааст, аввало хусусиятҳои ба шахси омӯзгор хос бударо дар худ мучассам карданад, ҳамчунин, талабҳои гузошташудаи ба таърии руҳӣ ва педагогии омӯзгориро аз худ намуданад, аз ихтисоси интихобкардашуда дар доираи зарурӣ маҳорати педагогӣ, донишҳои техникӣ, зиракӣ ва мушоҳидакориро ба бачаҳо расонида додан доро буданад лозим.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми оморасозии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар шабакаи васеи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ амалӣ мегардад. Дар айни замон, тибқи маълумоти расмии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маркази милли тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳашт муассисаи пешбари омӯзгорӣ ва техникӣ муаллимони ояндаи ин ихтисосро тайёр менамоянд. Ин донишгоҳу донишқадаҳо дар минтақаҳои гуногуни кишвар, аз ҷумла дар вилоятҳои Хатлон, Суғд, Бадахшон ва пойтахти ҷумҳурӣ – шаҳри Душанбе ҷойгиранд, ки ба эҳтиёҷоти доимии мактабҳои ҷумҳурӣ ба кадрҳои ихтисосии технологӣ ҷавобгӯ мебошанд.

Ҳар як донишгоҳ мувофиқи ихтисос, пойгоҳи моддӣ-техникӣ ва захираҳои кадрӣ илмӣ худ нақшаҳои таълимии алоҳидаи ихтисосро таҳия ва тасдиқ намудааст. Дигаргунии нақшаҳо асосан вобаста ба самтҳои гуногуни ихтисоси «Технология» (аз рӯи самтҳо) ба амал меояд, ки дар ҷадвали зерин оварда шудаанд. «Яке аз вазифаҳои асосии донишгоҳи омӯзгорӣ омода кардани омӯзгороне мебошад, ки барои ҳалли мушкилоти мактаб омодаанд» [178, с.16].

Руйхати муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки муаллимони ояндаи фанни
технология (таълими меҳнат) омода карда мешавад

№	Муассисаи таълимӣ	Ихтисос	Эзоҳ
1.	Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав	1020601 Технология (аз рӯи самтҳо)	
		102060207 Технология (меҳнати техникӣ). Физика	
		102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
		102060201 Технология. Информатика	
2.	Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни	102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
		102060209 Технология. Соҳибкорӣ	
		102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
		102060201 Технология. Информатика	
		1020602 Технология. Омӯзгор-муҳандис	
3.	Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров	102060208 Технология (меҳнати техникӣ). Дизайни маҳсулоти дӯзандагӣ	
		1020602 Технология. Омӯзгор-муҳандис	
4.	Филиали Донишгоҳи технологии Тоҷикистон дар шаҳри Исфара	102060208 Технология (меҳнати техникӣ). Эҷодиёти техникӣ	
		102060201 Технология. Информатика	
		102060202 Технология. Равоншиносии раҳнамоии касбӣ	
5.	Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. С. Осимӣ	102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
6.	Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев	102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
7.	Донишқадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент	102060202 Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)	
		1020602 Технология. Омӯзгор-муҳандис	
8.	Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ	102060203 Технология аз рӯи самтҳо (меҳнати техникӣ). Асосҳои бехатарии ҳаёту фаъолият	

Муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат)-ро омода меkunанд:

1. Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав – яке аз марказҳои асосии тайёрии кадрҳо барои вилояти Хатлон мебошад. Дар ин донишгоҳ ба духтарону писарон дар ихтисосҳои «Технология (меҳнати техникӣ). Физика», «Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)», инчунин «Технология. Информатика» таълим дода мешавад. Мавҷудияти самтҳои интерфананӣ ба

монанди физика ва информатика имкон медиҳад, ки омӯзгори оянда салоҳиятҳои гуногунчанба пайдо кунад.

2. Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (шаҳри Душанбе) – донишгоҳи асосии омӯзгории кишвар мебошад. Дар ин ҷо ба омӯзгорони оянда дар ихтисосҳои «Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)», «Технология. Соҳибкорӣ» ва «Технология. Омӯзгор-муҳандис» тайёри дода мешавад. Ин донишгоҳ аз захираҳои илмиву методӣ ва кадрҳои баландихтисос бархӯрдор аст, аммо дар нақшаҳои таълимии он таваҷҷӯҳ ба хусусиятҳои минтақавӣ, бахусус ба ҳунариҳои миллии Хатлон, ба миқдори кофӣ мушоҳида намешавад.

3. Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров (шаҳри Хучанд) – дар ин ҷо ба омӯзгорони оянда дар ихтисосҳои «Технология (меҳнати техникӣ). Дизайни маҳсулоти дӯзандагӣ» ва «Технология. Омӯзгор-муҳандис» таълим дода мешавад. Самти дизайни дӯзандагӣ метавонад заминаи мусоид барои ворид намудани ҳунариҳои миллии (аз ҷумла гулдӯзӣ ва кашидадӯзӣ) фароҳам орад. Нисбати дигар муассисаҳои таълимӣ пойгоҳи пуриқтидори илмӣ, таълимӣ-методиро доро мебошад.

4. Филиали Донишгоҳи технологии Тоҷикистон дар шаҳри Исфара – дар ихтисосҳои «Технология (меҳнати техникӣ). Эҷодиёти техникӣ», «Технология. Информатика» ва «Технология. Равоншиносии раҳнамоии касбӣ» мутахассисон тайёр мекунад. Самти «равоншиносии раҳнамоии касбӣ» барои ташаккули салоҳиятҳои психологӣ омӯзгорони оянда, бахусус дар қор бо ҳонандагон ҳангоми таълими ҳунариҳои миллии, аҳамияти махсус дорад.

5. Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. С. Осимӣ – ба омодаسازی омӯзгорон дар ихтисоси «Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)» машғул аст. Ғолибан, ин донишгоҳ ба ҷанбаҳои техникӣ ва муҳандисии таълим таваҷҷӯҳи зиёдтар зоҳир менамояд, аммо ҷанбаҳои ҳунариҳои миллии марбут ба меҳнати дастӣ метавонанд ҳамчун самти иловагӣ ва минтақавӣ таҳия шаванд.

6. Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев (шаҳри Хоруғ) – барои минтақаи кӯхистони Бадахшон кадрҳои фанни технологияро дар ихтисоси «Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)» омода мекунад. Хусусиятҳои этнографӣ ва ҳунариҳои миллии ин минтақа, ба монанди қолинбофӣ ва зардӯзии бадахшонӣ, дар нақшаҳои таълимӣ ҷойгоҳи арзанда пайдо накардаанд.

7. Донишқадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент – омӯзгорони фанни технологияро дар ихтисосҳои «Технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ)» ва «Технология. Омӯзгор-муҳандис» тайёр мекунад. Ин донишқада барои минтақаи Панҷакент, ки бо ҳунариҳои қадимаи ҷӯбкорӣ, қандакорӣ ва қулолӣ машҳур аст, метавонад маркази омӯзиши ҳунариҳои миллий гардад, аммо ҳанӯз ин потенциал пурра истифода намешавад.

8. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ – дар ихтисоси «Технология аз рӯи самтҳо (меҳнати техникӣ). Асосҳои беҳатарии ҳаёту фаъолият» мутахассисон тайёр мекунад. Азбаски ин донишгоҳ дар вилояти Хатлон ҷойгир аст, таваҷҷӯҳ ба ҳунариҳои миллии хатлонӣ (мас., чакандӯзӣ, кашададӯзӣ, атласбофӣ) барои он аз ҳама муҳим мебошад. Дар нақшаҳои мавҷуд аст, аммо ин ҷанба ба андозаи кофӣ инъикос наёфтааст.

Ҳамин тариқ, ҳарчанд шабакаи донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қобилият ва иқтидори заруриро барои оморасозии омӯзгорони салоҳиятноки фанни технология (таълими меҳнат) доранд, мушкилоти умумии зерин ба назар мерасанд: набудани ягонагии методии равишҳо ба омӯзиши ҳунариҳои миллий, таваҷҷӯҳи паст ба ҷузъи минтақавӣ ва нарасидани пайванди байни фанҳои интиҳобӣ, таҷрибаомӯзиҳо ва фарҳанги бои ҳунарии ҳар як минтақа, бахусус вилояти Хатлон мушоҳида мешавад. «Вазифаи методологияи оморасозии кадрҳои омӯзгорӣ дар шароити муосир дар он асос меёдад, ки ба талаботи ҷомеа ҷавобгӯ бошад ва имкониятҳои рушди касбии омӯзгоронро фароҳам оварад» [24, С.529]. Ин мушкилот зарурати таҳияи методикаи махсуси ҳамгирошударо барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда тавассути ҳунариҳои миллий тақозо менамояд.

Дар доираи таҳқиқоти мо, баррасии вазъи кунунии омодагии касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ аҳамияти хоса дорад. Зеро сатҳи тайёри, дониш ва маҳорати методологии омӯзгорони оянда бевосита ба сифати таълими фанни технология (таълими меҳнат) дар мактабҳои миёна, бахусус бахши марбут ба духтарон, таъсири амиқ мерасонад. Дар ин параграф мо нақшаҳои таълимии амалкунандаи донишгоҳҳои педагогии Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)»-ро дар бар мегиранд, мавриди таҳлили муфассал қарор додем. Бояд зикр намуд, ки таҳлил асосан бо назардошти таълими гурӯҳи духтарон дар дарсҳои технология (таълими меҳнат) ва истифодаи ҳунариҳои миллӣ ҳамчун воситаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ сураат гирифтааст.

Дар нақшаи таълимии амалкунандаи ихтисоси мазкур, бахусус дар рӯйхати фанҳои интихобӣ, як қатор фанҳои муҳим мавҷуданд, ки бевосита барои ворид намудани унсурҳои «ҳунариҳои миллӣ» ва баланд бардоштани салоҳиятҳои амалии омӯзгорони оянда хизмат мекунанд. Баррасии мо нишон медиҳад, ки ин фанҳо имконияти воқеии ҳамгирии донишҳои назариявӣ ва амалиро дар заминаи ҳунариҳои мардумӣ фароҳам меоранд.

Дар ин рӯйхат, фанҳое ба монанди «Назарияи буриш» ва «Ҳунариҳои дастӣ» мавқеи марказӣ доранд. Ин ду фан ҳамчун ядро ё асоси таҳқиқоти мо маҳсуб меёбанд. Зеро маҳз дар доираи ин фанҳост, ки методикаи таълими ҳунариҳои миллии хоси вилояти Хатлон метавонад ҳамчун воситаи самараноки рушди салоҳияти касбӣ асоснок ва санчида шавад. Хусусан, ҳунариҳое чун кашидадӯзӣ, қуроқдӯзӣ, чакандӯзии кулобӣ, зардӯзӣ ва гулдӯзии хатлонӣ дар доираи ин фанҳо ҷойгоҳи арзандаи таълимӣ пайдо мекунанд. Аммо бояд қайд кард, ки ҳанӯз ҳам дар барномаҳои ин фанҳо ба хусусиятҳои минтақавӣ, бахусус вилояти Хатлон, таваҷҷӯҳи кофӣ зоҳир намегардад, ки ин ҳолигии ҷиддиест дар тайёрии касбӣ омӯзгорони оянда доништа мешавад.

Ғайр аз фанҳои софи амалӣ, дар нақшаи таълимии ихтисоси «Технология»

як зумра фанҳои эстетикӣ низ ҷойгир шудаанд, ки дар рушди салоҳиятҳои касбии омӯзгори оянда нақши муҳим мебозанд. Аз ҷумла, фанни «Этика ва эстетика» ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки қонуниятҳои сохтори муносибати мавзун, ритм, ранг ва шаклро дар санъат ва ҳунари мардумӣ аз худ кунанд.

Аҳамияти ин фанҳо дар он аст, ки онҳо заминаи назариявии дарки ҳунари миллиро ҳамчун падидаи маънавию фарҳангӣ ташаккул медиҳанд. Бо вуҷуди ин, дар барномаҳои мавҷуда пайванди байни донишҳои умумии эстетикӣ ва ҳунари амалии хоси вилояти Хатлон ҳале суст аст. Донишҷӯён одатан қонуниятҳои умумии эстетикаро меомӯзанд, аммо онҳо наметавонанд, ки ҷиҳати ин қонуниятҳоро дар нақшҳои «чакан», «қуроқдӯзӣ» ё «зардӯзии кулобӣ» татбиқ кунанд. Ин ҳамчун яке аз нуқсонҳои ҷиддии раванди тайёри ба назар мерасад, ки таҳқиқоти мо ба ислоҳи он равона шудааст.

Қисмати муҳимтарини нақшаи таълимиро фанҳои методӣ ва педагогӣ ташкил медиҳанд, ки дар модули фанҳои умумикасбӣ ҷойгиранд. Ба ин гурӯҳ фанҳои марбути методикаи таълими технология, педагогика, психология ва дигар фанҳои марбут дохил мешаванд. Ин фанҳо заминаи умумикасбиро ташкил медиҳанд, ки бе он ташаккули омӯзгори баландихтисос ғайриимкон аст.

Таҳқиқоти мо пешниҳод мекунад, ки дар доираи ҳамин фанҳо метавон модулиҳои махсус ё ҳадди ақал «унсурҳои минтақавӣ» -ро бо назардошти хусусиятҳои этнографӣ ва ҳунари анъанавии вилояти Хатлон ворид намуд. Масалан, дар фанни «Ҳунари дастӣ» метавон ба омӯзгорони оянда усулҳои таълими чакандӯзӣ, кашададӯзӣ ё бофандагиро бо истифода аз технологияҳои муосир омӯзонд. Ин на танҳо заминаи методологии омӯзгоронро устувор мекунад, балки онҳоро ба таҳияи барномаҳои маҳаллӣ ва инноватсионии таълимӣ қодир месозад.

Яке аз нуқтаҳои пурқуввати нақшаи таълимии 5-солаи ихтисоси мазкур, заминаи устувори амалиест, ки тавассути се намуди таҷрибаомӯзӣ – устохонавӣ (технологӣ), педагогӣ ва пешаздипломӣ – пешбинӣ шудааст. Ин

марҳилаҳои таҷрибаомӯзӣ барои таҳқиқоти мо имкониятҳои беназире фароҳам меоранд, ки онҳоро дар зер мухтасар шарҳ медиҳем.

Дар ин марҳила донишҷӯён бевосита дар устохонаҳои таълимӣ ва истеҳсоли маҳоратҳои амалии технологӣ ва ҳунаро аз худ мекунанд. Таҳқиқоти мо нишон медиҳад, ки дар доираи ин таҷрибаомӯзӣ донишҷӯён метавонанд маҳсулоти ҳунароҳои миллиро (масалан, маҳсулоти чӯбӣ, бофандагӣ, дӯзандагӣ) бо истифода аз технологияҳои муосир ва анъанавӣ омода созанд. Ин қисмати “ичроқунӣ”-и салоҳияти касбиро дар бар мегирад, яъне донишҷӯ-омӯзгори оянда худаш омӯхтани иҷрои амалии ҳунаро меомӯзад. Аммо дар айни замон, ин таҷрибаомӯзӣ ба хусусиятҳои минтақавии Хатлон, ба монанди нақшҳои махсуси кашидадӯзӣ ё усулҳои қуҳани бофандагӣ таваҷҷӯҳи кофӣ надорад, ки ин ҳолигиро таҳқиқоти мо пурқардан меҳада.

Таҷрибаомӯзии педагогӣ марҳилаи майдони асосии озмоишии (экспериментии) таҳқиқоти мо махсуб меёбад. Зеро маҳз дар раванди таҷрибаомӯзии педагогӣ методикаи коркардқардаи мо (яъне дастурҳои методӣ, маҷмӯи дарсҳо оид ба ҳунароҳои миллии вилояти Хатлон) дар шароити воқеии мактабҳои миёна санҷида мешавад. Дар ин ҳо донишҷӯ аз мавқеи иҷроқунанда ба мавқеи омӯзгор-методист табдил меёбад, ки метавонад ба ҳонандагон ҳунароҳои миллиро таълим диҳад ва раванди таълимиро идора намояд. Ҳамин тариқ, тавассути ин таҷрибаомӯзӣ мо метавонем самаранокии методикаи пешниҳодқардаи худро дар амал санҷем.

Таҷрибаомӯзии пешаздипломӣ марҳилаи барои устувор намудани маҳоратҳои бадастомада ва тайёр намудани донишҷӯён ба фаъолияти мустақили касбӣ равона шудааст. Дар ин марҳила донишҷӯён метавонанд на танҳо дарсҳои технологияро бо истифода аз ҳунароҳои миллии ташкил кунанд, балки фаъолияти илмӣ-таҳқиқотиро низ оид ба тақмили методикаи таълим ба роҳ монанд.

Барои асосноккунии илмӣ нуқтаҳои калидии робитаи нақшаи таълимии донишгоҳ бо мавзӯи таҳқиқоти мо, зарур аст, ки ба нақшаи таълимӣ бо

нигоҳи танқидӣ ва ҳамзамон созанда така кунем.

1. Нақшаи таълимии мавҷуда ба донишҷӯён тахассуси «Омӯзгори технология. Муҳандис»-ро медиҳад, ки ин иқтисодии касбии баландро пешбинӣ мекунад. Мавзӯи таҳқиқоти мо – «Методикаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)» бо воситаи ҳунари миллии» – бевосита ба ин тахассус алоқаманд аст. Зеро баланд бардоштани салоҳияти касбӣ тавассути ҳунари миллии нишон медиҳад, ки чӣ гуна метавон стандартҳои муосири таҳсилоти салоҳиятнокӣ ва талаботи бозори меҳнатро ҷавобгӯ гардонид. Таҳқиқоти мо дар ин замина метавонад ҳамчун як инноватсионии педагогии воридшаванда ба раванди таълимии донишгоҳ хизмат кунад.

2. Нақшаи мавҷудаи таълимӣ ба таҳқиқоти мо дар вилояти Хатлон ҳамчун объекти мушаххаси илмӣ хизмат мекунад. Азбаски таҳқиқот дар мисоли вилояти Хатлон сурат мегирад, ин як нуқтаи муҳими муқоисавӣ ва илмӣ ба ҳисоб меравад. Мо метавонем пешниҳод намоем, ки чӣ тавр ин нақшаи таълимиро бо назардошти хусусиятҳои маҳаллии мардумшиносӣ ва ҳунари хоси Хатлон бой ва самараноктар гардонид. Масалан, дар барномаи таълимӣ метавон ба ҷойи мисолҳои умумии ҳунари халқӣ, ба ҳунари хоси қубоӣ, ба мисли санъати чакандӯзӣ, қолинбофӣ мардуми кӯҳистон ё нақшҳои кашададӯзии воҳаи Вахш диққати бештар равона кард. Ин на танҳо ба таҳқиқоти мо амиқии илмӣ мебахшад, балки дар амал низ нақшаи таълимиро ба эҳтиёҷоти воқеии вилоят наздик мекунад.

Дар умум, таҳлили муфассали нақшаи таълимии ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)» дар донишгоҳҳои педагогӣ нишон медиҳад, ки он дорои захираи калони дидактикӣ барои рушди салоҳиятҳои касбии донишҷӯён мебошад. Мавҷудияти фанҳои интихобии марбут ба ҳунари дастӣ, назарияи буриш, фанҳои эстетикӣ, инчунин се марҳилаи таҷрибаомӯзӣ барои татбиқи методикаи ҳамгирошудаи таълими ҳунари миллии замина гузоштааст, лекин ин фанҳо барои баланд бардоштани салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) кофӣ нест.

Нақшаи таҳлимии ихтиос барои самарабахш ва ҳадафмандона истифода бурдани воситаи ҳунарҳои миллӣ дар раванди тайёрии касбии омӯзгорони оянда, раванди таълим ба як методикаи махсуси ҳамгирошуда (интегративӣ) ниёз дорад. Таҳқиқоти мо нишон медиҳад, ки дар нақшаи мавҷуда ҳанӯз ҳам пайванди низомманди байни фанҳои интиҳобӣ, таҷрибаомӯзиҳо ва ҳунарҳои миллии хатлонӣ вуҷуд надорад. Ин ҳамон холиғиест, ки мавзӯи таҳқиқоти илмӣ мо пур кардани онро мақсад гузоштааст.

Мо пешниҳод мекунем, ки чӣ тавр фанҳои интиҳобии нақшаи таълимӣ (назариҳои буриш, ҳунарҳои дастӣ) ва фанҳои марбут ба омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ (кашидадӯзӣ, муҳрадӯзӣ, гулдӯзӣ, қуроқдӯзӣ, зардӯзӣ) бо маводи этнографӣ ва фарҳангии вилояти Хатлон пайваст карда шаванд. Инчунин, зарур аст, ки дар раванди таҷрибаомӯзиҳо (устохонавӣ, педагогӣ) ин мавод ва усулҳо ба таври амалӣ санҷида шаванд. Ҳамаи ин имкон медиҳад, ки амсилаи самараноки рушди салоҳияти касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) сохта шавад.

Аз ҷониби устодони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров А.А.Азизов, Ш.Ю.Азизов, Ш.Ҳ. Бобоева, У.А.Раҳимов, Ф.Х.Аҳадов китобҳои дарсии барои донишҷӯён ҷиҳати азхудкунии ҳунарҳои мардумӣ ба монанди наққошӣ [15], ғачкорӣ [9], қандакорӣ [10], қуллолгарӣ [11] ва сабатбофӣ бо тавсияи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонида шудааст. Хуб мешуд, ки ин таҷрибаро барои ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷик низ амалӣ карда дар тамоми қаламрави донишгоҳу донишқадаҳои ҷумҳурӣ татбиқ карда шавад.

Ҳамин тариқ, нақшаи таълимии мавҷударо метавон ҳамчун заминаи меъёрию ҳуқуқӣ ва дидактикии таҳқиқоти мо ба назар гирифт, ки дар доираи он мо имкони ворид намудани методикаи ҳудро дорем. Ин нақша на танҳо ҳамчун ҳуҷҷати расмӣ таълимӣ, балки ҳамчун майдони озмоишӣ ва тадқиқоти фаъолияти ояндаи илмӣ мо хизмат мекунад. Ба ин васила, таҳқиқоти мо ба такмили амалии низоми тайёрии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ, бахусус дар

вилояти Хатлон, мусоидат хоҳад кард.

Хулоса, таҳлили вазъи омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи ҳунариҳои миллии нишон медиҳад, ки ҳарчанд шабакаи васеи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар вилояти Хатлон, иқтисори заруриро барои тайёр кардани кадрҳои салоҳиятнок доранд, аммо дар нақшаҳои таълимии амалкунанда муносибатҳои ягонаи методӣ нисбат ба омӯзиши ҳунариҳои миллии ҳамчун воситаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ вучуд надоранд. Дар аксари донишгоҳҳо ба ҷузъи минтақавӣ, бахусус ба хусусиятҳои этнографӣ ва ҳунариҳои анъанавии вилояти Хатлон (чакандӯзӣ, кашададӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ ва ғайра), таваҷҷӯҳи кофӣ зоҳир намегардад. Инчунин, заминаи амалии тайёри тавассути таҷрибаомӯзиҳои устохонавӣ, педагогӣ ва пешаздипломӣ мавҷуд аст, аммо пайванди байни фанҳои назариявӣ (аз қабيلي «Назарияи буриш», «Ҳунариҳои дастӣ», «Этика ва эстетика») ва талаботи воқеии мактабҳои миёна дар самти таълими ҳунариҳои миллии ба таври системавӣ барқарор нашудааст. Ба ибораи дигар, нақшаҳои таълимӣ дорои захираи дидактикии қобили қабуланд, аммо ин захира бе методикаи махсуси ҳамгирошуда самарабахш истифода намешавад. Аз ин рӯ, дар параграфи оянда зарур аст, ки омилҳои асосие, ки ба омода намудан ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунариҳои мардумӣ таъсир мерасонанд, муайян ва тасниф карда шаванд, то заминаи илмӣ барои коркарди методикаи такмилёфта фароҳам оварда шавад.

2.3. Омилҳои самарабахши омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунариҳои мардумӣ

Татбиқи дониш ва малақаҳои анъанаҳои миллии дар ҷараёни таълимию тарбиявӣ ба баланд шудани сифати омодагии касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) манфиатовар аст. Ҳангоми ҳифзи анъанаҳо (пайдарҳамӣ ва тезисҳои қорӣ, ихтисос, мавод, хусусиятҳои этникӣ -

рангубор, намуна, нақшу нигор), технологияҳои нав, таҷҳизоти мукамал, ивазкунии кори дастӣ ба механикӣ ва ғайра ба кор бурда мешавад.

Пас, бо нигоҳ доштани анъанаҳои миллии ҳунароҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ ба донишҷӯён, омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) барои таълим ва тарбияи муҳассилин дар асоси анъанаҳои миллии замина фароҳам меорад. Маълум аст, ки яке аз шаклҳои самтгирии шахсият таваҷҷуҳ аст. Шакли баланд ва фаҳмидашудаи тамоюл ба мавзӯ ҳисси донишро ба вучуд оварда, амалро ҳавасманд мекунад. Таваҷҷуҳ зухуроти ҳассоси эҳтиёҷоти маърифати инсонӣ, ки қувваи ҳавасмандкунандаи объектҳои муҳими фаъолиятро ифодакунанда мебошад.

Таваҷҷуҳи доимӣ ба ҳунароҳои мардумӣ, падидаи ҳассоси дарозмуддати эҳтиёҷоти маърифатии омӯзиш ва истифодаи он дар кори касбӣ ва эҷодии устодони ояндаи технология (таълими меҳнат) аст. Масалан, аз гуфтаҳои устодони факултети техникӣ ва технологӣ мо муайян кардем, ки 84% устодони факултети номбурда, анъана ва расму оини мардуми тоҷикро эҳтиром мекунанд. Дар машғулиятҳои “Тарроҳии либосҳои миллии” ба монанди «Чакан» ва «Гулбанд», онҳо аксар вақт хусусиятҳои технологияи истеҳсолотро дар асоси технологияи анъанавии кӯҳна меомӯзанд.

Омӯзиши маҳорати кори омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ба мо имкон дод, ки хулосаҳои зеринро барорем:

- истифодаи ҳунароҳои мардумӣ бидуни дониши назариявӣ ва малакаҳои баланди омӯзгорӣ, омода намудани мутахассиси соҳибистеъдод ғайриимкон аст;

- омӯзгорон бояд, дар ҳар як намуди ҳунароҳои миллии дониш ва малакаи амалӣ дошта бошанд: дӯзандагии либосҳои чакан, гӯлдӯзӣ, қуроқдӯзӣ, истеҳсоли маснуот бо намунаҳои тиллоӣ, истеҳсоли дӯзандагии сӯзанӣ, гулдӯзӣ (атлас, адрас, беқасаб), ки дар сатҳи баланд иҷро карда мешаванд;

- онҳо вазифадоранд, ки методикаи таълими асосҳои ҳунароҳои мардумиро донанд ва қобилияти худро дар раванди таълими ҷавонон

истифода баранд.

Дар асоси таҳлили донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), мо ба хулосаҳои муайяне омадем, ки бояд дар раванди ташаккули таваҷҷуҳ ба ҳунариҳои миллӣ дар байни донишҷӯёни факултети «Техникӣ ва технологӣ» ба инобат гирифта шавад:

– муттасил ҷалб намудани диққати донишҷӯён ба аҳамияти омӯзиш ва истифодаи ҳунариҳои мардумӣ дар таълим ва тарбияи фарзанд, бо мисол овардан намунаҳои ошкоркунандаи паҳлуҳои мусбати тарбияро муайян мекунанд;

– ҳавасманд намудани донишҷӯён бо методҳои иҷрои ҳунариҳои мардумӣ ва мутамоил кардани имкониятҳои онҳо ба фаъолияти педагогӣ.

Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бояд, дар бораи зарурияти истифодаи ҳунариҳои мардумӣ дар тарбияи фарҳангии ҷавонон фикр намоянд.

Ҷадвали 3.

Тарбия тавассути санъати ороишӣ-амалии ҳунариҳои мардумии тоҷик

Самтҳои асосӣ	Тарбия дар раванди таълим	Беруназсинфӣ (кор дар маҳфил)	Кори масъулон
Даркнамоӣ	Муколамаи дарккунӣ дар бораи санъати ороишӣ-амалӣ	Воҳурӣ бо ҳунаромандон ва устоҳои моҳири халқӣ	Саёҳат ба осорхона намоишгоҳи ҳунариҳои мардумӣ
Меҳнатӣ	Омӯзиши асосҳои ҳунаромандӣ тавассути истеҳсоли маснуоти зарурӣ, таъйиноти функционалӣ, истифодаи ба мавриди методҳои омӯхташуда ва малакаи ба даст овардашуда ҳангоми иҷрои корҳо	Ташкили намоишгоҳ, шиносӣ бо кори устоҳои машҳури ҳунариҳои мардумӣ	Саёҳат ба истеҳсолот, корхонаҳои дӯзандагии ва ғайраҳо
Ахлоқӣ	Ҳифзу нигоҳдории анъанаҳо тавассути эҳёи ҳунариҳои мардумӣ	Бозиҳои халқӣ, озмун, гузаронидани чорабиниҳои, меҳнатӣ	Гузаронидани идҳо, тайёри ва гузаронидани иди «Наврӯз», «Меҳргон», «Сайри лола» ва ғайра
Зебоипарастӣ	Омода намудани	Омода намудани	Наشري рӯзномаи

(эстетикӣ)	маснуот, ки ба талаботи зебоипарастӣ ҷавобгӯ мебошад	мачмӯи амсилаҳо (намунаҳо), иштирок дар конфронсҳои илмӣ - амалӣ	деворӣ, табрикӣ, нишон додани наворҳои видеой аз рӯи мавзӯи «Ҳунарҳои мардумӣ»
------------	--	--	--

Таҷрибаҳои муайян намуд, ки маҳсулнокии зиёд ва натиҷаҳои хуб маҳсули шиносӣ бо дунёи анъанаҳои ҳунарҳои дастии мардумии тоҷик мебошад. Аз ҷама муҳим, азҳудкунии технологияи кӯҳна, истеҳсоли маҳсулоти ҳунарҳои мардумии ба нусхабардории оддӣ табдил намеёбад. Донишҷӯён дар асоси маҳорату малака ва донишҳои ба даст овардашуда масъуланд, ки маводҳои муосири ороширо дар эҷодиёти халқӣ омода карда, дар конференсияҳои мухталиф ширкат варзанд ё онҳоро дар ҳаёти рӯзмарраи худ ба осонӣ татбиқу истифода кунанд. Масалан, биёед таҳқиқот оид ба таърихи истеҳсоли гулдӯзии чакан, гулдӯзӣ, қуроқдӯзӣ, гулбандӣ дар Тоҷикистонро гирем. Таҳқиқот дар деҳа оғоз мешавад, методҳои истифодабурдаи бибӣ ва бибиқалон омӯхта мешаванд. Ин кор ба ҳифз ва рушди ҳунарҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ мусоидат намуда, касбияти омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро вусъат бахшида, дониши назариявиро чуқуртар мекунад ва барои сохтани таркиби маҳсулот, тобиши миллий эҷод менамояд. Муҳимтар аз ҷама дар донишҷӯён ташаккул додани ҳавасмандӣ ба истеҳсоли маҳсулот дар заминаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти ҳунарий, эҷодӣ ва таҳқиқотӣ мебошад, ки як ҷузъи мачмӯи баландихтисоси омӯзиш ва татбиқи санъати волоӣ миллий аст.

Баҳри донишҷӯи ин асрори касбии ҳунарҳои мардумӣ ва анъанаҳои халқӣ лозим меояд. Ҳангоми ноил шудан ба сатҳи баланди дониш дар бораи ҳунарҳои миллий ва анъанаҳои халқӣ, омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) метавонад муҳассилинро тавассути педагогикаи миллий, баҳусус, ҳунарҳои халқӣ таълим диҳад.

Дар ҷараёни корҳои илмӣ мо унсурҳои шакли баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) барои истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ таҳия кардем, ки шартӣ

зарурии санчиши фарзияҳои назариявӣ мебошад.

Чузӣ асосии ин мақсад - тақмили омодазозии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) барои истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар кори таълимии онҳо мебошад. Ҳангоми таҳияи амсила мавҷудияти омилҳои беруна ва дохилӣ ба назар гирифта шуданд. Ба нишондиҳандаҳои беруни онҳо дохил мешаванд: иҷтимоӣ, фарҳангӣ, илмӣ, техникӣ ва иқтисодӣ, имконият медиҳанд, ки ба тағйирот дар муҳити ҷамъиятӣ ва амалияи таълимӣ зуд воқуниш нишон дода шавад, дурнамои рушди технологияҳои махсус, талаботи афзояндаи сифатҳои инфиродӣ ва касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ва мутобиқ кардани ин мавзӯё шаклу усулҳои таълиму тарбия баррасӣ карда шаванд. Дар бисёр минтақаҳои ҷумҳурий (аз ҷумла дар вилояти Хатлон) омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ҳамзамон бо раванди таълим барои истеҳсоли маҳсулоти дӯзандагӣ ва либосҳои гуногун, ки маҳсулоти воқеӣ истеҳсол мекунанд ва фурӯхта мешаванд, фармоиш мегиранд. Новобаста аз он, ки дар вилоят ҳунармандони асил дар ин соҳа бошанд, ҳам вале то ба имрӯз мутахассисони соҳаи омӯзиши анъанаҳои халқӣ дар системаи таҳсилоти олии педагогӣ тайёр карда намешаванд. Барои ҳалли ин мушкилот муносибати илмӣ лозим аст, ки ба донишҷӯён мусоидат намояд, ки бо истифода аз дониш ва малақаҳои ҳунарҳои мардумӣ ба корҳои эҷодӣ машғул шаванд. Аз ин рӯ, ҷалби донишҷӯён ба корҳои илмӣ таҳқиқотӣ, омӯзиши ҳунарҳои миллӣ ва анъанаҳои халқӣ, бахусус, ҳунарҳои миллии тоҷикӣ чузӣ асосии намунаи таҷрибавии таҳияшудаи системаи таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мебошад.

Таълими технологӣ дар марҳилаи имрӯза дорои имкониятҳои васеъ мебошад. Технологияҳои муосир дар тамоми соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ, аз ҷумла, дар истеҳсоли маҳсулоти нассочӣ васеъ истифода мешаванд. Натиҷаҳои таҳлилҳои омодагии касбии ҷавонон дар системаи таҳсилоти ибтидоӣ ва олӣ нишон медиҳанд, ба эҳёи ҳунарҳои миллӣ, маҳсулоти худсоз ва санъати меҳнати дастӣ гароиш мушоҳида мешавад. Дар ин самт, ба ҳар кас

хукуки таҳсил дар муассисаҳои таълимии берун аз барномаи таълими пешниҳод карда мешавад (намуди таълим, интиҳоби барномаҳо ва ғайра). Дар ин самт умумӣ будани таълим ва мақсади ҳаёти доштани он роҳнамо мебошанд. Равиши муҳимтарин дар таҳия ва татбиқи ҷузъи миллӣ, ҳудуди (хунароҳои мардумӣ) риояи асоснокӣ ва мулоҳизаҳои омодагии касбӣ ва рушди сифатҳои касбии шахс мебошад. Ҳамгироии малака, дониш ва маҳоратҳои дар касби омӯзгор зарурӣ ба омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ҷузъи зарурӣ ва муҳими фанни таълимӣ мебошад. Умумияти омилҳои беруна ва дохилӣ заминаи воқеии ташаккули низоми таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), талабот ва ниёзмандии ин касбро на танҳо дар системаи МТМУ, балки дар низоми таълими ғайрирасмӣ низ ташкил медиҳанд. Аз ҳадафҳои баррасишавандаи омилҳои берунӣ ва дохилӣ, вазифаҳое, ки барои татбиқи бомуваффақияти он мусоидат мекунанд, пеш меоянд:

–воқеикунониҳои хунароҳои мардумӣ дар мавзӯи тайёрии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат);

–мусаллаҳгардониҳои донишҷӯёни факултетҳои соҳавии педагогӣ, ихтисосҳои технология (таълими меҳнат) бо дониш ва малакаи хунароҳои анъанавии тоҷикӣ;

–тарбияи дониши эҷодӣ, банақшагирӣ ва гузаронидани корҳои мустақилонаи таҳқиқотӣ оид ба омӯзиши амиқи хунароҳои мардумӣ;

–ташаккули дониш ва малакаи истифодаи хунароҳои миллӣ дар чараёни таълими МТМУ (машғулиятҳои технология (таълим меҳнат), корҳои маҳфилӣ) [1-М].

Мулоҳизаҳо имкон медиҳанд, ки алоқаи байни асоснокии воқеии таълим додани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ва омодагии онҳо ба истифодаи хунароҳои мардумӣ дар фаъолияти ояндаи таълимӣ инъикос карда шаванд. Дар намунаҳои тайёр кардани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) татбиқи мулоҳизаҳои фарҳанги миллӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» мувофиқат мекунад ва

дар он омадааст, ки чадвали мундариҷаи таҳсилоти муосир ба мулоҳизаҳои зерин асос ёфтааст: ҳамбастагии фазои таълимӣ ва фарҳангӣ, ҳифз ва ташаккули фарҳанги миллӣ ва анъанаҳои фарҳангӣ дар заминаи таълим. Пас, қоидаи ҳалқият омӯзиши ҳунароҳои мардумиро як ҷузъи фарҳанги миллӣ мешуморад.

К.Д. Ушинский ибраз медорад: «Тарбия, ки онро ҳуди ҳалқ офаридааст ва аз ибтидои ҳаёти ҳалқ сарчашма мегирад, беҳтарин системаҳо онро надоранд» [181, с.72].

Бо истифодаи самараноки анъанаҳо аз ҷониби омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ташаккули чараёни дониш дар бораи ҳунароҳои мардумӣ ва фарҳанги миллӣ, ки дар чараёни таълим хусусиятҳои миллиро фароҳам меорад, сурат мегирад. Ин чараён таълим ва тарбияи омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро ба фаъолияти эҷодӣ ва фаъолияти бошуурона равона мекунад. Қоидаи фаъолияти тафаккурӣ ва эҷодии донишҷӯён дар онҳо шавқи банақшагирӣ ва ташкили бошуурунаи фаъолияти педагогиро бедор месозад. Дар раванди педагогӣ қоидаи системаноки алоқамандии ҷузъҳои сохторӣ ва функционалиро нишон медиҳад, ки ба ҳадафҳои таълим ва тарбияи ҷавонон тобеъ мебошанд. Раванди таълим дар ихтисосҳои технология (таълими меҳнат) ҳамчун як низоми мутамарказ аҳамияти ҳамаи зерсистемаҳои онро муайян мекунад. Бо назардошти баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), аз нуқтаи назари гароиши амалӣ ба низоми ҳудудии маориф, муайян кардани ҷузъи миллӣ ва минтақавӣ ва расму оинҳои ҳунароҳои мардумӣ оқилона аст. Омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ ва низоми дастгирии он метавонад ба талаботи ҷомеа барои таълими технологӣ (хусусияти фарҳангӣ, муайян кардани таркиби ҳудудии он) ҷавобгӯ бошад. Пайдарҳамӣ аз он иборат аст, ки системаи дониш ва малақаҳои илмӣ (ҳунароҳои мардумӣ) донишҷӯёнро мувофиқи муҳтавои маводи таълимӣ ва бо назардошти имкониятҳои омӯзишии донишҷӯён таълим медиҳад. Мутобиқати натиҷаҳои тайёрии мутахассисон бо талаботи амалия. Аз

хатмкардагони МТОК ҳоло на танҳо дониш ва саводи муқарраркардаи Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбиро талаб карда мешавад, балки дониши амиқ оид ба татбиқи барномаҳои таълимӣ ва татбиқи онҳо мувофиқи шароити касбии худ, донишҳои фаҳмиши худ ва тарбияи қобилияти таҳлили фаъолияти худ, амалҳои мустақилона дар ҳолати номуайянии, гирифтани донишҳои нав ва масъулият барои иҷрои кор талаб карда мешавад. Зарурияти гузариши раванди таълим ба низоми таҳсилоти муосир ба миён меояд. Системаи мазкур ба таҳсилоти мутахассиси дорони дониш, малака ва қобилияти касбии ҷавобгӯи талаботи бозори меҳнат ва ниёзҳои минтақа нигаронида шудааст. Таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар се самти асосӣ амалӣ карда мешавад: назариявӣ (аз худ кардани малакаҳои махсуси ҳунармандии либоси милли ҳамчун қисми фарҳанги халқӣ, намуди махсуси эҷодиёти бадеӣ, асосҳои методологияи таълим дар асоси ҳунари мардумӣ аз ҷониби муаллимони ояндаи технология (таълими меҳнат)).

Таълими назариявӣ дониши методҳои ҳунари милли ва асосҳои илмӣ татбиқи педагогикаи халқиро дар бар мегирад. Дар асоси таҳқиқоти мо раванди азхудкунии донишҳои назариявӣ ва омода кардани донишҷӯён дар ҷараёни омӯзиши қисмҳои таълимии зерин муайян карда мешавад:

- фанҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ (таърих ва фарҳанги халқи тоҷик, ҷомеашиносӣ, асосҳои фаъолияти соҳибкорӣ, асосҳои фалсафа ва ғайра);
- фанҳои умумии касбӣ (асосҳои педагогикаи умумӣ, психологияи касбӣ, назария ва методҳои таълим, технология (таълими меҳнат), педагогикаи ҳунари мардумӣ ва ғайра);
- фанҳои махсус (маводшиносӣ, тарроҳии либос, дизайни либос, тарҳрезӣ ва моделсозии либосҳо, технологияи махсуси маҳсулоти милли, таҷрибаи истеҳсолӣ ва технологӣ).

Таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ба омӯзиши методҳои таълим ва тарбияи муҳассилини муассисаҳои таълимӣ дар асоси ҳунари мардумӣ, хусусан ҳунари милли, ба даст овардан ва истифодаи

принсипҳои дидактикӣ дар ҷараёни таълим асос меёбад. Аз ин лиҳоз, қисми муҳимми аҳамиятноки таълим ташаккули низоми умумии дониш ва малакаи омӯзгорон мебошад. Муносибати бонизоми таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро аз нигоҳи тамоюли амалӣ ба системаи ҳудудии маориф баррасӣ менамояд. Дар ин ҷо қисми асосии система муайянсозии оқилонаи ҷузъҳои миллӣ-минтақавӣ ва истифодаи анъанаҳои ҳунароҳои мардумӣ мебошад. Дар ҷараёни таҳқиқоти мо, маркази система зерсистема мебошад. Сарфаҳм рафтан ба маънии ҳунароҳои анъанавии мардумӣ, зеро бо кӯмаки ин система метавонад талаботи ҷомеаро барои таълими технологӣ (бо назардошти хусусияти фарҳангӣ, муайян кардани таркиби ҳудудии он), ки вақтҳои охир ба назар мерасад, қонеъ гардонад. Муносибати касбӣ сатҳи устои-технологии таълимро пешбинӣ менамояд, ки мақсади таҳқиқоти мо мебошад. Амиқтар ва мустаҳкам намудани донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалии ҳунароҳои мардумӣ, методологияи истифодаи онҳо дар фаъолияти касбии худ, истифодаи донишҳоро дар кори амалӣ бо донишҷӯён пешбинӣ менамояд. Дар ҷараёни таълими касбии донишҷӯён диққати махсус ба эҷоди муносибати дуруст ба касби интихобшуда ва эҳтиром ба ин касб, ташаккули таваҷҷуҳи зиёд ба илм, муносибати эҷодкорона навиҷоварона ба фаъолияти касбии онҳо равона карда шудааст. Ҳангоми ташкили таҷрибаҳои педагогӣ аксар вақт донишҷӯён талаботи дидактикиро дар амал меомӯзанд ва методҳои гузарондани машғулиятҳоро омӯхта, робитаҳои касбиашонро аз худ мекунанд. Яке аз унсурҳои амсилаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мебошад, ки барои гирифтани дониш, малака, қобилият ва муносибати дуруст ба омӯзиши ҳунароҳои миллӣ заминаи асосӣ мегузорад. Ҳангоми гузаронидани ин амал донишҷӯён дар ҷараёни маърӯзаҳо, семинарҳо ва машғулиятҳои амалӣ салоҳиятҳои зарурии касбиро соҳиб мешаванд [2-М].

Дар барномаи таълимии технология (таълими меҳнат) банақшагирии гузарондани саёҳатҳо, навиштани раферату корҳои курсӣ, мақолаҳои даврӣ,

ташкили шоми мулоқотҳо бо коргарони пешқадам ва устоҳои ҳунароҳои мардумӣ ба нақша гирифта шудааст. Чунин чорабиниҳои ташкилӣ донишчӯёни факултети техникӣ ва технологиро ба кори эҷодӣ ва дониши арзишҳои асосии ҳунароҳои миллӣ шинос менамоянд. Ҷузъи дигари системаи таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) методҳои таълим мебошад, ки ғояҳои педагогии олими рус Станкин М.И. [167] қобили қабул мебошанд. Сифати таълим, мувофиқи ақидаи онҳо, аз самтгарой ва фаъолияти дохилии шунавандагон, хусусияти фаъолиятшон вобаста аст, пас, он табиати фаъолият, дараҷаи мустақилият ва эҷодкорӣ аст, ки бояд ҳамчун меъёрҳои муҳими интихоби усулҳо хизмат кунад.

Дар робита ба ин, як қатор методҳои таълим пешниҳод карда мешаванд, ки дараҷаи фаъолият ва мустақилияти донишчӯёноро беҳтар меkunанд. Ба онҳо тааллуқ доранд: пешниҳоди маводи таълимӣ, истифодаи дастурҳои таълимӣ, тавзеҳот, гуфтугӯҳо, намоиши слайдҳо аксҳо, машғулиятҳои видеои аз рассомони халқӣ, маърузаҳои репродуктивӣ оид ба анъанаҳои тайёр кардани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), истеҳсол ва ҳифзи лоиҳаҳои эҷодӣ; қисман кор бо ахборот. Натиҷаи татбиқи амсилаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мебошад, ки дорои сатҳи баланди донишҳои назариявӣ ва малақаҳои амалӣ, салоҳияти касбӣ, донандаи таърих ва ҳунароҳои одии миллӣ ва дорои қобилияти истифодаи онҳо дар фаъолияти касбии худ мебошад.

Самаранокии чараёни баландбардории салоҳиятҳои касбии донишчӯёни факултети техникӣ ва технологӣ, асосан, аз ташкили пойгоҳи таълимию моддӣ, мавҷудияти мошину таҷҳизоти зарурӣ, устохонаҳо барои гузаронидани корҳои амалӣ оид ба ҳунароҳои мардумӣ вобаста аст. Тибқи як назарсанҷии омӯзгорони факултети техникӣ ва технологӣ маълум шуд, ки ташкили устохонаи факултет оид ба корҳои дастӣ, ки бо мошинҳо ва дастгоҳҳо, китобхонаи адабиёти этнографӣ ва методӣ, стендҳои намоишӣ ва намунаҳои маҳсулоти гулдӯзии кӯҳна, ки онҳо ҳангоми таҳсил истифода бурда метавонанд, мучахҳаз мебошанд, сифат ва самараи таълимиро баланд

мебардоранд.

Маърӯзаҳо ва машғулиятҳои амалӣ аз курси махсуси «Хунарҳои мардумӣ» истифодаи филмҳои видеоиро талаб мекунанд, ки имкон медиҳанд шохасарҳои либосҳои гулдӯзии халқии тоҷикон «Чакан», «Гулдӯзӣ», «Қуроқдӯзӣ» ва дигар асарҳои устодони асил нишон дода шаванд. Истифодаи филмҳои видеоӣ ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки технологияи махсуси сохтани объектҳои хунароҳои миллиро риоя кунанд, ки ба минтақаҳои гуногуни вилоят хосанд.

Дар фаъолияти касбии оянда хазинаи методӣ нақши муҳим мебозад: маводҳои муаррифӣ (ашёҳои қадимаи гулдӯзӣ аз минтақаҳои гуногун), дастурҳои методӣ, тавсияҳо, маводҳои дидактикӣ ва визуалӣ (оид ба вариантҳои гуногуни иҷрои хунароҳои мардумӣ, гулдӯзии чакан, гулдӯзӣ ва ғайра), гилемҳои девории сӯзанӣ, тоқиҳои миллий, камарбанди мардона, пайдарпайии истеҳсоли онҳо оид ба ташкили раванд). Омӯзиши хунароҳои мардумӣ бе омӯзиши таърихи фарҳанги миллий ва анъанаҳои халқӣ ғайриимкон аст.

Аз ин рӯ, ташкили толорҳои намоишгоҳӣ, осорхонаҳо ва ҷамъовариҳои адабиёти зарурӣ оид ба хунароҳои миллий аз зарурияти аввалиндараҷа мебошад. Гузаронидани машғулият аз ҷанни «Хунароҳои мардумӣ» дар тайёр кардани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бояд дар утоқи махсус мучаҳҳазшуда сурат гирад, ин имкон медиҳад, ки намудҳои асосии қорҳо иҷро карда шаванд: гулдӯзӣ, интиҳоби нақшҳо, интиҳоби риштаҳо ва ороишҳои гуногун ва ғайра. Иҷрои ин қорҳо истифодаи дастгоҳҳои муайянеро талаб мекунад, ки мо фаъолона дар қор истифода мебарем.

Ҳамин тавр, барои гулдӯзӣ маҳсулооти тайёр, либосҳо, риштаҳои гуногун, қорҷӯба ва ғайра лозим аст. Намуди фаъолтарини шиносоии донишҷӯён бо фаъолияти касбӣ, яъне тарбияи омодагӣ ба татбиқи истифодаи хунароҳои мардумӣ дар фаъолияти ояндаи касбии онҳо таҷрибаи педагогӣ мебошад. Ба ақидаи бисёре аз олимони ҳалли бунёдии масъалаи рушди

қобилияти омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ташкили таҷрибаи педагогӣ мебошад, ки омӯзиши назария бо амалия дар мактабҳо таҳти роҳбарии омӯзгор-мураббӣни ботачриба ва эҷодкор ҳамоҳанг мегардад [З-М].

Кори педагогӣ азхудкунии малакаҳои заруриро барои гузаронидани корҳои амалӣ талаб менамояд. Малакаҳои амалии зарурӣ, асосан, ҳангоми таҷрибаомӯзии донишҷӯён аз худ карда мешаванд. Дар чараёни таҷрибаомӯзии педагогӣ донишҷӯён дониш ва маҳорати худро нишон медиҳанд, дониш ва маҳорати худро месанҷанд. Малакаи гузаронидани машғулиятҳо аз рӯи мавзӯҳои мушаххас ва ҳадафу вазифаҳои машғулият, интиҳоби маводи бадеӣ ва этнографияи марбут ба ҳаёти ҷамоаи тоҷик; қобилияти муайян кардани вазифаҳои дидактикӣ ва таълимии коммуникатсионӣ; малакаҳои истехсоли касбии маҳсулоти гуногун (масалан, гулдӯзии тоҷикӣ, бофандагӣ, мӯза, бозичаҳои мулоим ва ғайра); малакаҳои таҳқиқотӣ барои омӯзиши хусусиятҳои кори санъати халқии тоҷикро ба даст меоваранд. Таҷрибаомӯзии педагогӣ - ин имкони озмоиши касб, пурра эҳсос кардани тамоми мушкilot, масъулият ва зарурияти кори омӯзгорӣ аст.

Аз ин рӯ, истифодаи ҳунари мардумӣ бояд омӯзгори мутахассис, шахсияти асосӣ дар раванди рушди амалии ҳунари миллиро, ки бо халқ, таърих ва фарҳанги он зич алоқаманданд, тайёр кунад.

Аз ин хулоса баровардан мумкин аст, ки омӯзиши адабиёти таърихӣ, этнографӣ, илмию педагогӣ, омӯзиши маҳорати кори донишгоҳҳои педагогӣ, гуфтугӯ ва назорати фаъолияти омӯзгорон, донишҷӯён, омӯзгорони технология (таълими меҳнат) МТМУ имкон доданд:

1. Муайян карда шавад, ки фанҳои таълимии ҳар се бахш, ки дар стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ пешбинӣ шудаанд, барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) барои истифодаи ҳунари анъанавии ҷамоаи тоҷикӣ дар фаъолияти касбии худ имкониятҳои васеъ доранд.

2. Муайян ва ба таври илмӣ асоснок кардани шароити педагогӣ, ки

масъалаҳои таълими хушсифати омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро дар истифодаи кори ҳунариҳои мардумӣ ҳаллу фасл мекунад.

Асоситарини онҳо ин муайян кардани имкониятҳои педагогии ҳунариҳои мардумӣ, аз ҷумла, ҳунариҳои миллии тоҷикӣ, ки шароити зеринро талаб мекунад:

–омӯзиш ва истифодаи имкониятҳои педагогии ҳунариҳои мардумӣ ва истифодаи технологияҳои нав барои баланд бардоштани сифати таълим;

–муайян намудани имкониятҳои дидактикии амалияи педагогӣ барои ба даст овардани дониш ва малакаҳои зарурӣ дар ҳунариҳои анъанавии тоҷикӣ.

Параграфи мазкур идомаи мантикии таҳқиқоти мо буда, дар он омилҳои гуногуни таъсиррасон ба раванди омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунариҳои мардумӣ ба таври низомманд ва илмӣ асоснок таҳлил карда мешаванд. Ҳадафи асосии ин параграф муайян намудани маҷмӯи омилҳои мебошад, ки ба самаранокии омодагии касбӣ таъсир расонида, дар навбати худ барои коркарди методикаи тақмилёфта дар боби сеюми диссертатсия заминаи устувори илмӣ фароҳам меоранд.

1. Омилҳои дохилии донишгоҳӣ. Яке аз гурӯҳҳои асосии омилҳои таъсиррасон омилҳои дохилии донишгоҳӣ мебошанд, ки раванди омодаسازی кадрҳоро бевосита дар муҳити донишгоҳ танзим мекунад. Ба ин омилҳо, пеш аз ҳама, нақшаи таълимӣ ва барномаҳои фанҳои таълимӣ дохил мешаванд, ки мувофиқи онҳо донишҷӯён маҳоратҳои касбӣ ва педагогиро аз худ мекунанд. Дар ин замина, салоҳияти касбӣ ва методии омӯзгорони донишгоҳ, ки мустақиман ба тайёрии омӯзгорони оянда масъуланд, мавқеи хеле муҳим дорад. Ғайр аз ин, пойгоҳи моддӣ-техникии донишгоҳ, аз ҷумла мавҷудияти устохонаҳои мучахҳаз, дастгоҳҳои технологӣ ва ашёи хом, ҳамчун воситаи асосии ташаккули маҳоратҳои амалӣ дар раванди омода намудани омӯзгорони оянда ҳисобида мешавад.

2. Омилҳои берунии таъсиррасон. Дар баробари омилҳои дохилӣ,

омилҳои берунии таъсиррасон низ мавҷуданд, ки ба раванди тайёрии касбӣ таъсири ғайримустақим, вале назаррас мерасонанд. Ин гурӯҳи омилҳо иборатанд аз: сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф, ки самтҳои асосии рушди таҳсилоти касбиро муайян мекунад; талаботи бозори меҳнат, ки муайян менамояд, ки омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) бояд ба кадом салоҳиятҳо соҳиб бошад; анъанаҳои фарҳангии минтақавӣ, ки ҷойгоҳи ҳунарҳои миллиро дар мактабҳо ва ҷомеа муқаррар мекунад; инчунин, сатҳи ҳамкории донишгоҳ бо мактабҳои миёна, ки майдони воқеии татбиқи донишҳои назариявӣ ва амалии омӯзгорони оянда мебошад.

3. Омилҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ. Омилҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷузъи ҷудонашаванда ва муҳимтарини маҷмӯи омилҳои таъсиррасон ба раванди омодагӣ мебошанд. Дар доираи ин омилҳо, беш аз ҳама, таҳлили он талаб карда мешавад, ки анъанаҳои ҳунарҳои миллии мардуми тоҷик, бахусус дар вилояти Хатлон (чун чакандӯзӣ, кашидадӯзӣ, атласбофӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, қуроқдӯзӣ ва ғайра), чӣ гуна ба ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда таъсири мусбат мерасонанд. Мавриди таваҷҷӯҳи хос қарор додани баррасии муносибати ҷомеа нисбат ба ҳунарҳои миллий, инчунин омӯхтани эҳтиёҷоти воқеии мактабҳои миёна ба омӯзгорони дорои маҳоратҳои ҳунармандӣ низ ғоят муҳим аст. Аз ин рӯ, омилҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ метавонанд ҳамчун як захираи пурқувват барои тақмили мазмуни тайёрии касбӣ хизмат кунанд, зеро онҳо раванди таълимро ба талаботи воқеии ҷомеа ва фарҳанги миллии тоҷик наздик месозанд.

4. Омилҳои методӣ ва таъминоти таълимӣ. Дарачаи таъмини донишҷӯён – омӯзгорони оянда бо дастурҳои таълимӣ, китобҳои дарсӣ ва воситаҳои методӣ омилҳои ҳалкунанда дар ташаккули салоҳиятҳои касбии онҳо маҳсуб меёбад. Бе таъминоти босифати методӣ, ҳатто дар мавҷудияти нақшаҳои пешрафтаи таълимӣ, омӯзгорони оянда наметавонанд маҳоратҳои зарурии таълими ҳунарҳои миллиро дар сатҳи баланд аз худ кунанд. Ин омил бевосита дар ташкили дарсҳои технология (таълими меҳнат) ҳангоми таҷрибаомӯзӣҳои донишҷӯён, инчунин дар сатҳи ҳамкории донишгоҳ бо

мактабҳои пойгоҳӣ дар вилояти Хатлон зоҳир мегардад. Аз ин ҷост, ки таҳияи дастурҳои методӣ ва маҷмӯаҳои дарсӣ оид ба ҳунари миллии хоси Хатлон яке аз самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти мо ба ҳисоб меравад.

5. Омилҳои моддӣ-техникӣ. Омилҳои моддӣ-техникӣ ба таври мустақим имкониятҳои амалӣ ва иҷрокунондагии омодагии касбии омӯзгорони ояндаро муайян мекунанд. Таҳлили дастрасии устохонаҳои таълимӣ, дастгоҳҳои зарурӣ (аз ҷумла ҷарҳҳои бофандагӣ, дӯконҳои гулдӯзӣ ва зардӯзӣ, асбобҳои ҷӯбкорӣ ва наққошӣ), ашёи хом (паҳми табиӣ, абрешим, пахта, рангҳои табиӣ), инчунин технологияҳои иттилоотии муосир дар донишгоҳҳои педагогӣ нишон медиҳад, ки дар аксари муассисаҳои таълимӣ заминаи моддӣ барои омӯзиши ҳунари миллии кофӣ нест. Мавҷудияти кабинетҳои таълимӣ низ талаботи муҳим аст. «Кабинет - ҷои гузаронидани машғулиятҳои методии омӯзгорон ва пайвастаи баландбардоштани маҳорату малакаи касбии онҳо ба шумор меравад. Омӯзгор дар таълимдиҳии ҷаҳони худ ҳамоно вақт ба натиҷаҳои баланд сазовор мешавад, ки агар дар муассисаи таълимӣ кабинетҳои хуб таҷҳизонидашуда бошад ва дар он маҳсули кори эҷодии муаллим ва хонандагон васеъ истифода шаванд» [138, С.86]. Бе таҷҳизоти зарурӣ ва ашёи хоми баландсифат, донишҷӯён наметавонанд маҳоратҳои амалиро дар сатҳи баланд аз худ кунанд, ки ин бевосита ба сифати тайёрии касбии онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Дар асоси таҳлили муқоисавии омилҳои дар боло зикршуда, муайян гардид, ки ҳар яке он омилҳо – дохилӣ ва берунӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, методӣ ва моддӣ-техникӣ – дараҷаҳои гуногуни таъсирро ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунари мардумӣ доранд. Таваҷҷӯҳи ҷиддӣ додан ба ҷаҳонгардонидани омилҳои мусбати таҳлилшуда, аз ҷумла тақмили нақшаҳои таълимӣ, беҳтар намудани таъминоти методӣ, мустаҳкам кардани пойгоҳи моддӣ-техникӣ ва тавсеаи ҳамкории донишгоҳ бо мактабҳои пойгоҳӣ, тавсия дода мешавад. Натиҷаҳои таҳқиқоти параграфи 2.3-ро ҳамчун асоси илмӣ барои коркарди методикаи нав ва санҷиши он дар параграфҳои боби сеюми

диссертатсия (аз ҷумла барои параграфҳои 3.1, 3.2 ва 3.3) қабул карда мешаванд, зеро онҳо заминаи заруриро барои гузаштан аз таҳлили вазъи мавҷуда ба таҳияи стратегияи амалии тақмили тайёрии касбӣ фароҳам меоранд.

Хулосаи боби дуюм

Дар боби дуюми диссертатсия мо ба таҳлили вазъи кунунии омӯзиши ҳунароҳои миллӣ дар ду сатҳи гуногун – сатҳи мактабҳои миёнаи вилояти Хатлон ва сатҳи донишгоҳҳои педагогӣ – мароқ зоҳир намудем. Мақсади асосии боб аз он иборат буд, ки сатҳи воқеии истифодаи ҳунароҳои миллӣ дар раванди таълими технологияи духтарон дар мактабҳо ва омодагии касбии омӯзгорони оянда дар донишгоҳҳо оид ба ин масъала муайян карда шавад.

Дар параграфи 2.1, ки ба таҳлили таҷрибаи омӯзиши ҳунароҳои миллӣ дар дарсҳои технологияи духтарон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии вилояти Хатлон бахшида шудааст, муайян карда шуд, ки таҷрибаи мавҷуда аз ҷиҳати методӣ суст ва аз лиҳози моддию техникӣ нокифоя мебошад. Таҳлили нақшаҳои дарсӣ ва барномаҳои таълимӣ нишон дод, ки ҳарчанд мавзӯҳои марбут ба ҳунароҳои миллӣ дар бахши духтарон пешбинӣ шудаанд, аммо соатҳои ҷудошуда барои азхудкунии пурраи маҳоратҳои ҳунароӣ кифоя нестанд. Ғайр аз он, дар беш аз 20% мактабҳои вилоят ҳолатҳои вайрон кардани талаботи барнома (таълими якҷояи духтарону писарон) ба назар мерасанд, ки ба сифати таълими ҳунароҳои миллӣ ҳалали ҷиддӣ мерасонанд. Пурсиши афкори омӯзгорон ва хонандагон дар ҳафт мактаби вилоят нишон дод, ки аксари омӯзгорон методикаи ягонаи таълимии махсус надоранд ва ҳунароҳои миллиро бештар дар сатҳи амалии шахсӣ медонанд, на дар сатҳи методӣ. Хонандагон, бахусус духтарон, хоҳиши баланд ба омӯختани ҳунароҳои миллӣ доранд, аммо имконияти воқеии ба даст овардани ин дониш ва маҳоратҳоро дар мактабҳо пайдо намеkunанд. Мушкilotи асосӣ набудани дастгоҳҳои зарурӣ, ашёи хоми баландсифат, китобҳои дарсӣ ва дастурамалҳои методӣ мебошанд. Натиҷаҳои ин параграф

зарурати таҳияи методикаи нави баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро бо воситаи ҳунароҳои миллӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ ба таври возеҳ асоснок менамоянд.

Дар параграфи 2.2, ки ба вазъи омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи ҳунароҳои миллӣ бахшида шудааст, муайян карда шуд, ки ҳарчанд шабакаи васеи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла 8 донишгоҳу донишқада иқтисодии заруриро барои тайёр кардани кадрҳои босалоҳият доранд, аммо дар нақшаҳои таълимии амалкунанда муносибатҳои ягонаи методӣ нисбат ба омӯзиши ҳунароҳои миллӣ ҳамчун воситаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ вучуд надоранд. Дар аксари донишгоҳҳо ба ҷузъи минтақавӣ, бахусус ба хусусиятҳои этнографӣ ва ҳунароҳои анъанавии вилояти Хатлон (чакандӯзӣ, кашададӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ ва ғайра), таваҷҷӯҳи кофӣ зоҳир намегардад. Дар нақшаи таълимӣ фанҳои муҳим ба монанди «Назариyaи буриш» ва «Ҳунароҳои дастӣ» мавҷуданд, ки метавонанд ядроии асосии таҳқиқотро ташкил диҳанд, аммо пайванди байни ин фанҳо ва талаботи воқеии мактабҳои миёна дар самти таълими ҳунароҳои миллӣ ба таври бо низом барқарор нашудааст. Таҷрибаомӯзиҳои устохонавӣ, педагогӣ ва пешаздипломӣ имкониятҳои беназир доранд, аммо ба хусусиятҳои минтақавӣ таваҷҷӯҳи кофӣ надоранд. Ҳамин тариқ, нақшаҳои таълимӣ дорои захираи дидактикии қобили қабуланд, аммо ин захира бе методикаи махсуси ҳамгирошуда самарабахш истифода намешавад.

Дар параграфи 2.3, ки ба омилҳои самарабахши омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунароҳои мардумӣ бахшида шудааст, омилҳои гуногуни таъсиррасон ба раванди мазкур ба таври низомманд ва илмӣ асоснок таҳлил гардиданд. Ҳадафи асосии ин параграф муайян намудани маҷмӯи омилҳои буд, ки ба самаранокии омодагии касбӣ таъсир мерасонанд. Дар натиҷаи таҳлил панҷ гурӯҳи асосии омилҳо муайян карда шуд: омилҳои дохилии донишгоҳӣ (нақшаи таълимӣ, салоҳияти

омӯзгорони донишгоҳ, пойгоҳи моддӣ-техникӣ); омилҳои берунии таъсиррасон (сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф, талаботи бозори меҳнат, анъанаҳои фарҳангии минтақавӣ, ҳамкориҳои донишгоҳ бо мактабҳо); омилҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ (анъанаҳои ҳунароҳои миллии тоҷик, баҳусус дар вилояти Хатлон, муносибати ҷомеа нисбат ба ҳунароҳои миллий); омилҳои методӣ ва таъминоти таълимӣ (дастурҳои таълимӣ, китобҳои дарсӣ, воситаҳои методӣ); омилҳои моддӣ-техникӣ (устоҳонаҳои таълимӣ, дастгоҳҳои зарурӣ, ашёи хом). Дар асоси таҳлили муқоисавии ин омилҳо муайян гардид, ки ҳар яке онҳо дараҷаҳои гуногуни таъсирро ба баландбардории салоҳиятҳои касбӣ доранд. Аз ҷумла, таҳқиқот нишон дод, ки 84% устодони факултети техникӣ ва технологӣ анъана ва расму оини мардуми тоҷикро эҳтиром мекунанд, аммо ин эҳтиром дар нақшаҳои таълимӣ ба андозаи кофӣ инъикос намеёбад.

Дар маҷмӯъ, таҳлили боби дуюм нишон дод, ки дар ҳоле ки сатҳи МТМУ ва ҳам сатҳи донишгоҳҳои педагогӣ иқтидори заруриро барои омӯзиш ва истифодаи ҳунароҳои миллий доранд, аммо ин иқтидор самарабахш истифода намешавад. Дар сатҳи МТМУ мушкилоти асосӣ набудани методикаи ягона, маҳдудиятҳои моддӣ-техникӣ, норасоии вақти дарсӣ ва омодагии нокифояи омӯзгорон мебошанд. Дар сатҳи донишгоҳҳо мушкилоти асосӣ набудани ягонагии методии муносибатҳо, таваҷҷӯҳи паст ба ҷузъи минтақавӣ, нарасидани пайванди байни фанҳои назариявӣ ва таҷрибаомӯзиҳо мебошанд. Ин мушкилот зарурати таҳияи методикаи махсуси ҳамгирошударо барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда тавассути ҳунароҳои миллий тақозо менамоянд. Натиҷаҳои боби дуюм ҳамчун асоси илмӣ барои коркарди амсилаи омодакунӣ, методикаи нав ва санҷиши он дар боби сеюми диссертатсия қабул карда мешаванд, зеро онҳо заминаи заруриро барои гузаштан аз таҳлили вазъи мавҷуда ба таҳияи стратегияи амалии баландбардории салоҳиятҳои касбӣ фароҳам меоранд.

БОБИ 3. МЕТОДИКАИ БАЛАНДБАРДОРИИ САЛОҲИЯТҲОИ КАСБИИ ОМУЌЗГОРОНИ ОЯНДАИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) БО ВОСИТАИ ҲУНАРҲОИ МИЛЛӢ ВА НАТИҶАҲОИ ОЗМОИШИ ПЕДАГОГӢ

3.1. Амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омузгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои милли

Маъмул аст, ки одамон ба меҳнат на танҳо аз рӯйи зарурат, балки ҳамчун як тӯҳфаи табиат ва дар баъзе мавридҳо чун дорои беҳтарин хусусияти илҳомбахш, ба мисли «Меҳнат барои ҳама чиз - падар» муносибат менамоянд. Одамон ҳамеша кӯшиш мекарданд, ки насли наврас на танҳо соҳиби касбу ихтисос, балки якчанд навъи касбу ҳунар ва дар ҳар кадоме аз онҳо ҷавонон «дастболо» бошанд.

«Халқи тоҷик дорои таърихи қадим ва фарҳанги бой буда, расму одат, анъана, маросиму таомулҳои тавассути зарбулмасалу мақол, афсонаву ривоят, қиссаву дoston, андарз ва тарона аз насл ба насл гузашта, то замони мо расидааст. Мо метавонем ба номгӯи болоӣ асарҳои оламшумули абармардони миллатамонро низ изофа намоем ва бо ифтихор метавонем бигӯем, ки дурахши таълимоти мардумии мо партави моҳу ситорагонро хира мегардонад» [17, С.247].

Бисёр халқҳо дар ин масъала фикру мулоҳизаи умумӣ доранд: «Ҳунари аз ҳад зиёд боиси саргардонии кас намешавад» ё «Барои як ҷавон чил ҳунар кам» аст. «Ҳунар беҳтар аз ганҷи Қорун бувад », «Ҳунар чашмаи зоянда асту давлати поянда».

Дар ҳунар кӯш, ки зар чизе нест,
Ганҷу зар пеши ҳунар чизе нест.
Ҳунаре нех, ки диҳад ганҷу зарат,
Ҳунаре аз дилу чон ранҷбарат.
Абдурахмони Ҷомӣ.

Таърих барои насли муосир таҷрибаи бебаҳоро ҳифз кардааст, ки ба насли ҷавон малакаҳои гуногуни меҳнатӣ ва қобилияти меҳнатиро омузонад.

Аз худ кардани малакаҳои меҳнатӣ фурсат ва қувваи зиёдро талаб мекунад, зеро чизҳое ҳастанд, ки то даме наомӯхтед, наметавонед иҷро кунед ва чизҳое ҳам ҳастанд, ки барои омӯхтани он аввал сохтан лозим аст.

«Олимони машҳур Абӯалӣ ибни Сино, Носири Хусрав, Умари Хайём, Фаридадини Аттор, Саъдии Шерозӣ, Насриддини Тӯсӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Аҳмади Дониш ва дигарон бо меҳнатдӯстӣ дар кашфи асрори илмҳо муваффақиятҳои беназир ба даст оварда, ба ҷавонон донишомӯзиву меҳнатдӯстиро тарғибу талқин кардаанд» [17, с.247].

Шахсе, ки меҳнати сабуку осонро меписандад, ҳамеша мавриди истехзову масхараи мардум қарор мегирад ва ба ин муносибат мегӯянд: «Аз зиндаи бекор мурда беҳтар аст», «Қор кунӣ, нон меҳӯрӣ», «Тухми меҳнат ҳар кӣ кард, ранҷи дил ба бар овард», «Нашояд ёфт бе ранҷ аз ҷаҳон ганҷ», «Меҳнати ҳалол-нони бемалол».

Онҳое, ки «коргурез» ҳастанд, онҳое, ки меҳонанд аз меҳнати дигарон сӯйистифода кунанд ва онҳое, ки дар бораи натиҷаи кори худ фикр намекунанд ё бо кори беасосу бефоида машғул ҳастанд, низ боиси маломату истехзои мардум мешаванд. Дар чунин мавридҳо мегӯянд: «Илм хоҳӣ, тақрор кун, ҳосил хоҳӣ, шудгор кун», «Одамиро нисбат ба ҳунар аст, на ба падар», «Шахси беҳунар-дарахти бесамар».

Агар мо муносибати одамонро ба омӯзиши меҳнат дар замони муосир нишон диҳем, пас, метавонем бигӯем, ки мардум ба тарбияи умумии меҳнатӣ, барои иҷрои кори софдилона, муназзам ва босамари иҷтимоӣ кӯшиш карда истодаанд.

Мусаллам аст, ки меҳнат, дар ҳақиқат, ба инсон оромию қаноатмандӣ ва осудагии рӯҳӣ мебахшад, ўро аз ташвишҳо ва тангдастии рӯзгор раҳой медиҳад. Аз ин рӯ, ба қавли шоир, соҳибҳунар дар зиндагӣ ба ташвишҳои зиндагӣ гирифта намешавад ва азият намекашад, ҳунар ва касбаш ўро аз камбағалӣ ва қашшоқӣ раҳой медиҳад. Ҳар ҷо, ки равад ва дар ҳар кучое, ки бошад хору залил намегардад ва аз рӯйи касбу ҳунараш ризқу рӯзиашро ба даст меорад.

Чунончи, шоир гуфтааст:

Шир мегардад бурун аз кӯҳ баҳри кӯҳкан,

Ризқи худ соҳибхунаро аз санг пайдо мекунад [110].

Сайидои Насафӣ таъкид кардааст, ки шахси соҳибхунаро бояд тарзе меҳнат намояд, ки дар кори худ ба дастовардхоро муваффақиятҳои назаррас ноил гардад. Зеро шахси соҳибкасбу соҳибхунаро бе муваффақиятҳои назаррас дар ҷамъият ном бароварда, мақом ва мавқеи муайяно соҳиб гашта наметавонад. Бинобар ин, вай бояд тавре меҳнат кунад, ки аз маҳсули меҳнаташ ҳарчи бештар оммаи васеи халқ истифода барад ва ҳам аз тарафи дигар, он натиҷаҳои меҳнат қобили қабули хоссу ом гардад.

Сайидои Насафӣ дар пораи шеърӣ, ки ба «Бофанда» бахшида шудааст, хунари бофандаро васф намуда, хонандаро аз аҳаммияти ин хунаро ва шахси хунароманд воқиф месозад. Ӯ касби бофандагиро яке аз касбҳои муҳим барои мардум дониста, таъкид кардааст, ки аз маҳсули дастони ӯ аҳли ҷомеа истифода карда, хурсанд мешаванд. Худи хунароманд бошад, аз он ки маҳсули меҳнати ӯ ҳолати дигаронро бароварда, хурсандию қаноатмандӣ бахшида, аз ғами гӯро кафан озод мекунад, ҳаловати рӯҳиву равонӣ мегирад.

Бо маҳи бофанда ҳар кас ҳолаш огаҳ мекунад,

Оқибат худро ба пой хеш дар ҷаҳ мекунад.

Мондаам дар кӯи ӯ карбосу ҳар дам меравам,

Ман зи як сӯ медиҳам оҳору ӯ таҳ мекунад.

Ҳар кӣ бо он дилбари бофанда шуд ёри сухан,

Нест дар олам дигар ӯро ғами гӯро кафан.

Бо усули шона ҳар дам дасту почак мезанад,

Ошиқон вокарда мегарданд чун моку даҳан.

Дар дӯкони он маҳи бофанда маъво сохтам,

Найчаи худ бурда дар мокуи ӯ ҷо сохтам [109].

Фанни технология (таълими меҳнат) дар гузаштаи наздик номи “Касбу хунаро”-ро дошт. Бо тараққиёти илму техника ва ворид шудани мавзӯҳои

мазмуну муҳтавои зиёди техникдошта, ба иваз кардан ва замонавӣ кардани номи фан сабаб доништа мешавад. Масъалаи меҳнатдӯстӣ, интихоби касб, омӯзиши ҳунарҳои миллӣ дар меҳвари асосии таълими технологияи хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ маҳсуб меёбад.

«Масъалаи муҳим дар рушди таълими фанни технология (таълими меҳнат) барои ҷавонон ин аст, ки онҳо бояд мазмун ва воситаҳои мувофиқро пайдо кунанд, ки ба талаботҳои низоми нави технологӣ мувофиқат мекунад. Ин талаботҳо на танҳо ба пешрафти технологӣ, балки ба сатҳи баланди фарҳанги технологияи шахс низ таъсир мерасонанд. Ба ибораи дигар, рушди фарҳанги технологияи шахс бояд бо ғояҳои инноватсионӣ ва пешқадам дар соҳаи истеҳсолот алоқаманд бошад» [20, С.300]

Аз таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров факултети санъати тасвирӣ ва дизайн, Коллеҷи ҷумҳуриявии ҳунарҳои мардумии шаҳри Истаравшан ва Коллеҷи санъати ба номи М.Олимови шаҳри Душанбе маълум гардид, ки ҳунармандони касбӣ (ҳунармандони халқӣ, наққошон, рассомони халқӣ, ҳайкалтарошон ва ғ.) ба таълиму тарбияи донишҷӯён ҷалб қада шудаанд.

«Ҳунармандони тоҷик дар баробари фаъолияти пурсамар дар тарбияи шогирдони боистеъдод низ саҳм гузоштаанд. Дар тайёрии касбии ҳунармандон ва омӯзгорони оянда машғулияти санъати ороиши амалӣ нақши асосӣ доранд, зеро онҳо аз донишҷӯён фаъолияти хоҳири бинӣ, ҳаёлати рангин, маҷмӯи дониш ва малакаву маҳоратро талаб мекунад. Таҷрибаи чандинсолаи тадрис дар донишгоҳ собит менамояд, ки дар ҷараёни машғулияти ҳунари дар донишҷӯён малакаи шинохтани зебӣ ва дарки арзиши бадеии асарҳои санъати ороиши амалӣ инкишоф меёбад» [56, С.223].

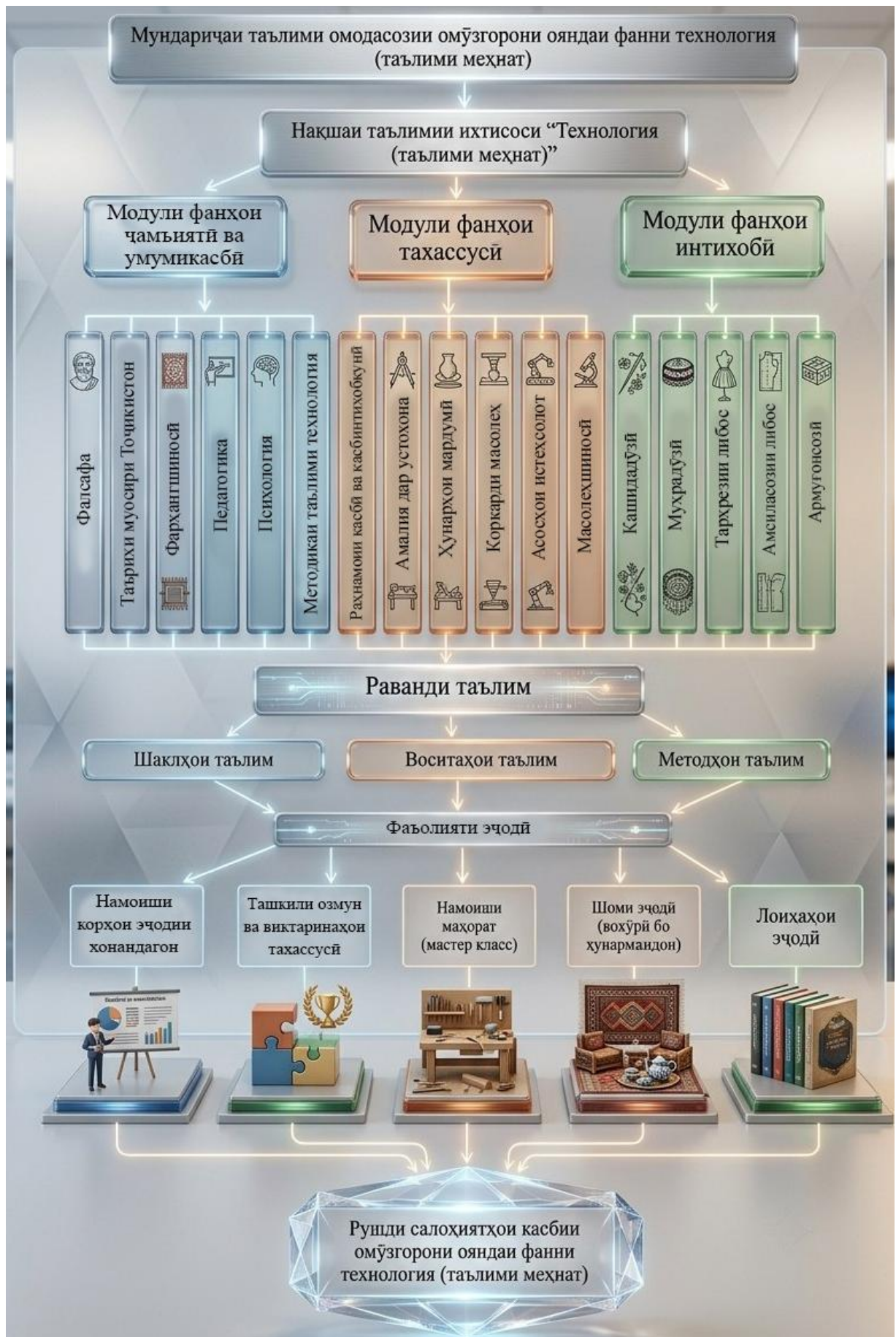
Барои амали шудани ҳадафҳои таҳсилоти муосир ва ҳифз кардани арзишҳои фарҳангӣ мо чунин мешуморем, ки бояд ба нақшаҳои таълимии ихтисосҳои тағйирот ворид карда шавад.

Чунончӣ дар параграфи 2.2-и таҳқиқоти мазкур вазъи кунунии омодакунии кадрҳои омӯзгорӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи

хунарҳои миллӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифт ва дар параграфи 2.3 омилҳои асосии баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) муайян ва тасниф карда шуданд, дар параграфи 3.1 мо бо таъки ба натиҷаҳои таҳлилии параграфҳои ёдшуда ва бо назардошти хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон, намунаи муосир ва самараноки омодаسازی кадрҳои педагогӣ дар самти таълими фанни технология (таълими меҳнат) – яъне амсила ва методикаи инноватсионии тақмили салоҳиятҳои касбиро пешниҳод менамоем.

Бо мақсади амалисозии ин ҳадаф, мо амсилаи махсуси баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи хунарҳои миллиро дар асоси таҳқиқоти амиқи илмӣ ва методҳои пешрафтаи педагогии ҷаҳонӣ коркард намудаем. Амсилаи мазкур дорои сохтори бисёрҷузъӣ буда, он ба ҳадафҳои стратегияи низоми таҳсилоти олии касбӣ, талаботи стандартҳои давлатии таҳсилот ва дархостҳои воқеии бозори меҳнат дар вилояти Хатлон мувофиқат менамояд. Мо ба он боварии комил дорем, ки татбиқи ин амсила дар раванди таълимии донишгоҳҳои педагогӣ барои баландбардории сатҳи салоҳиятҳои касбӣ, ташаккули маҳоратҳои амалӣ ва эҷодии донишҷӯён дар соҳаи хунарҳои миллии тоҷикӣ мусоидат намуда, барои ноил шудан ба ҳадафи гузошташуда самаранок хоҳад буд. Бояд таъкид дод, ки ин амсила на танҳо ба баланд бардоштани маҳоратҳои технологӣ, балки ба рушди худшиносии миллӣ, эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва таҳкими мавқеи иҷтимоии омӯзгорони оянда дар ҷомеа низ равона шудааст.

Ҳамчун муҳаққиқ, мо сохтори концептуалии амсилаи мазкурро ҳамчун як низоми ягона, пайваста ва бисёрзинагӣ арзёбӣ мекунем, ки ҳадафи ниҳоии он ворид намудани тағйироти сифатӣ ба раванди омодаسازی касбии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад. Ин амсила барои заминасозии баландбардории салоҳиятҳои касбии муаллимони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) тавассути эҳё ва ҳамгирии хунарҳои мардумӣ нигаронида шудааст.



Расми 1. Амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи хунаҳои милӣ

Олими барҷастаи рус П.И. Пидкасистий чунин қайд кардааст: «Муносибат маҷмуи муқаррароти назарӣ-методологӣ ва тадбирҳои ташкилию фаъолиятӣ, меъёру қоидаҳо мебошад, ки барои омӯзиши объекти таҳаввули назария ва амалияи педагогӣ ва дар ин асос ошкор сохтани қонунҳо, тамоюлҳо, принципҳои рушди онҳо, муайян кардани имкониятҳои татбиқи онҳо дар ҳалли масъалаҳои муосири таҳсилот шароити ҳадалимкон мусоид фароҳам меорад» [123, с.308].

Амсилаи пешниҳодшаванда дар асоси натиҷаҳои таҳлили назариявӣ ва амалии бобу параграфҳои қаблӣ таҳия гардидааст. Ин амсила ҳамчун заминаи илмӣ-методии ташкили раванди омодаسازیи омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ, бахусус дар вилояти Хатлон, хизмат мекунад. Ҳадафи асосии амсилаи мазкур баланд бардоштани салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда тавассути ҳамгироии системавии ҳунарҳои миллии тоҷикӣ, аз ҷумла кашидадӯзӣ, муҳрадӯзӣ, таҳрезии либос, амсиласозӣ ва армуғонсозӣ ба нақшаи таълимии мавҷуда мебошад.

Амсилаи мазкур аз се модули асосӣ иборат аст, ки ҳар кадоми онҳо маҷмӯи муайяни фанҳои таълимӣ, шаклҳо, методҳо, воситаҳои таълим ва фаъолиятҳои эҷодиро дар бар мегирад. Ин модулҳо бо ҳамдигар пайваста ва ҳамкори дошта, раванди ташаккули салоҳиятҳои касбиро тадриҷан аз сатҳи назариявӣ ба сатҳи амалӣ ва эҷодӣ равона мекунанд. Дар маҷмӯъ, консепсияи пешниҳодкардаи мо аз се марҳилаи асосии таълимӣ-интеграционӣ иборат аст:

1. Марҳилаи сохторӣ-мазмунӣ (модернизатсияи нақшаи таълимӣ).

Дар сатҳи аввал, мо ворид намудани тағйироти куллиро ба Нақшаи таълимии ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)» тавассути се модули асосии ба ҳам алоқаманд зарур мешуморем. Ин муносибат имкон медиҳад, ки мундариҷаи таълим аз рӯи принципи аз умумият ба хусусӣ ва аз назария ба амалия сохторбандӣ карда шавад:

1.1. Модули фанҳои ҷамъиятӣ ва умумикасбӣ: Ба ин қисмат фанҳои фалсафа, таърихи муосири тоҷикистон, фарҳангшиносӣ, педагогика, психология ва методикаи таълими технология шомил карда шудаанд. Нақши ин модул дар таҳқиқоти мо аз он иборат аст, ки он заминаи тафаккури методӣ, ҳудогоҳии миллӣ ва фаҳмиши арзишҳои фарҳангии ҳунарҳои мардумиро дар заминаи илмҳои гуманитарӣ ва педагогӣ-психологӣ устувор менамояд.

Ин модул заминаи назариявии ташаккули салоҳиятҳои касбӣ ва ҷаҳонбинии омӯзгорони ояндаро таъмин менамояд. Ба ин модул фанҳое дохил мешаванд, ки бевосита ё ғайримустақим ба омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ алоқаманд мебошанд.

Фанҳои тавсияшаванда:

- Фалсафа – барои ташаккули дарки фалсафии ҳунар ҳамчун падидаи маънавӣ.
- Таърихи мухтасари Тоҷикистон – барои ошноӣ бо решаҳои таърихӣ ҳунарҳои миллӣ.
- Фарҳангшиносӣ – барои омӯзиши ҷойгоҳи ҳунарҳои халқӣ дар фарҳанги тоҷик.
- Педагогика ва психология – барои ташаккули маҳоратҳои педагогӣ ва дарки хусусиятҳои синнусолии хонандагон ҳангоми таълими ҳунарҳои миллӣ.
- Методикаи таълими технология – барои азхудкунии усулҳои самараноки таълими ҳунарҳои мардумӣ дар мактаб.

Ин фанҳо дар якҷоягӣ ба донишҷӯён имкон медиҳанд, ки ҳунарҳои миллиро на танҳо ҳамчун маҳорати амалӣ, балки ҳамчун як қисми фарҳанги бойи маънавию таърихӣ халқи тоҷик дарк кунанд.

1.2. Модули фанҳои таҳассусӣ: Ин қисмат фаъолияти бунёдии ҳунармандиро фаро мегирад. Фанҳои Роҳнамоии касбӣ ва касбинтиҳобкунӣ, Амалия дар устохона, Ҳунарҳои мардумӣ, Коркарди масолеҳ, Асосҳои истеҳсолот ва Масолеҳшиносӣ ҷузъиёти техникаю технологии касбро

ташкил медиҳанд. Мо ин фанҳоро ҳамчун абзори асосии ташаккули малакаҳои олии техникӣ ва конструктории донишҷӯён баррасӣ мекунем.

Модули фанҳои тахассусӣ ядроӣ асосии амсилаи мо ба ҳисоб меравад. Дар ин модул донишҷӯён маҳоратҳои амалӣ ва касбии марбут ба ҳунариҳои мардумиро бевосита аз худ мекунанд.

Фанҳои тавсияшаванда:

- Амалия дар устохона – ташаккули мафҳумҳои умумии фаъолияти ҳунармандӣ.
- Роҳнамоии касбӣ ва касбинтиҳобкунӣ – барои омода намудани донишҷӯён ба фаъолияти мустақили касбӣ.
- Амалия дар устохона – ташаккули маҳоратҳои амалии кор бо асбобҳо ва масолеҳ.
- Ҳунариҳои мардумӣ – омӯзиши назария ва амалияи ҳунариҳои гуногуни миллӣ.
- Коркарди масолеҳ – омӯзиши хусусиятҳои масолеҳи гуногун барои ҳунармандӣ.
- Асосҳои истеҳсолот – шиносӣ бо равандҳои истеҳсолии маҳсулоти ҳунармандӣ.
- Масолеҳшиносӣ – омӯзиши хосиятҳои физикӣ ва химиявии масолеҳ.

Қисми амалии ин модул дар устохонаҳои донишгоҳ, корхонаҳои таълимӣ ва ҳангоми таҷрибаомӯзиҳои истеҳсоли амалӣ карда мешавад.

1.3. Модули фанҳои интиҳобӣ: Барои инъикоси бевоситаи ҳунариҳои миллӣ, мо фанҳои тахассусии амалиро ба монанди Кашидадӯзӣ, Мухрадӯзӣ, Таҳрезии либос, Амсиласозии либос ва Армуғонсозӣ пешниҳод намудем. Ин модул имкон медиҳад, ки донишҷӯён вобаста ба майлу рағбат ва талаботи бозори меҳнат ҳунари муайяно ба таври амиқ ва эҷодӣ аз худ кунанд.

Модули фанҳои интиҳобӣ ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки мувофиқи шавқу ҳавас ва хусусиятҳои минтақавии худ яке аз самтҳои ҳунариҳои миллиро чуқуртар аз худ кунанд. Ин фанҳо бевосита ба ҳунариҳои анъанавии хоси вилояти Хатлон равона шудаанд.

Фанҳои тавсияшаванда:

- Кашидадӯзӣ (аз ҷумла нақшҳои кулобӣ ва воҳаи Вахш)
- Муҳрадӯзӣ (навъи қадимии гулдӯзии тоҷикӣ)
- Таҳрезии либос (таҳрезии либосҳои миллӣ ва замонавӣ)
- Амсиласозии либос (ба модели либосҳои миллӣ омӯхтан)
- Армуғонсозӣ (омӯзиши тайёр кардани тухфаҳои ҳунарий)

Дар ин ҳолат, донишҷӯён метавонанд яке аз ин фанҳоро тибқи қобилият ва талаботи бозори меҳнати минтақа интихоб карда, дар он соҳибмаҳорат гарданд.

Тавре муҳақиқ Р.Рустамова қайд кардааст: «Ҳангоми омодагии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) банақшагирии мундариҷаи таълим тавассути барномаҳои намунавии фанни таълимӣ сурат мегирад, нақшаҳои таълимии пойгоҳӣ ба стандартҳои барои тамоми мамлакат якхела асос меёбанд. Ҳангоми банақшагирии мундариҷаи таълим дар рафти омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ба вариантнок, озодии интихоб, татбиқпазирии амалқ диққати калон дода мешавад. Тағйирёбии вазъи иҷтимоқ-иқтисодқ дар мамлакат дар назди ҷамаи муассисаҳои таҳсилотқ, аз ҷумла дар назди муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ вазифаи на танҳо таҷдиди одии қисми муҷтавоии фанҳои мавриди омӯзиш, балки интихоби ҳадафманди он, таҳияи сохтори мусоиди тамоми нақшаи таълимии ин фан ва ҳар фанни ин нақшаро дар асоси таҷлили низомманди алоқаҳои ҳамгирои байнифанный, идомати фанҳои омӯхташавандаро меғузарад» [150, С.276].

2. Марҳилаи ҳамоҳанг ва методологӣ (раванди таълим)

Мундариҷаи фанҳои пешниҳодшуда танҳо дар сурати мувофиқгардонии унсурҳои раванди таълим метавонад самарабахш гардад. Дар доираи ин се модуль, раванди таълим бояд бо истифода аз шаклҳо, методҳо ва воситаҳои муосири таълимӣ ташкил карда шавад, ки ба азхудкунии самараноки ҳунароҳои мардумӣ мусоидат мекунанд. Мо се рукни асосии ин равандро муайян намудем.

Шаклҳои таълим:

- Дарсҳои назариявӣ ва амалӣ дар синфхонаҳо ва устохонаҳо
- Таҷрибаомӯзиҳои устохонавӣ, педагогӣ ва пешаздипломӣ
- Мастер-классҳои омӯзгорони донишгоҳ ва ҳунармандони мардумӣ
- Воҳӯриҳои эҷодӣ бо ҳунармандони маҳаллӣ

Методҳои таълим:

- Методи лоиҳавӣ (тарҳрезии маҳсулоти ҳунарий)
- Методи гурӯҳии ҳамкорӣ
- Методи мушоҳида ва такрор (ичрои амалҳои ҳунарий)
- Методи эвристикӣ ва кашфӣ (эҷоди нақшҳои нав)

Воситаҳои таълим:

- Дастгоҳҳо (чархҳои бофандагӣ, дӯконҳои гулдӯзӣ, асбобҳои чӯбкорӣ)
- Ашёи хоми табиӣ (пашм, абрешим, пахта, рангҳои табиӣ)
- Технологияҳои иттилоотӣ (намоишҳои мултимедиявӣ, видео дарсҳо оид ба ҳунариҳои миллӣ)

Тавассути коркарди усулҳои инноватсионии таълим ва истифодаи воситаҳои муосири дидактикӣ, мо баланд бардоштани самаранокии азхудкунии ҳунариҳои мардумиро таъмин месозем. Ин тағиротҳо ҳамчун катализатор хизмат карда, зернизоми дигари муҳим — “фаъолияти эҷодӣ”-и донишҷӯёнро ба вучуд меоранд ва фаъл мегардонанд.

3. Марҳилаи татбиқӣ ва намоишӣ (амалисозии иқтидори эҷодӣ)

Барои он ки фаъолияти эҷодии донишҷӯён танҳо дар доираи назария маҳдуд намонад, мо силсилаи чорабиниҳои амалию намоиширо ҳамчун унсурҳои таркибии амсила зарур медонем:

1. Намоиши корҳои эҷодии донишҷӯён: Муаррифии маҳсули дастии донишҷӯён ба ҷомеа.

2. Ташкили озмун ва викторинаҳои таҳассусӣ: Мусобиқаҳои касбӣ, ки дар ин замина иштироки донишҷӯён дар озмуни ҷумҳуриявӣ “Тоҷикистон – Ватани азизи ман” ҳамчун исботи воқеӣ ва меъёри олии арзёбии маҳорати онҳо баромад мекунад.

3. Намоиши маҳорат (Мастер-классҳо): Дарсҳои амалии интерактивӣ барои мубодилаи таҷриба. «Дарси маҳорат як шакли таълими муосир буда, имкон медиҳад, ки хонандагон дар доираи дарси технология (таълими меҳнат) қобилияти бадеӣ ва технологии худро инкишоф диҳанд» [16, С.236].

4. Шоми эҷодӣ (Воҳӯрӣ бо ҳунармандон): Эҷоди пули муошират миёни насли ҷавон ва устодони касбии ҳунарҳои мардумӣ ҷиҳати интиқоли таҷрибаи зинда.

5. Лоихаҳои эҷодӣ: Шароит фароҳам овардан ба муаррифии ғояҳои мустақили конструкторӣ ва тарроҳии донишҷӯён.

Ба андешаи устувори илмӣ мо, татбиқи ин амсилаи муназзам дар ниҳояти кор боиси ба даст омадани натиҷаи интегралӣ мегардад, ки он дар банди охиринаи амсила — Рушди салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) инъикос ёфтааст. Ин асила на танҳо сатҳи дониши донишҷӯёро боло мебарад, балки онҳоро ҳамчун мутахассисони рақобатпазир, соҳиби меъроси миллию фарҳангӣ ва омода ба фаъолияти инноватсионии педагогӣ ба воя мерасонад.

Чунин мешуморем, ки ҳамаи ин фаъолиятҳо — аз ворид кардани фанҳои тавсияшаванда ба модулҳои нақшаи таълимӣ то ташкили чорабиниҳои эҷодӣ — дар якҷоягӣ ба баландбардории устувори салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) мусоидат мекунад. «Салоҳиятҳои касбӣ ба дониши амиқу ҳамаҷонибаи объект ва предмети фаъолияти касбии худ, ҳамчунин босаводона корбаст намудани предмети объекти фаъолияти касбӣ тақия мекунад. Дар ин кор мутахассиси оянда бояд донишу маҳоратҳои ҳамаҷонибаи ҳам назария ва ҳам маҳоратҳои амалиро аз худ кунад» [99, С.49]. Ин амсила метавонад дар донишгоҳҳои педагогӣ, бахусус дар вилояти Хатлон, ҳамчун дастури амалӣ барои тақмили раванди тайёрии кадрҳои соҳибсалоҳият, ки қодир ба таълими ҳунарҳои миллии дар мактабҳои миёна мебошанд, истифода шавад.

Татбиқи амалии ин амсила на танҳо ба баланд бардоштани сифати таълими донишҷӯён, балки ба эҳё ва густариши ҳунарҳои миллии тоҷикӣ дар

наслҳои оянда низ мусоидат хоҳад кард, ки ин ба талаботи Паёмҳои Пешвои миллат ва афзалиятҳои сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф ва фарҳанг пурра ҷавобгӯ мебошад.

Дар параграфи мазкур, бо таъки ба натиҷаҳои таҳлили параграфҳои қаблӣ (2.2 ва 2.3) ва бо назардошти хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон, амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои миллии коркард ва пешниҳод гардид. Ин амсила дорои сохтори бисёрҷузъӣ буда, аз се марҳилаи асосии таълимӣ-интеграционӣ иборат аст: марҳилаи сохторӣ-мазмунӣ (модернизатсияи нақшаи таълимӣ тавассути се модули фанҳои ҷамъиятӣ-умумикасбӣ, тахассусӣ ва интиҳобӣ), марҳилаи ҷамоҳангӣ-методологӣ (ташкили раванди таълим бо истифода аз шаклҳо, методҳо ва воситаҳои муосири таълимӣ) ва марҳилаи татбиқӣ-намоишӣ (амалисозии иқтидори эҷодӣ тавассути намоишҳо, озмунҳо, мастер-классҳо, вохӯриҳо бо ҳунармандон ва лоиҳаҳои эҷодӣ). Амсилаи пешниҳодшуда ба ҳадафҳои стратегии низоми таҳсилоти олии касбӣ, талаботи стандартҳои давлатии таҳсилот ва дархостҳои воқеии бозори меҳнат дар вилояти Хатлон мувофиқат намуда, он на танҳо ба баланд бардоштани маҳоратҳои технологӣ, балки ба рушди худшиносии миллии, эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва таҳкими мавқеи иҷтимоии омӯзгорони оянда дар ҷомеа равона шудааст. Татбиқи амалии ин амсила дар донишгоҳҳои педагогӣ метавонад ба эҳё ва густариши ҳунароҳои миллии тоҷикӣ дар наслҳои оянда мусоидат намуда, ба талаботи Паёмҳои Пешвои миллат пурра ҷавобгӯ бошад.

3.2. Усулҳои истифодаи ҳунароҳои миллии дар ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат)

Ҳунароҳои мардумӣ ҳамчун манбаи таҷриба дар фаъолияти эҷодӣ ва таҷрибаи педагогии аҳоли муҳимтарин воситаи рушди шахсӣ, меҳнатӣ,

эстетикӣ, технологӣ буда, дар педагогика ҳамчун ҷузъи муҳими омодагии касбӣ ва педагогии омӯзгорони оянда ба ҳисоб мераванд.

Ба ин ақида Иванов Г. Н. қайд мекунад, ки «анъанаи бофандагӣ танҳо дар маҷмӯъ баррасӣ мешуд – аз бофтани рахҳо ва рангоранг то нақшҳои мураккаби интиҳобӣ дар қулоҳҳои мардум». «Мутаассифона, дар бораи санъати бофандагӣ ва камарбандӣ зикр нашудааст» [66, 173]. Ин аз он сабаб аст, ки бофандагӣ танҳо ҳамчун як зарурати ҳаётӣ, на ҳамчун як санъат, қабул карда мешуд.

Бо таҷрибаи фарҳангии худ бо ҳунари роҳбарӣ, омӯзгори технология (таълими меҳнат), тавассути истифодаи методҳои анъанавӣ ва муосир барои омодакунии маҳсулоти гуногуни миллӣ, дар донишҷӯён муносибати мусбати пойдорро нисбат ба фарҳанги меҳнат, ҳунароҳои миллӣ ва эҳтиром гузоштан ба арзишҳои ниёгон худ тарбия мекунад. Дар навбати худ, доштани ин таҷриба ба омӯзгори технология (таълими меҳнат) имкон медиҳад, ки онро ба донишҷӯён интиқол диҳад [25, с.4].

Аз ин рӯ, барои самаранок баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори технология (таълими меҳнат), зарур аст, ки дар давоми таҳсил дар донишҷӯ миқдори муайяни дониш ва малақаҳои касбӣ инкишоф дода шавад, ки ба таърих ва технологияи ҳунароҳои мардумӣ, ҳамгирӣ ва омехташавии онҳо ба лоиҳаҳои фаъолият асос ёфта, онҳо мустақилона омӯзишро ба роҳ монанд.

Фанни технология (таълими меҳнат) ба барномаи МТМУ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1993 дохил карда шудааст. Омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) махсус ба омода намудани хонандагон, ки фанни таълими меҳнатро иваз намуд, яке аз зухуроти муҳим дар мамлакат ба шумор мерафт. Дар хориҷӣ мамлакат фанни технология (таълими меҳнат) аз ҷумла дар муассисаҳои таълимии Фаронса, ИМА, Ҷопон, Миср ва дигар кишварҳои тараққӣ гардида, ба таври ҳатмӣ омӯхта мешавад.

Хотунцев Ю.Л. қайд медорад, ки «Мавҷудияти фанни технология (таълими меҳнат) дар барномаи таълимии МТМУ аз тарафи саноат ва

тиҷорати ин кишварҳо дастгирӣ ёфта, ба муҳассилин таълим медиҳад, ки вазифаҳои асосии пайдарҳамро дар раванди иҷрои нақшаҳо иҷро кунанд ва бо ҳамин роҳ онҳоро ба фаъолияти эҷодӣ омода месозад» [186, с.6].

Омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) дар МТМУ-и ҚТ як чузӣи ҷудонашавандаи таҳсилот ба шумор меравад, ки ба муҳассилин маҷмӯи зарурии донишу маърифати техникӣ ва технологиро фароҳам меорад, ки бе онҳо ташаккули ҳамаҷонибаи шахсият, ҷамъият, ҳифз ва эҳёи анъанаҳои беҳтарини фарҳанги халқӣ, рушди иқтисодиёт ва сатҳи зиндагӣ ғайриимкон аст. Барномаҳои махсуси таълими технология (таълими меҳнат) омӯзиши маводи таълимиро дар заминаи фанҳои таълимӣ, аз қабili технологияҳои махсуси иттилоотӣ (гирифтани, коркард, нигоҳдорӣ ва истифодаи иттилоот), асосҳои нақшакашӣ ва графика, тарҳрезӣ, корҳои лоиҳавӣ, роҳнамоии касбӣ, интихоби нақшаҳои касбии зиндагӣ, экологӣ (таъсири равандҳои технологӣ ба муҳити зист ва саломатии инсон), дурнамо ва натиҷаҳои ҷамъиятии рушди технологияро пешбинӣ менамояд [8-М].

Бо мақсади рушди эҷодии донишҷӯён, маводҳои омӯхташуда бояд, ба хусусиятҳои касбҳои омӯхташуда робитаи қавӣ зоҳир карда шавад. Дар таҷрибаҳои МТОК, МТМУ то ҳол алоқаи зарурӣ байни таълими политехникӣ ва технологӣ вучуд надорад ва ин донишҳо ба андозаи кофӣ василаи такмили ҷунин таълим нашудааст. Ба ақидаи Г.А.Пугаченкова: «Дар раванди тадриси фанни технология (таълими меҳнат) зарур аст, ки ба ин унсурҳо диққат дода шавад: ворид намудани усулҳои наватарини истеҳсолӣ, комёбиҳои аниқии илму техника, ки дар онҳо ба кор мераванд; амалисозии равияи умумимеҳнатӣ, политехникӣ ва амалии таълим; имкониятҳои болоравии маърифатӣ, эҷодӣ, ахлоқию рӯҳонӣ ва зебоишиносии хонандагон» [131. с.3].

Омодагии технологӣ - ин умумияти таълими технологӣ ва тарбияи технологияи омӯзгорони оянда мебошад, ки ба онҳо гирифтани маҳорату малака ва донишҳои барои рушди мустақил ва иҷрои равандҳои технологӣ заруриро таъмин мекунанд. Зарурати таърифи истилоҳи ‘Технология (таълими меҳнат)’ ин аз 2 калима иборат аст ва маънии илм дар бораи

маҳорату меҳнат мебошад.

Оиди ин масъала дар таҳқиқотҳо ва рисоаҳои Абулҳанова-Славская, К. А., Исоева Т.Е., Каховский В.Ф., Кубрина Т.Н. ва дигарон дарҷ гардидааст [1, 68, 78, 84].

Таҳқиқотҳои ин муҳаққиқон ба мазмун ва ҳамбастагӣ, фарҳанг, табиатшиносӣ, самти воқеии ин масъала асос ёфтааст. Дараҷаи илмӣ технологӣ дар азҳудкунии дониши донишҷӯён ва татбиқи методҳои муосири таълим аз сатҳу сифати омодагии омӯзгори ояндаи технология вобаста аст. Таълими касбомӯзӣ, баробари омӯзиши асосҳои таҷҳизот ва олотҳои муосир, пояҳои фаъолияти касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат)-ро тақозо мекунад.

Алҳол вобаста, ба тағйиротҳо дар соҳаи иҷтимоию иқтисодии кишвар ва ҷомеа, Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф» (аз 4 июли соли 2013, № 537) қабул гардид. Дар ин қонун қайд карда мешавад, ки ҚТ дар фазои ягонаи таълимӣ бо кишварҳои иттиҳоди давлатҳои мустақил (ИДМ) қарор дорад. Ба ин васила, таълими касбӣ ва фанни нақшакашӣ ба соҳаи таълимии «Технология» табдил дода шуданд.

Дар раванди омӯзиши фанни курси махсуси технология омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) бо масъулият, ҳислатҳо, қонунҳо ва фармонҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти касбӣ шинос мешаванд. Дар фанни «Технологияи коркарди матоъ» донишҷӯён бо таҷҳизот ва асбобҳои гуногуни коркарди матоъ, тарроҳӣ ва хусусиятҳои матоъ, нахҳои табиӣ ва сунъӣ, хусусиятҳои химиявӣ ва физикии матоъ, мавод ва қисмҳои он маълумот мегиранд. Ҳангоми омӯзиши курси «Технологияи матоъҳои дӯзандагӣ» донишҷӯён бо кори дастӣ, машинӣ ва гармӣ, технологияи махсуси тайёр кардани маҳсулоти дӯзандагии навҳои гуногун шинос гардида, дар машғулиятҳои амалӣ аз аввал то ба охир либосҳои гуногунро омода месозанд, яъне раванди пурраи технологии истеҳсоли маҳсулотро иҷро мекунанд. Барои омӯзиши курси «Моделсозӣ ва тарроҳии либос» 48 соат вақт ҷудо карда шудааст, ки дар ҷараёни он донишҷӯён оид ба

асосҳои тарроҳии бадеии либосҳо маълумот гирифта, бо роҳҳои асосии тарроҳии либосҳо, сохторҳои берунаи маълумоти антропометрии бадани инсон шинос мешаванд. Дар чараёни машқҳои амалӣ донишҷӯён донишу малакаҳои воқеӣ дар тарроҳии либосҳо, тарҳи либосҳои бо контурҳо ва буришҳои гуногунро аз худ меkunанд, таҳияи моделҳои нави либосҳоро бо истифодаи асосҳои либосҳои камар ва китф ёд мегиранд, таҳияи кардани моделҳои нави либосҳои миллиро бо истифодаи усулҳои созандаи амсиласозӣ меомӯзанд.

Ҳангоми омӯзиши «Ороиши матоъҳо» донишҷӯён бо санъати волоӣ миллии ошно мешаванд, ки баъдтар дар ҳаёти кории худ самаранок истифода меkunанд. Дар чараёни корҳои амалӣ, баробари ба дастовардани донишҷӯён донишу малакаҳои амалии истифодаи воситаҳои тарроҳию кандакорӣ, аз ҷумла, ба таълими мустақили машғулиятҳо аз рӯи технологияи коркарди маводро меомӯзанд. Курси мазкур ба омӯзиши асосҳои назариявӣ ва ба дастовардани дониши воқеии истифодаи асбобҳои тарроҳию кандакорӣ, аз ҳудкунии методҳои асосии ҳунароҳои дастӣ ва миллии нигаронида шудааст [59]. Дар оянда, ҳангоми омӯзиши ин курс, донишҷӯён метавонанд мустақилона машғулиятҳои технология (таълими меҳнат) коркарди маводҳоро гузаронанд, маҳфилҳои мактабӣ ва машғулиятҳои беруназсинфӣ санъати ороишӣ ва амалиро идора кунанд.

Таваҷҷуҳи зиёд ба корҳои амалӣ ва лоиҳавӣ дода мешавад, ки мавзӯи он тарҳрезии нақшаҳои эҷодӣ дар тарроҳии либосҳо мебошад. Мувофиқи стандарти таълимӣ ва барномаи ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)», дар машғулиятҳои технологӣ коркарди бадеии ҳунароҳои миллии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) фаъолияти касбӣ дар асоси ҳунароҳои анъанавии занонаи тоҷик таълим мегиранд. Аммо, бо вучуди гуногунии намудҳои технологияи ба омӯзиши ҳунароҳои миллии занонаи тоҷик (гулдӯзиҳои тоҷикӣ, чакандӯзӣ, зардӯзӣ, бофандагӣ, дӯзандагӣ ва ғайра) аҳамияти кам дода мешавад.

Бо назардошти системаи мавҷудаи таълими касбӣ барои омӯзгорони

ояндаи технология (таълими меҳнат) бояд такмил дода шавад, зеро онҳо ҳомилони малакаҳои мардумӣ мебошанд ва дар заминаи онҳо ҳунароҳои мардумӣ таълим дода мешаванд. Пас, таълими омӯзгори технология (таълими меҳнат) бояд дар асоси анъанаҳои ҳунароҳои мардуми тоҷик гузаронида шавад, зеро онҳо хусусияти барномаи фанни технология ва меҳнатро муайян мекунанд.

Бархе аз ин ақидаҳо дар таҳқиқоти муҳаққиқони соҳаи педагогикаи муосир тоҷик дидан мумкин аст, ки халқи тоҷик дорои имкониятҳои милливу фарҳангӣ барои таълиму тарбияи ҷавонони имрӯза бо арзишҳои фарҳангӣ мебошад.

Дар кори илмӣ Кан-Калик. чунин омадааст: «Таъсири омилҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ ба ҳифз ва ташаккулёбии санъати халқӣ ва ҳунароҳои халқии Тоҷикистон ба омӯзиши санъати ороишӣ, амалӣ ҳунари тоҷикон ҳамчун омили муҳимтарини ташаккули педагогикаи халқӣ, азхудкунии ҳунароҳои мардумӣ бахшида шуда, эҳтимолияти мероси фарҳангии миллий ва расму анъанаҳои халқро инъикос менамояд, инчунин, арзишҳои муҳими иҷтимоии санъати ороишӣ, амалӣ ва ёдовар карда мешавад» [76, 77].

Таҳлили илмӣ олимони Тоҷикистон оид ба ҳунароҳои мардумии анъанавӣ ва хусусан, ҳунароҳои занона ҳамчун замина барои омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) нишон медиҳад, ки то ҳол ба қадри кофӣ омӯхта нашудааст.

Барои ба шакли муайян даровардани ақидаҳои мақсадноки донишҷӯён оид ба арзишҳои фарҳангии халқи тоҷик омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) нақши бузург мебозад. Маҳз омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) метавонад, ки интиқолдиҳандаи арзишҳои фарҳангӣ мардум бошад. Дар фаъолияти педагогии худ ӯ асоси фарҳанги миллиро дар байни донишҷӯён ташаккул дода дониши технология (таълими меҳнат) истеҳсолотро бо амалия омӯзиш медиҳад. Аз ҷумла, омӯзиши фарҳанги бадеии халқ дар ҷадвали мундариҷаи муосири таълими технологӣ, омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ташаккул, омодабошӣ ва

истифодаи воқеии онро таъмин менамояд.

Пеш аз назарсанҷӣ, мо омодагии донишҷӯдухтарони факултети «Техникӣ ва технологӣ»-ро барои истифодаи ҳунарҳои анъанавии занонӣ дар фаъолияти касбии худ муайян намудем. Дар натиҷа сатҳи зерини омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) муайян карда шуд:

- набудани дониш дар бораи методҳо ва маводҳои асосии ҳунарҳои занонаи тоҷикӣ;
- набудани дониш дар бораи методикаи таълими технология ва истеҳсоли маҳсулот, ки ба ҳунарҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ асос ёфтааст;
- натавонишани эҷоди симои бадеӣ дар маҳсулот; тавачҷуҳи хеле кам ба фаъолияти касбии худ;

Ҳар як сатҳ дар чадвал оварда шудааст.

Чадвали 4. Дарачаи салоҳиятҳои касбӣ

Дарачаи салоҳиятҳои касбӣ	Нишондиҳандаҳои салоҳиятҳои касбӣ
Дарачаи якум - сифрӣ	– надоштани дониш оид ба таъриху фарҳанг ва ҳунарҳои занонаи миллий; – дониш бисёр паст ва уҳдабарой дар бораи асбобу олот ва дастгоҳ; – надонишани методҳои технологияи методҳо ва маводҳо. – истифодаи ҳунарҳои миллии занонаӣ; – надонишани методикаи дарсгузаронии технология (таълими меҳнат) омода кардани маснуот дар асоси ҳунарҳои миллии занонаи тоҷикӣ; – аз уҳдаи сохтани образи бадеӣ дар маснуот набаромадан; – ҳавас надоштан ба фаъолияти касбии худ.
Дарачаи дуюм - суғ	– мавҷудияти дониши нопурра дар бораи ҳунарҳои занонаи тоҷикӣ, донишани механизм ва дастгоҳҳо; – дониши қаноатбахш дар бораи методҳои технологӣ, ки ҳангоми дӯхт ё кор бо дастгоҳҳои бофандагӣ истифода мешавад;
Дарачаи сеюм - кифоя	– мавҷудияти дониш дар бораи ҳунарҳои миллии тоҷикӣ, донишани механизм ва дастгоҳҳои бофандагӣ ё кори дӯзандагиро нишон медиҳад; – донишани ҳунарҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ, донишани олоту механизм ва дастгоҳҳои бофандагӣ ё дӯзандагӣ;

Дараҷаи чорум - баланд	– дониستاني механизм ва дастгоҳҳои бофандагӣ ё кори дӯзандагиро нишон медиҳад; – доштани методикаи дарсгузаронии технология (таълими меҳнат) омода намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумӣ; – мавҷудияти дониши технологӣ дар бораи ҳунариҳои занонаи тоҷикӣ, – мавҷудияти уҳдабароӣ дар ҷодаи ҳунариҳои мардумӣ; – муносибати мусбӣ оид ба истифодаи ҳунариҳои миллии занона дар фаъолияти ояндаи касбӣ. – ташаккули низоми дониш ва малака оид ба тайёр намудани маснуоти ҳунариҳои миллий, сифати асосии устоӣ; – уҳдабароӣ доштани истифодаи салоҳияти худ дар фаъолияти касбӣ.
------------------------	--

Аз ҷадвали боло бармеояд, ки чор дараҷаи омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар истифодаи ҳунариҳои миллии занонаи тоҷикӣ дар фаъолияти касбӣ бо ҳам алоқаманданд ва ҳар кадоме ки қаблӣ буд, баъдиро бо ворид шудан ба таркиби он, муайян мекунад. Вазифаи омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) татбиқи соҳаи таълимии технологияи меҳнат; барномаи таълимӣ, ки на танҳо имкон медиҳад раванди ба даст овардани малакаҳо, донишҳо ва малакаҳои амалӣ «кор карданро ёд гирем», иборат буда, фазои берунаи ҷамъиятиро ташкил медиҳад, ки дар он ҷанбаҳои муҳими технология (таълими меҳнат) «зиндагӣ кардан, ёд гирифтани» рушд менамояд. Ҷомеаи муосир ба мутахассисони мустақил ва ташаббускор ниёз дорад, ки қобилияти касбӣ ва сатҳи мутамаддини худро доимо рушд ва такмил диҳанд. Суръате, ки бо он тағйирот дар ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодии ҷомеа ба амал меоянд, муносибати гуногун, ғайримуқаррарӣ ба таълиму тарбияи босифати педагогии мутахассисро талаб мекунад. Талабот нисбати таълими умумии фарҳангӣ ва ҳунаромӯзии хатмкунандагони донишгоҳ торафт меафзояд. Талабот ба фаъолияти касбии омӯзгор дар санадҳои меъёрие инъикос ёфтаанд, ки сифатҳои тахассусии мутахассисро дар бар мегиранд ва барои ҳар як ихтисос, бо назардошти хусусиятҳои мавзӯи таълим ва методикаи таълим, таҳия шудаанд. Ин талабот дар барномаҳои ва нақшаи дурнамои кафедраҳои марбут ба таълим

технология инъикос ёфтаанд. Чуноне, ки дар луғати фарҳангӣ педагогӣ қайд карда шудааст: барномаи омӯзгор - ин системаи талаботи оқилона ба малака, дониш, маҳорат ва сифатҳои шахсии коршиносест, ки мавзӯи МТМУ мебошад [180].

Сластенин В.А. қайд намудааст: «Хусусиятҳои шахсӣ ва педагогии омӯзгор бо этиқоди ғоявӣ, сиёсӣ, идеологӣ, маънавӣ, ангеа барои кор, ҷаъолияти касбӣ, нуруи эҷодӣ ва қобилияти тадбиқ кардани онҳо ифода карда мешаванд» [163, с.36].

Дар Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ ихтисоси (1-190101501) технология (таълими меҳнат) омадааст, ки омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) пас аз хатми курс ва гирифтани таҳассус вазифадоранд, ки хонандагонро бо назардошти вижагиҳои фанни тадрисшаванда таълим ва тарбия диҳанд; ба ташаккули фарҳанги умумии шахсият, интиҳоби ва азхудкунии барномаҳои касбии таълимӣ мусоидат намоянд; методҳо ва воситаҳои гуногуни таълимиро истифода баранд; сатҳи омодагии ҷавононро ба талаботи стандарти давлатии таҳсилот таъмин намоянд [13, С.18].

Ҳангоми таҳлили нақшаи таълимии давлатии таҳсилоти олии касбӣ аз рӯи ихтисосҳои равияи технология (таълими меҳнат), инчунин, барномаҳои омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) самтҳои зерин муайян карда шуданд:

- ниёз ба касби омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат), ҳамчун ташкилкунандаи гароиши касбии донишҷӯён, роҳбари маҳфил, усто- косиб, ташкилкунандаи таълими пешазкасбии донишҷӯён барои интиҳоби огоҳонаи касб, аз ҷумла, касбҳои қорӣ ва ғайра;

- қаноатмандии баланди касбии хатмкунандагон аз сифати таҳсилот, ки ба талаботи муассиса ва истеҳсолот ҷавобгӯ аст (мутобиқи Стандарти давлатӣ ва барномаи омӯзгори технология (таълими меҳнат));

- қаноатмандии шахсӣ - зухуроти эҷодиёти инфиродӣ;

- ташкили маҳфилҳои фаннӣ, истеҳсоли асбобҳои тарҳсозӣ ва ғайра.

Таҳлилу баррасии ҳуҷҷатҳои меъёрӣ оид ба таълими омӯзгорони ояндаи

технология (таълими меҳнат) нишон медиҳад, эҳтимолият ва маълумоти педагогӣ оид ба истифодаи ҳунароҳои миллии тоҷикӣ дар фаъолияти касбии онҳо мавҷуданд. Бо вуҷуди гуногуннамудии технология (таълими меҳнат) ба омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ тоҷикӣ диққати ғайриқаноатбахш дода мешавад, дар ҳоле ки он дар барномаҳои гуногуни ҷумҳуриявӣ, ҳам дар МТМУ ва МТОК доир ба технология (таълими меҳнат) ҷорӣ карда шудааст.

Муҳимияти ба барномаи таълимии МТОК дохил намудани ҳунароҳои мардумӣ ба нақшаҳои таълимии МТОК қайд карда нашудааст. Барои омӯзиш ва эҳёи ҳунароҳои мардумӣ, масалан, дар барномаи таълимии ихтисоси технологияи факултети «Техникӣ ва технологӣ» -и Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, ки Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2021 тасдиқ кардааст, ҳамагӣ 72 соат (4 кредит) ҷудо карда шудааст, ки ин, албатта, кофӣ нест. Соати зарурии омӯзиши ҳунароҳои мардумиро бо ҳамбастасозии номҳои чунин фанҳои таълимӣ ҷуброн кардан мумкин аст, ба монанди моделсозӣ ва тарроҳии либосҳо, коркарди бадеии мавод, технологияи тарроҳии либосҳои бадеӣ, санъати тасвирӣ ва дизайни компютери либосҳо. Ба ақидаи мо, дар ин раванд истифодаи намудҳо ва методҳои фаъол мавқеи хосро ишғол мекунанд, ба мисли ташкили намоишгоҳҳо, озмунҳо оид ба истеҳсоли маҳсулоти баландсифат, гузаронидани семинарҳо ва конференсиҳои методӣ, омӯзиши малакаҳои устодони эҷодкор ва коргарони пешқадам, вохӯриҳо бо ҳунармандони ҶТ (аз рӯи минтақаи географӣ) ва даъват ба машғулиятҳо барои вусъат додани малака ва асосҳои маҳорат ба донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ташкили озмун барои беҳтарин нақшаҳои эҷодӣ ва ғайра.

Омӯзиш ва таҳлили санадҳои меъёрии стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ аз рӯи ихтисоси технология (таълими меҳнат), нақшаҳои таълимӣ ва барномаҳои корӣ, инчунин натиҷаҳои пурсиши донишҷӯёни факултети техникӣ ва технологӣ дар Донишқадаи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, факултети омӯзгории Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва омӯзгорони технология (таълими меҳнат), ки дар

муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳрӣ ва деҳотӣ кор мекунанд, имкон медиҳад, ки ҳунарҳои мардумӣ ҳамчун ҷузъи таркибии ҷараёни таълим барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар заминаи муҳити политехникӣ ва фарҳангӣ мавриди истифода қарор гиранд, зеро ин муҳит асоси амалҳои касбии онҳоро ташкил медиҳад. Ҳамин тариқ, татбиқи ин муносибат имконият медиҳад, ки ҳангоми тайёр кардани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) фароҳам оварда шавад:

- маърифатнокӣ оид ба таърих ва фарҳанги халқи тоҷик;
- тарбияи ҷавонон бо анъанаҳо ва арзишҳои ҳунари халқии тоҷик;
- таъмин намудани маълумотҳо барои тадқиқи бархурди кишваршиносии дар соҳаи маориф маълумот, ки азхудкунии босифати дониш ва малакаҳои зарури дар асоси маводи ҷамъоваришуда ва малакаҳои ҳосилшударо пешбинӣ менамояд (аз ҷумла вилояти Хатлон), ки дастурҳои муҳимми таълимӣ мебошанд;
- таъмини ҳадафмандии моҳирона ва педагогии раванди омӯзиши ҳунарҳои мардумии тоҷикӣ дар асоси омӯзиши усулҳои анъанавӣ ва технологияҳои нави меҳнат ва тарбияи мутахассисони оянда бо технологияҳои муосир;
- таъмини ҳалли масъалаҳои ҳифз ва ташаккули ҳунарҳои мардумии халқӣ дар заминаи омӯхтан, эҷод кардан ва тафсири эҷодӣ, ки бо ҳамбастагии самарабахши дониш ва малака дар намудҳои гуногуни ҳунарҳои бадеии халқӣ имконпазир аст;
- истифодаи таҷрибаи педагогӣ ҳамчун асос барои ба даст овардани дониш ва малакаҳои ҳунарҳои анъанавии занони тоҷикӣ;
- ба раванди таълиму тарбияи донишҷӯён дохил намудани омӯзиш ва истифодаи ҳунарҳои мардумӣ.

Барои рушд ва ҷорӣ кардани ҳунарҳои мардумии тоҷикӣ дар ҷараёни таълими технология (таълими меҳнат), омӯзиши мунтазами онҳо дар заминаи тамаддуни фарҳангиву педагогӣ зарур аст.

Барои истифодаи санъати халқӣ дар раванди таълимии донишгоҳҳои омӯзгорӣ омили асосӣ маълумоти педагогӣ мебошад, ки ба тақмили омодагии касбии о омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мусоидат мекунад. Мувофиқи мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мо маълумоти зарурӣ ва беҳтарини педагогиро барои тадбиқи истифодаи санъати халқӣ муайян менамоем.

Дар асоси муоинаи шароитҳои педагогӣ ва хусусиятҳои сабабу оқибати онҳо мо асоснокии малакаҳои педагогии барои фаъолияти таҷрибавӣ заруриро дорем, ки барои тақмили таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) истифодаи ҳунари мадунӣ дар фаъолияти касбӣ имконият медиҳанд:

- таҳияи унсурҳои системаи намунавии таълими омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) чиҳати ворид намудан ба барномаҳои муассисаҳои таълимӣ оид ба истифодаи самараноки ҳунари мардумӣ;

- ташкили пойгоҳи таълимию моддӣ ва истифодаи онҳо барои омӯзиши ҳунари мардумӣ дар раванди таълимии факултети техникӣ ва технологӣ;

- дар асоси базаи моддӣ- таълимӣ тайёр намудани асбобҳо ва қисмҳои гуногуни дастӣ барои гулдӯзӣ, дӯзандагӣ, қуроқдӯзӣ ва ғ;

- мавҷудияти устохонаи қорҳои дастӣ;

- стендҳои намоишӣ ва намунаҳои маҳсулоти пешинаи ҳунари занонаи тоҷикӣ;

- истифодаи имкониятҳои таҷрибаи педагогӣ барои омӯзиши донишҷӯён бо ҳунари мардумӣ;

- дар вақти таҷрибаомӯзӣ ташкили маҳфилҳо барои азхудкунии хусусиятҳои ҳунари дастӣ ва ҳунари мардумӣ бо донишҷӯён.

Бо омӯхтани шароити педагогии додашуда метавон ба чунин хулоса омад:

1. Истифодаи имконияти таълимӣ ва тарбиявии ҳунари мардумӣ, ба мисли ҳунари анъанавии занонаи тоҷикӣ бо бедор кардани ҳисси

таваҷҷуҳи донишҷӯён ба ҳунарҳои мардумии халқи тоҷик.

2. Омӯзиши тарзу методҳои санъати халқии қадимӣ барои истеҳсоли маҳсулоти гуногун;

3. Ҷалби донишҷӯён ба омӯзиш ва истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар раванди корҳои таълимӣ ва амалӣ.

3.3. Ташкил ва гузаронидани озмоиши педагогӣ оид ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ ва таҳлили натиҷаҳо

Вобаста ба сохтор ва нақшаи кори диссертатсионӣ мо вазифаҳои асосии сатҳи дарки назариявии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар самти ҳунарҳои мардумиро муайян намудем. Ҳунарҳои мардумӣ дар омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ва баъди хулосаи корҳои таҷрибавӣ-санҷишӣ. Вазифаи асосӣ муайян намудани ақидаи омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) барои истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар омода намоеши низомии МТОК факултети техникӣ ва технологияи ДДБ ба номи Носири Хусрав, донишҷӯёни ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, иборат буд. Дар назарсанҷӣ 320 донишҷӯ фаъолон иштирок намуданд.

Саволҳо мувофиқ ба савияи дониш ва маҳорату малакаи донишҷӯён вобаста ба барномаи азхудгардида татиб дода шуд. Дар рафти гузаронидани озмоишӣ-педагогӣ нуктаи назари ҳаёти устодон ва хатмкунандагон низ ба инобат гирифта шуд. Ҳар як саволнома мазмун ва ҳадафи санҷидаи паҳлуҳои гуногуни таълими технология (таълими меҳнат) дар фаъолияти касбии омӯзгорони ояндаро дар бар гирифт.

Байни донишҷӯёни ДДК ба номи А.Рӯдакӣ, ихтисосҳои физика таълими меҳнат 1-020504-03, Технология (омӯзгор муҳандис), 1-020602, Физика математика, 1-020504-01 ва донишҷӯёни ДДБ ба номи Носири Хусрав

ихтисосҳои 1-020601 технология (аз рӯи самтҳо), 1-020601-02 технология (меҳнати техникӣ ва нақшакашӣ), 1-020602-01 технология информатика, “1-030106-02 санъати тасвирӣ ва нақшакашӣ. Технология” озмоиши педагогӣ гузаронида шуд. Аз ҷумла, ин ихтисосҳо дар нимсолаҳои 7, дар ҳаҷми 4/3 кредит, ҷанҳои марбут ба таълимӣ ҳунариҳои мардумӣ аз худ намудаанд дар рафти озмоишӣ педагогӣ ворид карда шуд. Мо кӯшиш намудем, ки дар як чанд марҳила назарсанҷӣ ва саволномаҳои тестӣ барои санҷиши маҳорати амалии донишҷӯён пешниҳод гардад.

Ҳунариҳои мардумӣ ҳамчун манбаи таҷрибаи эҷодӣ, педагогӣ воситаи муҳими тарбияи ҳамаҷонибаи шахс, ташаккули фарҳанги ахлоқӣ, меҳнатӣ, эстетикӣ ва технологӣ мебошад [43].

Баҳри ноил гардидан ба натиҷаҳои мушаххас озмоиши педагогӣ аз гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ бо методикаи таҳиякардашуда пешниҳод гардид. Ҳангоми озмоиши педагогӣ мувофиқ ба сатҳи арзёбии рушди салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар раванди таълим гузаронида шудааст. Пурсишнома дар шакли зерин пешниҳод гардид.

Ҷадвали 5. Назарсанҷӣ оиди муайян кардани салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат)

№	Саволҳо	Не	Ҳа	Душворӣ мекашам
1	Оё баланд бардоштани салоҳияти касбии омӯзгори технология (таълими меҳнат) аз омӯзишии ҳунариҳои миллӣ вобастагӣ дорад?	124	165	31
2	Имрӯзҳо дар машғулиятҳои технология (таълими меҳнат) татбиқи ҳунариҳои миллӣ аз ҷониби омӯзгорон амалӣ мешавад?	192	108	20
3	Дар муассисаҳои таълимии Шумо воситаҳои методӣ, адабиётҳо ва маводҳо, ки ба омӯзишу эҳёи ҳунариҳои миллӣ рабт доранд, мавҷуданд?	122	183	15
4	Ҳунариҳои миллӣ дар рушди маҳорати касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) нақши муҳим мебошад?	84	211	25
5	Имрӯзҳо дастгоҳҳо ва лавозимоти зарурӣ барои самаранокии машғулиятҳои технология (таълими меҳнат) зарур мебошад?	225	76	19
6	Оиди эълон гардидани «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунариҳои мардумӣ» маълумот дорад?	72	238	10

7	Дар минтақаҳои Шумо ба либосҳои қадима, суннатҳои миллӣ арчгузорӣ менамоянд?	153	149	18
8	Аз намоишгоҳ, осорхона, маркази ҳунархое, ки либосҳои миллии тоҷиконро инъикос ва муаррифӣ менамоянд, ташриф меоред?	208	84	28
9	Аз дастони моҳир, тарроҳон ва ҳунармадони либоси миллии тоҷикона дар вилоят маълумот доред?	146	148	26
10	Такмил додани дониши омӯзгорони ояндаи Технология (таълими меҳнат)-ро бо рушди технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ баланд бардоштан мумкин аст?	70	213	37

Ҷадвали 6. Назарсанҷӣ оиди муайян кардани фаъолияти омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) оиди маҳорати эҷодии ҳунарҳои миллии таълимӣ

№	Саволҳо	Не	Ҳа	Душворӣ мекашам
1	Ба Шумо пӯшидани либосҳои миллии тоҷикона писанд аст?	45	261	14
2	Аз ҷониби роҳбарияти муассиса саёҳатҳои таълимӣ ба мавзеҳои миллӣ, оиди шиносӣ бо ҳунарҳои мардумӣ, монандӣ (дузандагӣ, чакандӯзӣ, гулдӯзӣ, қурқдӯзӣ ва ғ) ташкил карда мешаванд?	183	79	58
3	Намоиши ҳунарҳои миллӣ дар озмунҳои байналмиллалӣ падидаи ҳунари тоҷиконро бо пешниҳоди либосҳои заҳона намунаи волои миллати моро нишон медиҳад?	39	267	14
4	Дар рафти машғулиятҳои технология (таълими меҳнат) аз маводҳои ёрирасон, эскизҳо ва қолабҳои духти либосҳои миллӣ истифода мегардад?	157	148	15
5	Таъминоти моддӣ техникии муассисаҳои таълимӣ, барои баланд бардоштани маҳорати касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) нақши муҳим дорад?	64	247	9
6	Дар корхонаҳои ресандагии вилоят тарҳ ва истеҳсоли либосҳои миллӣ ба роҳ монда шудаанд?	243	75	2
7	Матойҳо ва либосҳои миллии аҷлодии тоҷикона ба шахс зебандааст?	61	220	39

Таҳлили озмоишӣ педагогӣ тавассути пурсишномамо нишон медиҳад, ки 59% донишҷӯён бо ҳунарҳои анъанавии заҳонаи тоҷикӣ ошно буда, ва як қатор амалиёти метавонанд иҷро намоянд, вале савияи дониш ва малакаи онҳо тақвиятро тақозо менамояд. Аз шумораи пурсидашудагон 70% омӯхтани методикаи омода намудани маснуоти ҳунарҳои халқиро, аз ҷумла, ҳунарҳои мардумии заҳонаи тоҷикиро хоҳонанд. Мутобиқи талаботи таҳқиқоти мо, пурсиши омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ки дар МТОК дар боло зикргардида, пурсишнома гузаронида шуд.

Сабабҳои асосӣ ин:

–ғайриқаноатбахш будани салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) нисбати гулдӯзии миллӣ (чакандӯзӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ, сӯзандӯзӣ, қуроқдӯзӣ ва ғ.);

–мавҷуд набудани лавозимот ва асбобҳои мувофиқ;

–мушкилот дар интиҳоби шакли муносиб ва методи омӯзиши ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ ҳангоми кор бо муҳассилин.

Ҳангоми гузаронидани пурсишнома ба омӯзгорони технология (таълими меҳнат) саволи зерин дода шуд:

Шумо дар машғулиятҳои технология (таълими меҳнат) ё озмунҳо, машғулиятҳои маҳфиلى ба муҳассилин ҳунариҳои мардумиро меомӯзонед?

26,2%– посухдиҳандагон гулдӯзии миллиро меомӯзонанд;

14,8%– бофандагӣ;

43,4%– гулдӯзӣ ва зардӯзӣ;

15,6%– тарроҳӣ.

Омилҳои асосӣ: миқдори ками соатҳо аз фасли «Тарроҳӣ» мебошад. Ба ҷаҳони назар аз 4 то 8 соат ҳама карда мешавад. Норасоӣ дар фаъолияти ташкили ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ мавҷуд набудани заминаи моддӣ-техникӣ ва асбобҳои мувофиқ мебошад. Дар аксар МТМУ яке аз вазифаҳои меҳварӣ таҳия нашудани методологияи ба толибилмон омӯзонидани ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ ва технологияи омода намудани маснуот дар асоси техникаи муосир мебошад.

Натиҷаи посухҳои омӯзгорони технология (таълими меҳнат) нишон медиҳад, ки бештари онҳо дар МТОК ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикиро аз ҷараёнаи назар, инчунин, дар барномаҳои курси таҳмили ихтисоси омӯзгорон соатҳои амалӣ оид ба омӯзиши ҳунариҳои мардумӣ кам дохил карда шудааст. Барои азхудкунии ҳунариҳои мардумӣ заминаи моддӣ-техникӣ ва методология таҳияшудаи омӯзиш барои донишҷӯён ва толибилмон оид ба ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ зарур аст. Муваҷҷаи гузаронидани таҳқиқи назарҳои ҳунариҳои мардумиро на ҳама метавонад. Ҳангоми шарҳи натиҷаҳои пурсиш бо саволномаҳо мушаххас карда шуд, ки бисёр

омӯзгорони технология (таълими меҳнат) шакл ва усули омӯзиши муҳасилинро ба ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷикӣ нодуруст интихоб мекунанд.

Барои муайян намудани дараҷаи салоҳиятҳои касбии омӯзгорон технология (таълими меҳнат) вобаста ба истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ мо бархе аз омӯзгорони МТМУ-и деҳот ва шаҳрро пурсидем. Дараҷаи салоҳиятнокии касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) эътимодноки, ташаккули донишу малакаи ба амалбарории равандҳои технологӣ, аз ҷумла, ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷикиро пешакӣ муқаррар мекунад. Таҳлили саволномаҳои омӯзгорони пурсидашудаи технология (таълими меҳнат) нишон медиҳад, ки на ҳама омӯзгорон ҳамаи технологияҳои ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷикиро доро ҳастанд. Онҳо чунин мешуморанд, ки дониш ва малакаи дар рафти машғулиятҳои амалӣ гирифташуда барои пешбурди дарсҳо оид ба ҳунарҳои миллӣ дар мактаб кифоя нестанд. Ҳангоми пурсиши омӯзгорони технология (таълими меҳнат) масъалаҳои зерин қайд карда шуданд:

— зиёд намудани миқдори соатҳо дар машғулиятҳои амалӣ оид ба намудҳои ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷикӣ;

— дар барномаҳои таълимӣ ҳамроҳ намудани методҳои муносири коркарди матоъҳо;

— омӯзонидани донишҷӯён на танҳо оид ба ҳуди ҳунар, балки бо донишу малака оид ба истифодаи раванди технологӣ дар фаъолияти педагогии худ дар кор бо толибилмон;

— ташкили саёҳатҳои омӯзишӣ бо мақсади шинос намудани донишҷӯён бо фаъолияти меҳнатии устоҳои халқӣ ва моҳир;

— ташкил ва гузаронидани дарси маҳорат (мастер класс) бо устоҳои моҳир;

— ташкил ва гузаронидани намоиши кори донишҷӯён;

— таҳияи дастури методӣ барои омӯзонидани муҳассилин вобаста ба тайёр намудани маснуот аз рӯи ҳунарҳои анънавии занонаи тоҷикӣ;

- таҳияи баромаи нави таълимӣ дар асоси муносибати салоҳиятнок;
- навиштани маводҳои нави методии дарсӣ аз рӯи намудҳои гуногуни ҳунароҳои мардумии тоҷикӣ;
- дар барномаҳои таълимӣ ҳамроҳ намудани омӯзиши намудҳои ҳунароҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ;
- таъсиси курси бозомузии кормандони соҳаи маориф, омӯзгорони технология (таълими меҳнат) вобаста ба омӯзиши ҳунароҳои мардумӣ.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки дараҷаи умумии омодагии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи ҳунароҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ баланд нест. Амалҳои касбии омӯзгорони технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи шакл ва методҳои омӯзонидани ҳунароҳои мардумӣ маҳдуд ва аз рӯи мавзӯӣ самаранок нест.

Барои ҳалли арзёбии озмоиши педагогӣ мо аз формулаи прогрессияи арифметикӣ барои муайян кардани фоизнокӣ истифода намудем:

$$W = \frac{N_i}{N_x} \cdot 100\%$$

Дар ин ҷо N_i - шумораи посухдиҳандагон;

N_x -шумораи умумии иштирокчиён;

W -фоизнокии азхудкунӣ.

Меёри гузаронидани озмоиши педагогии баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои мардумӣ чунин муайян гардид:

Меёри 1. Дарки назариявии донишҷӯён дар ҷодаи истифодаи ҳунароҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ;

Меёри 2. Ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба тайёр намудани маснуот дар асоси ҳунароҳои мардумӣ;

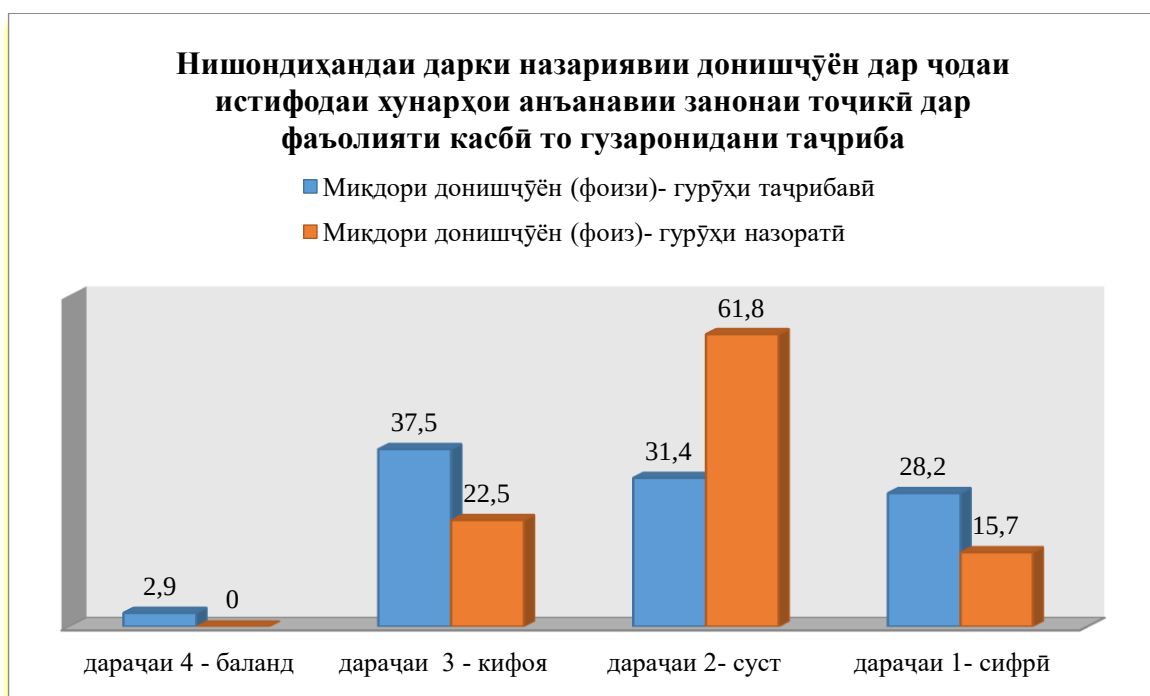
Меёри 3. Омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунароҳои

мardуми.

Назарсанҷӣ дар ду марҳила гузаронида шуда, ҳамагӣ аз рӯи 17 савол дар давоми 25 дақиқа гузаронида шуд. Натиҷаи дуруст ҳамчун 1 балл баҳогузорӣ мешуд. Бо методи коркарди математикӣ уҳдадории назариявии ҳунарҳои мардумӣ дар гурӯҳҳои озмоишӣ (ГО) ва гурӯҳҳои назоратӣ (ГН) то ва баъд аз гузаронидани таҷриба муқоиса намудем.

Ҷадвали 7. Нишондиҳандаи дарки назариявии донишҷӯён дар ҷодаи истифодаи ҳунарҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ дар фаъолияти касбии шумораи донишҷӯён (%) ГО ва ГН (пеш аз гузаронидани таҷрибаи педагогӣ).

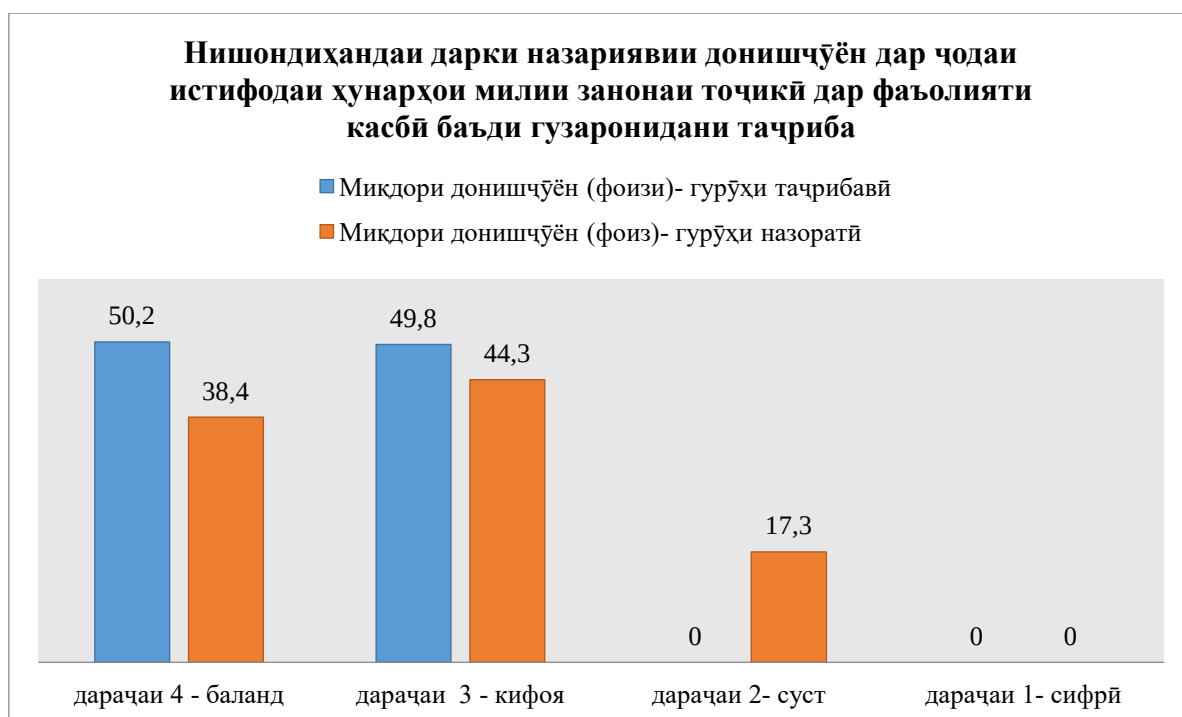
Сатҳи	Шумораи донишҷӯён (%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	2,9	0
Дараҷаи 3 - кифоя	37,5	22,5
Дараҷаи 2 - суст	31,4	61,8
Дараҷаи 1 - сифрӣ	28,2	15,7



Диаграммаи 1. Нишондиҳандаи дарки назариявии донишҷӯён дар ҷодаи истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ то гузаронидани таҷриба.

Чадвали 8. Нишондиҳандаи дарки назариявии донишчӯён дар ҷодаи истифодаи ҳунароҳои миллии занонаи тоҷикӣ дар фаъолияти касбии шумораи донишчӯён (%) ГО ва ГН (баъди гузаронидани таҷрибаи педагогӣ).

Сатҳ	Шумораи донишчӯён (%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	50,2	38,4
Дараҷаи 3 - кифоя	49,8	44,3
Дараҷаи 2 - суст	0	17,3
Дараҷаи 1 - сифрӣ	0	0



Диаграммаи 2. Нишондиҳандаи дарки назариявии донишчӯён дар ҷодаи истифодаи ҳунароҳои миллии занонаи тоҷикӣ дар фаъолияти касбӣ баъди гузаронидани таҷриба.

Таҷрибаи педагогӣ дар ду марҳила - пеш ва баъд аз ворид намудани методикаи махсус (курси таълимии ҳунароҳои мардумӣ) гузаронида шуд. Натиҷаҳо дар асоси муқоисаи гурӯҳи озмоишӣ (ГО) ва гурӯҳи назоратӣ (ГН) бо истифода аз нишондиҳандаҳои чорсатҳа (баланд, кифоя, суст, сифрӣ) барои арзёбии дарки назариявӣ ва малакаҳои амалӣ таҳлил гардиданд.

Дар марҳилаи аввал сатҳи ибтидоӣ (пеш аз таҷриба), дар ҳарду гурӯҳ

сатҳи баланд (дараҷаи 4) ночиз буда, дар ГН комилан вучуд надошт. Дар ГО танҳо 2,9% донишҷӯён ба ин сатҳ мувофиқат мекарданд. Дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ГО нисбат ба ГН бештар буд (37,5% дар муқобили 22,5%), ки ин метавонад аз хусусиятҳои аввалаи гурӯҳҳо шаҳодат диҳад. Дар ҳамин ҳол, сатҳи сушт ва сифрӣ (дараҷаҳои 2 ва 1) дар ГН бартарӣ доштанд (мутаносибан 61,8% ва 15,7% дар муқобили 31,4% ва 28,2% дар ГО). Ин нишон медиҳад, ки пеш аз оғози таҷриба, донишҷӯёни ҳарду гурӯҳ аз дониши мунтазам ва малакаҳои кофӣ дар соҳаи истифодаи ҳунароҳои анъанавӣ бархурдор набуданд.

Пас аз гузаронидани курси махсус ва татбиқи методикаи таҷрибавӣ, дар сатҳи дарки назариявӣ ва малакаҳои амалии донишҷӯён тағйироти назаррас ба амал омад. Дар гурӯҳи озмоишӣ (ГО) нисбат ба гурӯҳи назоратӣ (ГН) бебудагӣҳои назаррас мушоҳида гардид, ки аз самаранокии баланди методикаи воридшуда шаҳодат медиҳанд.

Дар ГО сатҳи баланд (дараҷаи 4) ба таври назаррас афзоиш ёфта, аз 2,9% ба зиёда аз нисфи донишҷӯён расид. Дар муқобил, дар ГН ин сатҳ ночизтар буд, ки фарқияти назарраси байни ду гурӯҳро нишон медиҳад. Ҳамзамон, дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ГО низ боло рафта, наздик ба 50% -ро ташкил дод. Дар ГН сарфи назар аз афзоиш, ин сатҳ пасттар монд.

Муҳимтарин тағйирот дар ГО бартараф кардани пурраи сатҳи сушт (дараҷаи 2) ва сифрӣ (дараҷаи 1) мебошад. Дар ГН, сатҳи сушт боқӣ монд, ки ин аз нокифоя будани усулҳои анъанавии таълим дар муқоиса бо методикаи таҷрибавӣ гувоҳӣ медиҳад. Сатҳи сифрӣ дар ҳарду гурӯҳ комилан бартараф карда шуд, вале дар ГО ин раванд тезтар ва мукамалтар анҷом ёфт.

Аз ин рӯ, натиҷаҳои баъди таҷриба нишон медиҳанд, ки методикаи таҷрибавӣ, ки ба истифодаи ҳунароҳои анъанавии занонаи тоҷикӣ дар раванди таълим асос ёфтааст, ба рушди самараноки салоҳиятҳои касбӣ мусоидат намуда, дар ГО ба 100% донишҷӯён имкон дод, ки ба сатҳи баланд ва кифоя ноил гарданд. Дар ГН бо вучуди пешрафт, ҳанӯз 17,3% донишҷӯён дар сатҳи сушт боқӣ монданд, ки ин тафовути аёни байни ду гурӯҳро собит мекунад.

Азхудкунии дониш, маҳорат ва малакаи зарурӣ (салоҳиятҳои касбӣ) барои омода намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои зерин баҳогузорӣ карда шуд:

- донишҳои баҳогузорӣ (таҳқиқгузаронӣ)-и маснуот, ки бо намудҳои гуногуни ҳунариҳои мардумӣ иҷро шудааст;
- уҳдабароии истифодаи таҷҳизот ва дастгоҳҳо барои гузаронидани машғулиятҳои амалӣ аз рӯи ҳунариҳои мардумӣ;
- истифодаи методи омода намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумӣ.

Ҳисобҳои арифметикӣ имконият доданд, ки дониш оид ба омода намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумӣ дар омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) муайян карда шаванд. Ин эҳтимолияти муқоисаи дараҷаҳои алоҳидаи гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратиро ба даст овард. Натиҷаи ҷамъбаस्त дар ҷадвали зер оварда шудаанд.

Ҷадвали 9. Нишондиҳандаи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба тайёр намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумии қонуни тоҷикӣ (миқдори донишҷӯён (%) ГО ва ГН то гузаронидани озмоиши педагогӣ).

Сатҳ	Миқдори донишҷӯён (%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	0	0
Дараҷаи 3 - кифоя	31,5	11,1
Дараҷаи 2 - суст	58,4	75,5
Дараҷаи 1 - сифрӣ	10,1	13,4



Диаграммаи 3. Нишондиҳандаи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба тайёр намудани маснуот дар асоси ҳунари мардумии занонаи тоҷикӣ то гузаронидани таҷриба.

Дар марҳилаи аввал, сатҳи баланд (дараҷаи 4) дар ҳарду гурӯҳ қомилан вуҷуд надошт (0%). Ин нишон медиҳад, ки донишчӯёни ҳарду гурӯҳ пеш аз оғози таҷриба аз дониш ва малакаҳои зарурӣ дар соҳаи омода намудани маснуот бархурдор набуданд. Дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ГО нисбат ба ГН бештар буд (31,5% дар муқобили 11,1%), ки ин аз хусусиятҳои нисбатан беҳтари аввалии гурӯҳи озмоишӣ шаҳодат медиҳад. Дараҷаи суст (дараҷаи 2) дар ҳарду гурӯҳ бартарӣ дошт, вале дар ГН ин нишондиҳанда хеле баландтар буд (75,5% дар муқобили 58,4%). Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки бештари донишчӯёни ГН дар сатҳи пасти дониш ва малака қарор доштанд. Дараҷаи сифрӣ (дараҷаи 1) дар ҳарду гурӯҳ ночиз буд (10,1% дар ГО ва 13,4% дар ГН), вале дар ГН нисбатан бештар ба қайд гирифта шуд.

Ҳарду гурӯҳ дар сатҳи пасти ташаккули салоҳиятҳои касбӣ қарор доштанд, вале ГО нисбат ба ГН нишондиҳандаҳои нисбатан беҳтар дошт, ки ин бояд дар таҳлили баъдӣ ба назар гирифта шавад.

Чадвали 10. Нишондиҳандаи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба тайёр намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ (миқдори донишҷӯён (%) ГО ва ГН баъд аз гузаронидани озмоиши педагогӣ).

Сатҳ	Миқдори донишҷӯён (%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	26,6	12,3
Дараҷаи 3 - кифоя	57,6	35,4
Дараҷаи 2 - суст	15,8	52,3
Дараҷаи 1 - сифрӣ	0	0



Диаграммаи 4. Нишондиҳандаи ташаккули салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба тайёр намудани маснуот дар асоси ҳунариҳои мардумӣ баъди гузаронидани таҷриба.

Пас аз гузаронидани таҷрибаи педагогӣ ва татбиқи методикаи махсус дар соҳаи ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ, дар сатҳи ташаккули салоҳиятҳои касбии донишҷӯён тағйироти назаррас ба амал омад.

Дар ГО, сатҳи баланд (дараҷаи 4) аз 0% ба 26,6% расид, ки ин афзоиши назаррас мебошад. Дар ГН низ ин сатҳ боло рафт (то 12,3%), вале тафовут ба нафъи ГО бетағйир монд. Дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ГО ба 57,6% расид,

ки нисбат ба ГН (35,4%) бартарии назаррас дорад. Ин нишон медиҳад, ки бештари донишҷӯёни ГО ба сатҳи кифояи дониш ва малака ноил гардиданд. Дараҷаи суи (дараҷаи 2) дар ГО ба 15,8% коҳиш ёфт, дар ҳоле ки дар ГН ин нишондиҳанда ханӯз 52,3% -ро ташкил дод. Ин тафовут собит мекунад, ки методикаи таҷрибавӣ дар ГО босуръаттар ва самараноктар амал кардааст. Дараҷаи сифрӣ (дараҷаи 1) дар ҳарду гурӯҳ пурра бартараф карда шуд (0%), ки ин натиҷаи мусбат аст, вале дар ГО ин раванд тезтар анҷом ёфт.

Муқоисаи натиҷаҳои пеш ва баъд аз таҷриба нишон медиҳад, ки дар ГО афзоиши назарраси сатҳи баланд ва кифоя ба қайд гирифта шуда, сатҳи суи ва сифрӣ ба таври назаррас коҳиш ёфтааст. Дар ГН низ пешрафт мушоҳида мешавад, вале суръат ва андозаи он нисбат ба ГО хеле пасттар аст.

Ин нишондиҳандаҳо собит мекунанд, ки методикаи таҷрибавӣ, ки ба истифодаи ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷикӣ дар раванди таълим асос ёфтааст, ба ташаккули самараноки салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) мусоидат намуда, дар ГО ба 84,2% донишҷӯён имкон дод, ки ба сатҳи баланд ва кифоя ноил гарданд, дар ҳоле ки дар ГН ин нишондиҳанда 47,7% -ро ташкил дод. Тафовути байни гурӯҳҳо (36,5%) аз самаранокии баланди методикаи таҷрибавӣ шаҳодат медиҳад.

Дараҷаи омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷик, санҷиши назоратӣ нишон дод, ки донишҷӯён ин дараҷа ё сатҳро на дар ҳарду гурӯҳи таҷрибавӣ ва на дар гурӯҳи назоратӣ доро мебошанд.

Қадвали 11. Нишондиҳандаи омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунариҳои мардумӣ (миқдори донишҷӯён (%)) ГО ва ГН то таҷриба)

Сатҳ	Миқдори донишҷӯён (%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	0	0
Дараҷаи 3 - кифоя	19,3	14,3

Дараҷаи 2 -суст	38,4	23,3
Дараҷаи 1 - сифрӣ	42,3	62,4



Диаграммаи 5. Нишондиҳандаи омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунариҳои мардумӣ дар раванди фаъолияти таълимӣ-тарбиявии касбӣ то таҷриба.

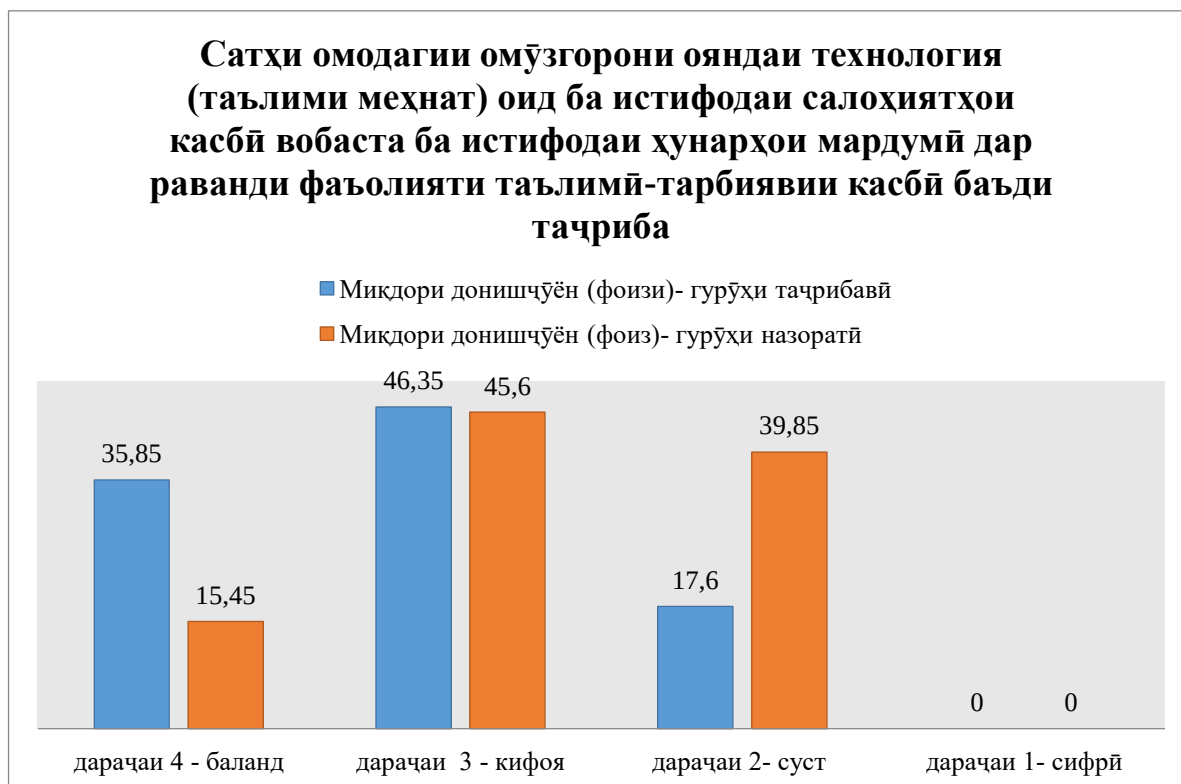
Дар марҳилаи аввал, сатҳи баланд (дараҷаи 4) дар ҳарду гурӯҳ комилан вучуд надошт (0%). Ин нишон медиҳад, ки донишҷӯёни ҳарду гурӯҳ пеш аз оғози таҷриба аз омодагии зарурӣ дар соҳаи истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷик бархурдор набуданд. Дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ҳарду гурӯҳ ночиз буд, вале дар ГО нисбат ба ГН каме бештар (19,3% дар муқобили 14,3%) ба қайд гирифта шуд. Ин аз хусусиятҳои нисбатан беҳтари аввалаи гурӯҳи озмоишӣ шаҳодат медиҳад. Дараҷаи суст (дараҷаи 2) дар ГО бартарӣ дошт (38,4% дар муқобили 23,3% дар ГН), ки метавонад аз таркиби гурӯҳҳо ҷе хусусиятҳои инфиродии донишҷӯён вобаста бошад. Дараҷаи сифрӣ (дараҷаи 1) дар ҳарду гурӯҳ бештар буд, вале дар ГН

ин нишондиҳанда хеле баландтар (62,4% дар муқобили 42,3% дар ГО) ба кайд гирифта шуд. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки бештари донишҷӯёни ГН дар сатҳи пасти омодагӣ қарор доштанд.

Ҳарду гурӯҳ дар сатҳи пасти омодагӣ қарор доштанд, вале ГО нисбат ба ГН нишондиҳандаҳои нисбатан беҳтар дошт. Дар ГН бештари донишҷӯён (62,4%) дар сатҳи сифрӣ буданд, ки ин эҳтиёҷ ба татбиқи методикаи самараноки таълимиро тақозо менамуд.

Қадвали 12. Нишондиҳандаи омодагии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунариҳои мардумӣ (миқдори донишҷӯён (%)) ГО ва ГН баъди таҷриба)

Сатҳ	Шумораи донишҷӯён(%)	
	ГО	ГН
Дараҷаи 4 - баланд	35,85	15,45
Дараҷаи 3 - кифоя	46,35	45,6
Дараҷаи 2 -суст	17,6	39,85
Дараҷаи 1 - сифрӣ	0	0



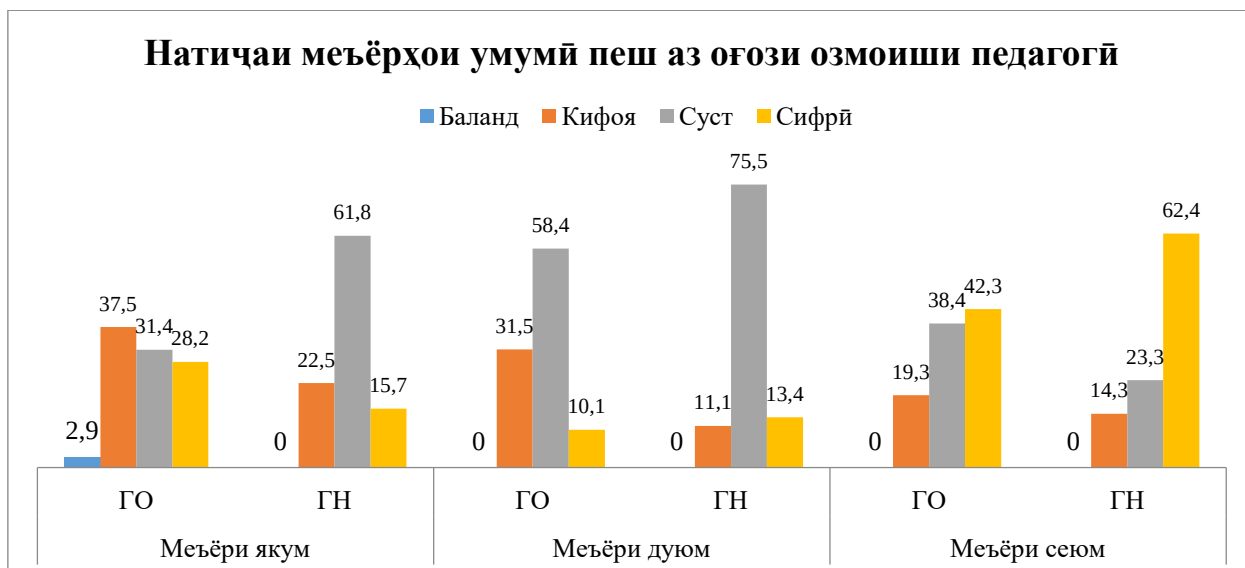
Диаграммаи 6. Нишондиҳандаи салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) ба истифодаи салоҳиятҳои касбӣ вобаста ба истифодаи ҳунариҳои мардумии занонаи тоҷик дар раванди фаъолияти таълимӣ-тарбиявии касбӣ.

Пас аз гузаронидани таҷрибаи педагогӣ ва ворид намудани методикаи махсус, дар сатҳи омодагии касбии донишҷӯён тағйироти назаррас ба амал омад. Дар ГО сатҳи баланд (дараҷаи 4) аз 0% ба 35,85% расид, ки ин афзоиши назаррас мебошад. Дар ГН низ ин сатҳ боло рафт (то 15,45%), вале тафовут ба нафъи ГО бетағйир монд. Дараҷаи кифоя (дараҷаи 3) дар ҳарду гурӯҳ ба таври назаррас боло рафт: дар ГО ба 46,35% ва дар ГН ба 45,6% расид. Ин нишон медиҳад, ки ҳарду гурӯҳ дар ин сатҳ наздик шуданд, вале дар ГО нишондиҳанда каме болотар аст. Дараҷаи суст (дараҷаи 2) дар ГО ба 17,6% коҳиш ёфт, дар ҳоле ки дар ГН ин нишондиҳанда ҳанӯз 39,85% -ро ташкил дод. Ин тафовути назаррас собит мекунад, ки методикаи таҷрибавӣ дар ГО босуръаттар ва самараноктар амал кардааст. Дараҷаи сифрӣ (дараҷаи 1) дар ҳарду гурӯҳ пурра бартараф карда шуд (0%), ки ин натиҷаи мусбат аст.

Муқоисаи натиҷаҳои пеш ва баъд аз таҷриба нишон медиҳад, ки дар ГО афзоиши назарраси сатҳи баланд ва кифоя ба қайд гирифта шуда, сатҳи суст ва сифрӣ ба таври назаррас коҳиш ёфтааст. Дар ГН низ пешрафт мушоҳида мешавад, вале суръат ва андозаи он нисбат ба ГО хеле пасттар аст.

Чадвали 13. Нишондиҳандаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои мардумӣ (мувофиқи ҳар се меъёрҳо дар оғози озмоиши педагогӣ)

№	Сатҳ	Меъёри якум		Меъёри дуюм		Меъёри сеюм	
	Дарҷа	ГО	ГН	ГО	ГН	ГО	ГН
1	Баланд	2,9	0	0	0	0	0
2	Кифоя	37,5	22,5	31,5	11,1	19,3	14,3
3	Суст	31,4	61,8	58,4	75,5	38,4	23,3
4	Сифрӣ	28,2	15,7	10,1	13,4	42,3	62,4



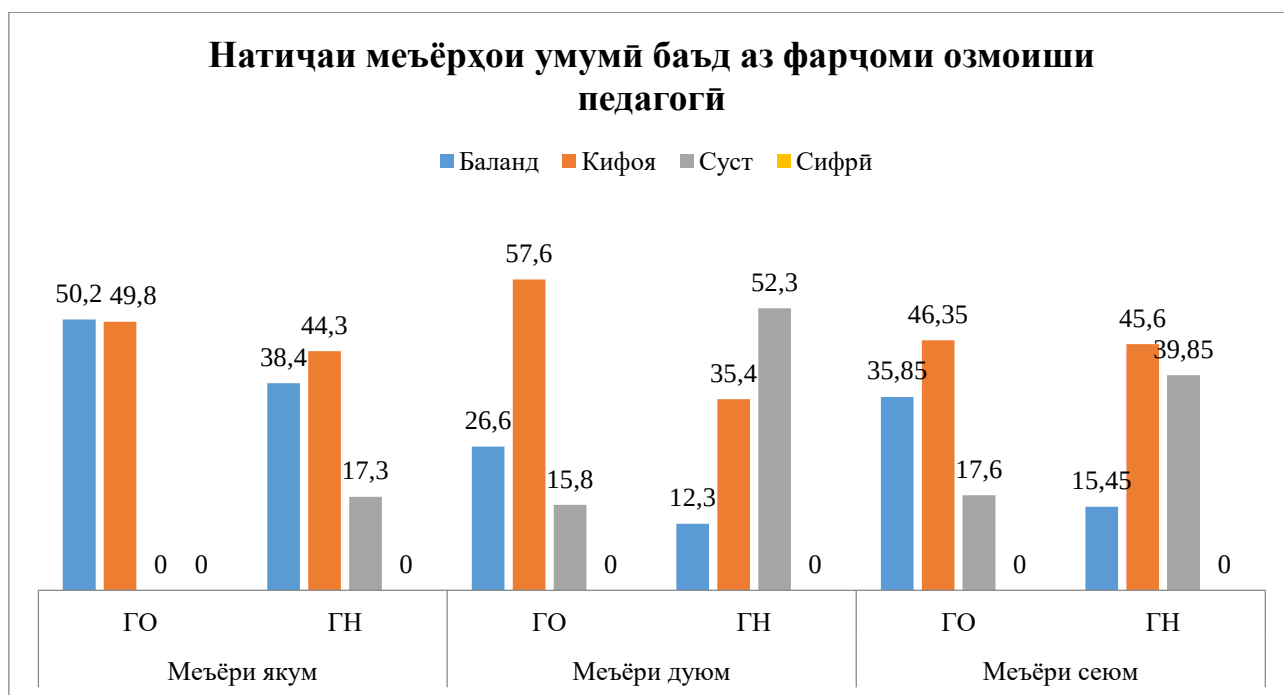
Диаграммаи 7. Нишондиҳандаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои мардумӣ (мувофиқи ҳар се меъёрҳо дар оғози озмоиши педагогӣ)

Дар асоси маълумоти ҷадвалҳои 13 ва 14, ки натиҷаҳои пеш ва баъди таҷрибаи педагогиро дар бар мегиранд, метавон хулоса кард, ки методикаи таҳиягардида дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои мардумӣ самаранок будааст. Таҳлили муқоисавии нишондиҳандаҳои гурӯҳи озмоишӣ ва гурӯҳи назоратӣ мувофиқи се меъёри асосӣ - дарки назариявӣ, ташаккули салоҳиятҳо оид ба тайёр намудани маснуот ва омодагии касбӣ оид ба истифодаи салоҳиятҳо гузаронида шуд.

Дар марҳилаи ибтидоӣ, ҳарду гурӯҳ дар сатҳи пасти дониш ва малака қарор доштанд. Дар аксари меъёрҳо сатҳи баланд қиматҳои баланд комилан вучуд надошт ва нишондиҳандаҳои сатҳи суст ва сифрӣ бартарӣ доштанд. Бо вучуди ин, дар гурӯҳи озмоишӣ нишондиҳандаҳои сатҳи кифоя нисбат ба гурӯҳи назоратӣ каме беҳтар буданд, ки ин аз шароити нисбатан баробари аввалаи гурӯҳҳо шаҳодат меод.

Ҷадвали 14. Нишондиҳандаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) (мувофиқи ҳар се меъёрҳо дар фарҷоми озмоиши педагогӣ)

№	Сатҳ	Меъёри якум		Меъёри дуюм		Меъёри сеюм	
	Дарча	ГО	ГН	ГО	ГН	ГО	ГН
1	Баланд	50,2	38,4	26,6	12,3	35,85	15,45
2	Кифоя	49,8	44,3	57,6	35,4	46,35	45,6
3	Суст	0	17,3	15,8	52,3	17,6	39,85
4	Сифрӣ	0	0	0	0	0	0



Диаграммаи 8. Нишондиҳандаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) (мувофиқи ҳар се меъёрҳо дар фарҷоми озмоиши педагогӣ)

Пас аз гузаронидани таҷриба ва татбиқи методикаи махсус, дар гурӯҳи озмоишӣ тағйироти назаррас ба амал омад. Сатҳи баланд ва кифоя дар ҳар се меъёр ба таври назаррас афзоиш ёфта, сатҳи суст дар бисёр мавридҳо пурра бартараф карда шуд. Дар гурӯҳи назоратӣ низ пешрафт мушоҳида гардид, вале афзоиши нишондиҳандаҳо нисбат ба гурӯҳи озмоишӣ хеле сусттар буд ва сатҳи суст дар ҳар се меъёр боқӣ монд.

Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки методикаи таҷрибавӣ дар баландбардории салоҳиятҳои касбӣ самаранок буда, дар гурӯҳи озмоишӣ ба беҳбудии назарраси нишондиҳандаҳо оварда расонидааст. Дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ, дар гурӯҳи озмоишӣ сатҳи дониш, малака ва омодагии касбӣ дар

хамаи меъёрҳо ба таври назаррас боло рафта, нишондиҳандаҳои паст пурра бартараф карда шуданд. Ин натиҷа собит мекунад, ки истифодаи ҳунароҳои мардумӣ дар раванди таълим ба рушди устувори салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда мусоидат намуда, усулҳои анъанавии таълимиро аз ҷиҳати самаранокӣ бартарӣ дорад. Тавсия дода мешавад, ки ин методика дар барномаҳои таълимии дигар ихтисосҳои омӯзгорӣ низ мавриди татбиқ қарор гирад.

Дар асоси таҳлил қайд кардан зарур аст, ки натиҷаҳои гирифташуда дар раванди пурсиши назоратӣ ба беҳтар шудани тайёрии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) оид ба истифодаи ҳунароҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ шаҳодат медиҳанд. Натиҷаҳои азхудкунии дониш, қобилият ва малака оид ба истифодаи ҳунароҳои мардумӣ дар гурӯҳи таҷрибавӣ нисбат ба гурӯҳи назоратӣ баландтар аст.

Хулосаи боби сеюм

Дар боби сеюми диссертатсия, ки ба методикаи баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои миллӣ ва натиҷаҳои озмоиши педагогӣ бахшида шудааст, муаллиф амсилаи инноватсионии оmodасозии кадрҳои педагогӣ, усулҳои истифодаи ҳунароҳои миллӣ ва натиҷаҳои санҷиши таҷрибавии методикаи пешниҳодшударо мавриди баррасӣ қарор додааст.

Дар параграфи 3.1, бо таъкид ба натиҷаҳои таҳлилии параграфҳои қаблӣ ва бо назардошти хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон, амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои миллӣ коркард ва пешниҳод гардид. Ин амсила дорои сохтори бисёрҷузъӣ буда, аз се марҳилаи асосии таълимӣ-интегратсионӣ иборат аст: марҳилаи сохторӣ-мазмунӣ (модернизатсияи нақшаи таълимӣ тавассути се модули фанҳои ҷамъиятӣ-умумикасбӣ, тахассусӣ ва интиҳобӣ), марҳилаи ҳамоҳангӣ-методологӣ (ташкили раванди таълим бо истифода аз шаклҳо, методҳо ва воситаҳои муосири таълимӣ) ва марҳилаи татбиқӣ-намоишӣ (амалисозии иқтидори эҷодӣ тавассути

намоишҳо, озмунҳо, мастер-классҳо, вохӯриҳо бо ҳунармандон ва лоиҳаҳои эҷодӣ). Амсилаи пешниҳодшуда ба ҳадафҳои стратегии низоми таҳсилоти олии касбӣ, талаботи стандартҳои давлатии таҳсилот ва дархостҳои воқеии бозори меҳнат дар вилояти Хатлон мувофиқат намуда, он на танҳо ба баланд бардоштани маҳоратҳои технологӣ, балки ба рушди худшиносии миллӣ, эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва таҳкими мавқеи иҷтимоии омӯзгорони оянда дар ҷомеа равона шудааст.

Дар параграфи 3.2 усулҳои самараноки истифодаи ҳунарҳои миллӣ дар ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология муайян карда шуданд. Таҳлили натиҷаҳои пурсишҳо ва мушоҳидаҳо нишон дод, ки бештари омӯзгорони оянда дар соҳаи ҳунарҳои мардумӣ дониш ва малакаи кофӣ надоранд ва зарурати таҳияи дастурҳои методӣ, ташкили пойгоҳи моддӣ-техникӣ ва ҷалби устоҳои ҳунарманд ба раванди таълим ба миён меояд. Дар ин параграф шароитҳои педагогии татбиқи ҳунарҳои миллӣ дар раванди омодаسازی касбӣ, аз ҷумла таҳияи унсурҳои системаи намунавии таълим, ташкили устохонаҳои корҳои дастӣ, истифодаи таҷрибаи педагогӣ барои омӯзиши ҳунарҳои мардумӣ ва ташкили маҳфилҳои эҷодӣ асоснок карда шуданд.

Дар параграфи 3.3 ташкил ва гузаронидани озмоиши педагогӣ оид ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунарҳои миллӣ дар донишгоҳҳои педагогӣ (Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ва Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ) гузаронида шуд. Дар озмоиш 320 донишҷӯ иштирок намуданд. Натиҷаҳои санҷиши пешакӣ нишон доданд, ки сатҳи омодагии омӯзгорони оянда дар соҳаи истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ паст мебошад. Пас аз татбиқи методикаи таҳияшуда ва гузаронидани курси махсуси «Ҳунарҳои мардумӣ дар баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология», дар гурӯҳи озмоишӣ сатҳи омодагии баланд то 50,2%, сатҳи кифоя то 49,8% афзоиш ёфт ва сатҳи суст ва сифрӣ пурра бартараф карда шуданд. Дар гурӯҳи назоратӣ, ки бо

методикаи анъанавӣ таълим гирифтанд, ин нишондиҳандаҳо хеле пасттар буданд. Ҳамин тариқ, натиҷаҳои озмоиши педагогӣ самаранокии амсила ва методикаи пешниҳодшударо ба таври возеҳ исбот намуданд.

Бояд зикр намуд, ки натиҷаи самарабахши мазкур танҳо дар сурати гузаронидани курси махсус – фанни “Ҳунарҳои мардумӣ” – ба даст оварда шуд. Ҳол он ки агар ҳамаи талаботи амсилаи пешниҳодшуда, яъне ворид намудани фанҳои дар модулҳои ихтисосӣ ва интихобӣ пешбинигардида ба нақшаи таълимии ихтисоси технология (таълими меҳнат) ва татбиқи онҳо мувофиқи методикаи таҳиянамудаи мо дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ амалӣ гардад, натиҷа боз ҳам баландтар хоҳад шуд.

Ҳамин тариқ, боби сеюми диссертатсия нишон дод, ки амсилаи таҳияшуда, усулҳои истифодаи ҳунарҳои миллӣ ва методикаи пешниҳодгардида барои баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) самаранок мебошанд. Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ афзоиши назарраси сатҳи омодагии донишҷӯёнро дар соҳаи истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ тасдиқ карданд. Аз ин рӯ, амсилаи мазкур ва методикаи такмилёфта метавонад дар донишгоҳҳои педагогӣ, бахусус дар вилояти Хатлон, ҳамчун дастури амалӣ барои такмили раванди тайёрии кадрҳои соҳибсалоҳият, ки қодир ба таълими ҳунарҳои миллӣ дар мактабҳои миёна мебошанд, истифода шавад. Татбиқи амалии ин амсила на танҳо ба баланд бардоштани сифати таълими донишҷӯён, балки ба эҳё ва густариши ҳунарҳои миллии тоҷикӣ дар наслҳои оянда мусоидат хоҳад кард.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

1.Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Баладбардории салоҳиятҳои касбӣ дар омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунариҳои миллӣ аз он ҷиҳат мубрам мебошад, ки он на танҳо ба такмили методикаи таълим, балки ба рушди шахсият, дарки амиқи арзишҳои миллию фарҳангӣ, бедории худшиносии миллӣ ва қобилияти интиқоли ин арзишҳо ба наслҳои оянда мусоидат мекунад. Омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунариҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ бо талаботи муосир ва татбиқи ироаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки солҳои 2019-2021-ро «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунариҳои мардумӣ» номиданд, асоснок мешавад ва омӯзиши санъати миллии аҷдодони мо ба мо эҳтимолияти боз ҳам аз наздиктар шиносӣ пайдо намудан аз вазъи зиндагӣ ва фарҳанги ниёгонамон имконият фароҳам меорад, нақши расму оин дар ташаккули сифати шахсии инсонӣ арзёбӣ мегардад, такомул ва ба наслҳои оянда мерос мондани расму оини халқӣ ба насли наврас амалӣ гардида, ҳамчунин, раванди таълими технология (таълими меҳнат) дар МТОК ба роҳ монда мешавад.

Ҷорӣ намудани ҳунариҳои мардумӣ шароитҳои заруриро барои оmodасозии босифати омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ҳамчун шахсияти ҳақиқии дорои боигарии ба мерос гирифтаи таърихӣ бо ҳунариҳои мардумӣ ва фарҳанги миллӣ муҳайё месозад.

Омӯзгори технология (таълими меҳнат) бо истифода аз метод ва технологияи омода намудани либосҳои занонаи чакан, қуруқдузӣ, гулдузӣ, тоқии тоҷикӣ (кулобӣ), гулгузорӣ дар тоқиҳои миллии занона ва мардона, сӯзанӣ, чодар барои наварӯсон, барои нақшу нигори рӯймоли миёнбанди мардона, бофандагӣ, муҳрадӯзӣ, омода намудани ороишоти сарисинагӣ (марворид, куба), ороиши гардан (гулубанд, қасоба) каллапӯши занона (точ, қош), воситаҳои ороишии дастони духтарон (дастпона, бозубанд, хотам, ангуштарин) аз тилло ва нуқра, лавозимоти гуногунии мудӣ бо нақшу

нигори миллӣ, аз рӯи технологияи қадима маснуот омода менамояд.

Натиҷаҳои таҳқиқоти мо нишон дод, ки ҳаллу фасли вазифаҳои гузошташуда муътамаднокии фарзияи пешниҳодгардидаро исбот менамоянд ва дар ин замина хулосаҳои зерин ба таври мухтасар ифода шуданд:

1. Таърихи ҳунарҳои мардумӣ аз қабили кашидадӯзӣ, гулдӯзӣ, кешбофӣ, курукдӯзӣ, зардӯзӣ ва дигарон аз манбаҳои муътамад мавриди таҳқиқ қарор дода шуд, ки омӯхтани он барои баланд бардоштани салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) мусоидат мекунад.

2. Ҳунарҳои мардумии занонаи тоҷикӣ ҳамчун арзиши миллӣ захираи бузурги педагогиро барои мутахассисони соҳибкасб ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) доро мебошанд. Истифодаи илман асоснокшудаи имкониятҳои ҳунарҳои мардумӣ талаботҳои муайяно барои баландбардории салоҳиятҳои касбии ояндаи технология (таълими меҳнат) пешниҳод менамояд.

3. Дар асоси таҳлили мазмун ва моҳияти аҳамияти ҳунарҳои мардумӣ барои баланд бардоштани салоҳиятҳои касбии омӯзгорони оянда чунин хулоса карда шуд, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, мо набояд хувияти миллии худро аз даст диҳем. Ҳунарҳои миллӣ – ин мероси зиндаи ниёгон аст, ки на танҳо зебӣ, балки ақл, сабр, меҳнатдӯстӣ ва ҳикмати мардуми тоҷикро ба наслҳои оянда интиқол медиҳад. Омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат), ҳамчун насли нави раҳнамоёни даврони истиқлол, бояд дар ҳамин чорроҳаи байни анъана ва навоарӣ сазовор истодагарӣ намуда, барои рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асри XXI ҳиссагузор бошанд.

4. Сарфи назар аз аҳамияти бузурги ҳунарҳои миллӣ дар баландбардории салоҳияти касбӣ, дар шароити воқеии вилояти Хатлон шаш масъалаи ҷиддӣ вучуд дорад, ки бе ҳалли онҳо ҳеҷ гуна методология самара нахоҳад дод. Ин масъалаҳо аз ғосилаи байни назария ва амалия, набудани интегратсия бо технологияҳои рақамӣ, тафриқаи ҷинсӣ, норасоии заминаи моддӣ ва низоммандии нокифоя иборатанд [3-М].

5. Дар таҳқиқот муайян карда шуд, ки таҷрибаи мавҷудаи омӯзиши ҳунароҳои миллӣ дар дарсҳои технология (таълими меҳнат барои духтарон) дар вилояти Хатлон дар сатҳи паст ва аз лиҳози моддию техникӣ нокифоя мебошад. Ҳамчунин, ҳолатҳои вайрон кардани талаботи барнома (таълими якҷояи духтарону писарон) ба сифати таълими ҳунароҳои миллӣ ҳалал мерасонанд. Ин ҳама омилҳо ба сатҳи пасти салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) дар соҳаи истифодаи ҳунароҳои миллӣ оварда мерасонанд [1-М].

6. Таҳлили вазъи омода намудани омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) дар донишгоҳҳои педагогӣ оид ба истифодаи ҳунароҳои миллӣ нишон медиҳад, ки ҳарчанд шабакаи васеи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар вилояти Хатлон, иқтисоди заруриро барои тайёр кардани кадрҳои салоҳиятнок доранд, аммо дар нақшаҳои таълимии амалкунанда муносибатҳои ягонаи методӣ нисбат ба омӯзиши ҳунароҳои миллӣ ҳамчун воситаи баландбардории салоҳиятҳои касбӣ вучуд надоранд.

7. Дар равиши таҳқиқот омилҳои муассири омода намудани омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тариқи ҳунароҳои мардумӣ муайян карда шуданд. Дар асоси таҳлили муқоисавии омилҳои дар боло зикршуда, муайян гардид, ки ҳар яки он омилҳо – дохилӣ ва берунӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, методӣ ва моддӣ-техникӣ – дараҷаҳои гуногуни таъсирро ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) тавассути ҳунароҳои мардумӣ доранд.

8. Бо назардошти хусусиятҳои минтақавии вилояти Хатлон, амсилаи баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунароҳои миллӣ коркард ва пешниҳод гардид. Ин амсила дорои сохтори бисёрҷузъӣ буда, аз се марҳилаи асосии таълимӣ-интеграционӣ иборат аст: марҳилаи сохторӣ-мазмунӣ, марҳилаи ҷамоҳангӣ-методологӣ ва марҳилаи татбиқӣ-намоишӣ. Амсилаи пешниҳодшуда ба ҳадафҳои стратегии низоми таҳсилоти олии касбӣ, талаботи стандартҳои

давлатии таҳсилот ва дархостҳои воқеии бозори меҳнат дар вилояти Хатлон мувофиқат намуда, он на танҳо ба баланд бардоштани маҳоратҳои технологӣ, балки ба рушди худшиносии миллий, эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва таҳкими мавқеи иҷтимоии омӯзгорони оянда дар ҷомеа равона шудааст [4-М].

9. Методикаи истифодаи ҳунариҳои миллий дар ташаккул ва баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат) бо назардошти амсилаи коркардшуда таҳия карда шуд, ки барои рушди салоҳиятҳои касбии донишҷӯён дар МТОК мусоидат мекунад.

10. Озмоиши педагогӣ оид ба баландбардории салоҳиятҳои касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат) бо воситаи ҳунариҳои миллий дар донишгоҳҳои педагогӣ гузаронида шуд. Натиҷаҳои санҷиши пешакӣ нишон доданд, ки сатҳи омодагии омӯзгорони оянда дар соҳаи истифодаи ҳунариҳои мардумӣ дар фаъолияти касбӣ паст мебошад. Пас аз татбиқи методикаи таҳияшуда ва гузаронидани курси махсуси «Ҳунариҳои мардумӣ», сатҳи омодагии баланд собит карда шуд. Ҳамин тариқ, натиҷаҳои озмоиши педагогӣ самаранокии амсила ва методикаи пешниҳодшударо ба таври возеҳ исбот намуд.

Хулоса тазакур бояд дод, ки таҳқиқоти илмӣ мазкур ба ҳалли пурраи масъалаи зикр гардида иддао надорад. Дар оянда мо боварӣ дорем, ки таҳқиқот аз рӯи мавзӯи мазкур ба таври мушаххас ва нисбатан чуқуртари хусусиятҳои ҳунариҳои мардумӣ, аз ҷумла, ҳунариҳои миллии занонаро ошкор менамоянд. Мо боварӣ дорем, ки таҳқиқоти гузаронидашуда ҳиссаи муайяни ҳудро дар баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) мегузорад.

Тавсияҳо оид ба истифодаи натиҷаҳо

Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур вобаста ба мавзӯё чунин тавсияҳо пешниҳод карда мешавад:

1. Дар донишгоҳҳои педагогӣ барои ихтисоси «Технология (таълими меҳнат)» курси махсуси «Ҳунариҳои мардумӣ» ҳамчун воҳиди алоҳидаи таълимӣ ҷорӣ карда шавад, ки дар баробари малакаҳои амалии кашидадӯзӣ,

гулдӯзӣ, курукдӯзӣ ва зардӯзӣ, заминаҳои назариявӣ фарҳангшиносии он низ омӯзонида шавад.

2. Амсилаи дар ҳошияи тадқиқоти мазкур коркарднамударо барои ҷорӣ намудан дар ҳамаи донишгоҳ ва донишкадаҳое, ки омӯзгори технология (таълими меҳнат) омода мекунанд, тавсия дода мешавад.

3. Барои бартараф намудани фосилаи байни назария ва амалия, тавсия мегардад, ки дар ҳамкорӣ бо марказҳои ҳунароӣ мардумии вилояти Хатлон барои донишҷӯён семинароӣ амалӣ ва коргоҳҳои эҷодӣ дар маҳалли истеҳсолот (масалан, дар марказҳои чакандӯзӣ, токибофӣ ва гулдӯзӣ) доир гарданд.

4. Бо назардошти норасоии заминаи моддӣ-техникӣ, ба мутассадӣ тавсия карда мешавад, ки лабораторияҳои «Ҳунароӣ мардумӣ»-ро дар донишгоҳҳои педагогӣ бо дастгоҳҳои замонавӣ (мошинҳои гулдӯзӣ, таҷҳизот барои муҳрадӯзӣ, маводҳои баландсифат) ва инчунин воситаҳои аудиовизуалӣ барои сабти раванди иҷрои ҳунароӣ қадимӣ таъмин намоянд.

5. Тавсия дода мешавад, ки дар доираи ҳамкории байнидонишгоҳӣ ва байниминтақавӣ (масалан, бо донишгоҳҳои Суғд, Бадахшон ва шаҳри Душанбе) мактабҳои тобистонаи устувор оид ба «Мероси ҳунароӣ дар таълими технологияи муосир» ташкил карда шавад, ки дар он донишҷӯён таҷрибаи истифодаи технологияҳои рақамӣ (сканеркунии нақшҳо, эҷоди бонки рақамии намунаҳои гулдӯзӣ) дар баробари техникаҳои анъанавӣ меомӯзанд.

6. Тавсия дода мешавад, ки методологияи коркардшуда тариқи нашри мақолаҳо дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда, ҷопи китоби дарсӣ ё дастури таълимӣ барои донишҷӯён ва омӯзгорони фанни технология (таълими меҳнат) ва инчунин ташкили конференсияҳои илмӣ-амалӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ бо номи «Ҳунароӣ мардумӣ – сарчашмаи баландбардории салоҳияти касбӣ» бо мақсади паҳн намудани натиҷаҳои таҳқиқот амалӣ карда шавад.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда

- [1].Абульханова-Славская, К. А. Личностные механизмы регуляции деятельности/ К. А. Абульханова-Славская // Проблемы психологии личности. — М., 1982.-С. 92-99.
- [2].Азизӣ М. Мухтасари таърихи Хатлон. Кӯлоб, 1992. - 121 с.
- [3].Азизов А. Технология (таълими меҳнат барои писарон). Китоби дарсӣ барои синфи 5-уми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ / А.Азизов, С.Исломов, С.Раҳимов, Ш.Азизов. – Душанбе: Маориф, 2022. -192 с.
- [4].Азизов А. Технология (таълими меҳнат барои писарон). Китоби дарсӣ барои синфи 6-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ / А.Азизов, С.Исломов, С.Раҳимов, Ш.Азизов – Душанбе: Маориф, 2022. – 144 с.
- [5].Азизов А. Технология (таълими меҳнат барои писарон). Китоби дарсӣ барои синфи 9-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ / А.Азизов, С.Раҳимов, С.Исломов, Ш.Азизов. – Душанбе: Маориф, 2023. – 176 с.
- [6].Азизов А. Технология (таълими меҳнат). Китоби дарсӣ барои синфи 10-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. – Нашри сеюм / А.Азизов, С.Раҳимов, Ш. Азизов. – Душанбе: Маориф, 2023. – 224 с.
- [7].Азизов А., Ҷӯраев К., Дадочонов А., Азизов Ш. Методикаи таълими нақшакашӣ дар низоми муносибати босалоҳият (китоби дарсӣ барои донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ). Хучанд: Нури маърифат. 2019. - 415 сах.
- [8].Азизов Ш.Ю. Компетентностный подход к совершенствованию творческой деятельности учащихся 5-9-х классов на уроках технологии (трудовое обучение) по разделу народные промыслы. / Ш.Ю. Азизов, - Диссер. канд.пед. наук - 13.00.02 - Теория и методика обучения и воспитания (технология (трудовое обучение)) (педагогические науки) Худжанд – 2019 – 246 с.
- [9].Азизов А.А. Азизов Ш.Ю., Раҳимов У.А. Гаҷкорӣ. Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ / А.А. Азизов, Ш.Ю. Азизов, У.А.Раҳимов - Хучанд: Нури маърифат, 2019. - 144 с.

- [10]. Азизов А.А. Азизов Ш.Ю., Уралова Н.С. Кандакорӣ. Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ / А.А. Азизов, Ш.Ю. Азизов, Н.С.Уралова - Хучанд: Нури маърифат, 2019. - 164 с.
- [11]. Азизов А.А. Кулолгарӣ. Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ / А.А. Азизов, Ш.Ю. Азизов. - Хучанд: Нури маърифат, 2019. - 84 с.
- [12]. Азизов А.А. Методикаи таълими технология (таълими меҳнат) дар низоми муносибати босалоҳият. Китоби дарсӣ. – Хучанд. Нури маърифат. 2018 - 415с.
- [13]. Азизов Ш.Ю. Назария ва методикаи таълими технология. Дастури таълимӣ. – Хучанд. “Кова”. 2025 – 160 с.
- [14]. Азизов Ш.Ю. Рушди қолинбофӣ дар Суғд /Ш.Ю.Азизов // Масъалаҳои таърих, назария ва методикаи таълими фанҳои графикӣ (мачмуи мақолаҳо). - Хучанд: Ношир, 2016. - 128 с.
- [15]. Азизов Ш.Ю., Азизов А.А., Бобоева Ш.Ҳ. Наққошӣ. Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ / Ш.Ю. Азизов, А.А. Азизов, Ш.Ҳ.Бобоева - Хучанд: Нури маърифат, 2019. - 136 с.
- [16]. Азизов, А. А. Истифодаи унсурҳои дарси маҳорат дар машғулиятҳои фанни технология (таълими меҳнат) / А. А. Азизов, М. А. Отаева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2025. – № 5. – Р. 236-241. – EDN JUGXKU.
- [17]. Азизов, А. А. Традиционные ремесла как фактор воспитания в народной педагогике / А. А. Азизов, Ш. Ю. Азизов // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук. – 2016. – № 4(49). – С. 245-251. – EDN XGXEVR.
- [18]. Азизов, Ш. Ю. Использование технологии "ТРИЗ" в системе компетентного подхода к обучению технологии (трудового обучения) / Ш. Ю. Азизов, Ш. Х. Бобоева // Вестник Таджикского национального университета. – 2018. – № 7. – С. 294-298. – EDN YRWTSN.
- [19]. Азизов, Ш. Ю. Организация кружков по обучению труду и их роль в возрождении народных ремесел / Ш. Ю. Азизов // Ученые записки

Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук. – 2019. – № 2(59). – С. 155-160.

[20]. Азизов, Ш. Ю. Талаботҳо нисбати навсозии мундариҷа ва воситаҳои таҳсилоти технологӣ / Ш. Ю. Азизов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2025. – No. 11. – P. 299-306. – EDN TNRLBJ.

[21]. Азизов, Ш. Ю. Таҳлили иҷтимоию таърихӣ таҷрибаи хориҷӣ оид ба таълими фанни технология / Ш. Ю. Азизов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2021. – No. 5. – P. 242-249. – EDN AGWHLU.

[22]. Азизов, Ш. Ю. Таҳлили таҷрибаи пешқадами педагогии давлатҳои хориҷӣ дар самти таълими фанни технология / Ш. Ю. Азизов, Ш. Ҳ. Бобоева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2021. – No. 8. – P. 179-186. – EDN RBERIE.

[23]. Азизов, Ш. Ю. Трудолюбие и творческий подход учащихся к жизни и труду / Ш. Ю. Азизов, Ш. Х. Бобоева // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук. – 2021. – № 4(69). – С. 129-137. – EDN FTSMCN.

[24]. Азизов, Ш. Ю. Омодаسازی кадрҳои омӯзгорӣ дар шароити муосир / Ш. Ю. Азизов // Фурӯғи илм. – 2025. – No. 4. – P. 527-531. – EDN LBBICO.

[25]. Акимов Е. А. Формирование готовности будущих учителей технологии к организации предпринимательской деятельности школьников в сфере народных ремесел. 13. 00. 08 - теория и методика профессионального образования. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кан. пед. наук. Чебоксары 2011. г. 22с.

[26]. Алмазова Н. И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе : автореф. дис.;. д-ра пед. наук / Н: И. Алмазова. СПб., 2003г. - 47 с.

[27]. Андреев М. С. Таджики долины Хуф (Верховья Амударьи). - Выпуск II. - Сталинабад: АН Таджикской ССР, 1958. - С. 522.

[28]. Арбат, Ю. А. Путешествия за красотой / Ю. А. Арбат. — М.: Искусство; 1966;

- [29]. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский.- М. : Высш. шк., 1980г, 368 с.
- [30]. Атутов П. Р. Технология и современное образование / П. Р. Атутов // Педагогика; 1996; - №2. - С. 11-14.10: Ашмарин, П. И. Болгары, и чуваша / Н. И. Ашмарин. — Казань : Типо-литогр. Имп. ун-та, 1902. — 76 с.
- [31]. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидакт. аспект / Ю. К. Бабанский — М. : Педагогика, 1982. -145 с.
- [32]. Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: метод, пособие / В. И. Байденко. — М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. — 54 с.
- [33]. Барномаи ташаққули ҳунароҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009 - 2015.-Душанбе, 31.10.2008 таҳти №513.
- [34]. Безюлева Г. В. Педагогика толерантности / Г. В. Безюлева, С. К. Бондырева, Г. М. Шеламова // Профессиональное образование. 2006. - № 4. - С. 12-15:
- [35]. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов : учеб.-метод. пособие / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. М.: Высш. шк., 1989. — 144 с.
- [36]. Боқӣ Ф. Спитамен, авлавият ба рушди ҳунаромандӣ / Ҳафтавори «Паёми Спитамен». - 2018.- №73. - 12 апрел.
- [37]. Болдырев, А.Н. Тезкире Хасана Насори как новый источник для изучения культурной жизни Средней Азии XVI в. Тр. Отдела истории культур и искусства Востока, гл. 3, Л.,1940 - 299 с.
- [38]. Борисов, И. Б. Обработка дерева: учеб. курс / И. Б. Борисов. — Ростов н/Д: Феникс, 2000. 320 с.
- [39]. Вербицкий А. А. Гуманизация, компетентность, контекст — поиски оснований интеграции / А. А. Вербицкий, О. Ларионова // Вестник высшей школы. 2006. - № 5. - С. 19-25.

- [40]. Волков Г. Н. Трудовое воспитание в народной педагогике / Г. Н. Волков // Школа и производство. 2000. - № 3. - С. 26-31.
- [41]. Воронина В. Л. Архитектура древнего Пенджикента (Результаты раскопок 1954-1959 гг.). Мат-лы и исследования по археологии СССР, № 124/В.Л.Воронина.- М.- Л., 1964 - 85 с.
- [42]. Воронов В. С. Крестьянское искусство и кустарная промышленность / В. С. Воронов // Вестник промысловой кооперации. 1924. - № 9. - С. 6-9.
- [43]. Выготский, Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. Ростов н/Д. : Феникс, 1998.-480 с.
- [44]. Гафуров Б. Тоҷикон. Ҷ. 1. - Душанбе: Ирфон, 1998. - 497с
- [45]. Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования. ЕФО, 1997
- [46]. Гончарова П.А. Санъати зардӯзии Бухоро. - Нашриёти, Адабиёт ва Санъат ба номи Ғ. Ғулом/ П.А. Гончарова.- Тошканд, 1986. - 110 с.
- [47]. Гулшан Ҷӯразода. Талош баҳри ҳунар. Маҷаллаи «Бонувони Тоҷикистон». октябр/2025 (№227). С. 36-37
- [48]. Давлатова Б.Ҳ. Омӯхтани касбу ҳунароҳои милли-талаботи даври замон / Б.Ҳ.Давлатова // Масъалаҳои таърих, назария ва методикаи таълими фанҳои графикӣ (маҷмуи мақолаҳо). - Хучанд: Ношир, 2016. - 128 с.
- [49]. Давронӣ (Рӯзиева) М., Алиева М., Рустамова Р., Обидова К. Технология (Таълими меҳнат барои духтарон), китоби дарсӣ барои синфи 5-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. Нашри 3-юм. Душанбе, «Маориф», 2022, 192 сах.
- [50]. Давронӣ М. Методикаи таълими санъати тасвирӣ дар муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ / М.Давронӣ, Ш.Ю.Азизов, Ш.Ҳ.Бобоева - Хучанд: нури маърифат. 2021 – 420 с.
- [51]. Давронӣ М. Технология (таълими меҳнат барои духтарон). Китоби дарсӣ барои синфи 6-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ / М.Давронӣ, М.Алиева, Р.Рустамова, К.Обидова. – Душанбе: Маориф, 2023. – 144 с.

- [52]. Давронӣ М. Технология (таълими меҳнат барои духтарон). Китоби дарсӣ барои синфи 7-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ / М.Давронӣ, С.Исломов, К.Обидова, М. Алиева. – Душанбе: Маориф, 2023. – 152 с.
- [53]. Дадобоева М.А., Бобоева Ш.Ҳ. Кешбофӣ. Дастури таълимӣ. - Хучанд. “Кова” 2024. - 110 с.
- [54]. Дадобоева М.Н. Кашидадӯзӣ. Дастури таълимӣ-методӣ. Хучанд. Нури маърифат. 2012. - 54 с.
- [55]. Дадобоева М.Н. Таърихи дизайн, сарулибос ва мӯд. - Хучанд: Нури маърифат, 2018. - 232 с.
- [56]. Дадобоева, М. Н. Роль народных традиций в возрождении народных промыслов / М. Н. Дадобоева // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук. – 2017. – № 2(51). – С. 222-227. – EDN ZBXUEV.
- [57]. Данилов А. А. Воспитательный потенциал народного искусства / А. А. Данилов // Советская педагогика. 1989. — № 3. — С. 33-38.
- [58]. Ёкубов А.А. Ашуралиевич Орнамент, нақшпартоӣ ва пардоздихӣ дар санъати меъмории асримиёнаи тоҷику форс // Историк (Муаррих). 2024. №3 (38). С.35-38
- [59]. Жегалова, С. К. Резьба и роспись по дереву / С. К. Жегалова // Отблески. - 1984.-Вып. 4.
- [60]. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учебное пособие для пед. вузов по спец. 031000 Педагогика и психология / В. И. Загвязинский, Р. Артаханов. - М. : Академия, 2007. - 207 с.
- [61]. Загвязинский В. И. Теория обучения: современная интерпретация: учеб. пособие для высш. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. — 3-е изд., испр. М. : Академия, 2006. - 192 с.
- [62]. Заречная Л. П. Особенности подготовки учителя обслуживающего труда в педагогическом институте : дис. . канд. пед. наук / Л. П. Заречная. Ростов н/Д, 1990. -362 с.

- [63]. Засобина Г.А. и др. Практикум по педагогике: Учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ / Г.А. Засобина, И.В.Савин; под ред. Н.В.Савина. – М.: Просвещение, 1986. – 111 с.
- [64]. Зеер Э. Ф. Саморегулируемое учение как психолого-дидактическая технология формирования компетенций у обучаемых / Э. Ф. Зеер // Психологическая наука и образование. 2004. - №3. - С. 5-11.
- [65]. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А.Зимняя. - М., 2004. – 381 с.
- [66]. Иванов Г. Н. К вопросу об уровне изученности чувашского народного костюма / Г. Н. Иванов // Вопросы истории и теории искусств : сб. статей. - Чебоксары : НИИ языка, литературы, истории и экономики при Совмине Чуваш. Респ., 1992. -494 с.
- [67]. Исаев А. Б. Таджикский костюм в контексте народной художественной культуры/А.Б. Исаев // Дисс. на соискан.ученой степени канд. искусствоведения. – М., 1992.
- [68]. Исаева Т. Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя / Т. Е. Исаева // Педагогика. — 2006. № 9. — С. 55-60.
- [69]. Исломов О.А. Рушди санъати ороишӣ-амалӣ ва ҳунари мардумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / О.А.Исломов, А.Э.Эргашев // Масъалаҳои таърих, назария ва методикаи таълими ҷанҷи графикӣ ва технология (Маҷмуи мақолаҳои конференсияи вилояти дар мавзӯи «Роҳҳо, усулҳо ва методикаи омӯзиши ҳунари милли дар дарсҳои технология ва санъати тасвирӣ» бахшида ба 25-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Хучанд: Ношир, 2019. -144 с.
- [70]. Исломов С., Обидова К., Рӯзиева М., Технология Таълими меҳнат барои духтарон, китоби дарсӣ барои синфи 6-ум. – Душанбе, «Маориф», 2016, 128 саҳ.
- [71]. Исоев, А. Б. Таърихи мухтасари бофандагӣ, масолеҳот ва аҳамияти он дар оммавиғардонии ҳунари мардумӣ / А. Б. Исоев, С. Ҳасанов, А. С. Масолиев // Endless Light in Science. – 2023. – No. 1-1. – P. 465-469. – DOI 10.24412/2709-1201-2023-465-469. – EDN JIBTWT.

- [72]. Каган М. С. Избранные труды : в 7 т. Проблемы методологии / М. С. Каган. СПб. : Петрополис, 2006. Т. 1. - 356 с.
- [73]. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. СПб. : Петрополис, 1996.- 416 с.
- [74]. Казаков А. В. Формирование профессиональных компетенций будущих учителей технологии средствами народных ремесел: диссертация ... кандидата пед. наук: 13.00.08 / Казаков Алексей Владимирович; - Чебоксары, 2011.- 219 с.
- [75]. Калинина В. Н. Математическая статистика : учеб. для студентов сред, спец. учеб. заведений / В. Н. Калинина, В. Ф. Панкин. — 4-е изд., испр. М. : Дрофа, 2002. - 336 с.
- [76]. Кан-Калик В. А. Грамматика общения / В. А. Кан-Калик. М.: Роспедагенство, 1995. - 108 с.
- [77]. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. М.: Педагогика, 1990. - 144 с.
- [78]. Каховский В. Ф. Происхождение чувашского народа / В. Ф. Каховский. 3-е изд., перераб. Чебоксары : Чуваш, кн. изд-во, 2003. — 463 с.
- [79]. Кисляков Н.А. Таджики Каратегина и Дарваз. – Душанбе: 1970г.
- [80]. Қодиров Ф. Тамоюлҳои таҳқиқи ҳунароҳои амалии мардумӣ дар Тоҷикистон /Ф. Қодиров / Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе: Паёми Ошно, 2010. – 128 с.
- [81]. Кожина О. А. Технологическое образование: взгляд в будущее / О. А. Кожина, Ю. А. Огородников // Стандарты и мониторинг в образовании. -2000.- №5.-С. 27-30.
- [82]. Консепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10.02.2016 №66.
- [83]. Кругликов Г. И. Методика преподавания технологии с практикумом : учеб. пособие / Г. И. Кругликов. М.: Академия, 2004. — 480 с.
- [84]. Кубрина Т.Н. Использование информационных технологий в современных педагогических практиках //В сборнике: Студенческая наука. – 2018. – 158 с.

- [85]. Кудайкулов М.А. Совершенствование учебного процесса и профессиональная подготовка учителя. Текст.: / М.А. Кудайкулов. Алма-Ата: Мектеп, 1975. — 95 с.
- [86]. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высш. шк., 1990. 119 с.
- [87]. Кухарев И.В. На пути к профессиональному совершенству: Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1990. — 159. — (Мастерство учителя; идеи, советы, предложения). — 159 с.
- [88]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти касбию хунармандӣ» аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - 2003. - №8. - С. 466.
- [89]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хунарҳои бадеии халқӣ». - Душанбе, 1.08.2003. таҳти №43.
- [90]. Лазарев В. С. О деятельном подходе к проектированию целей общего образования / В. С. Лазарев // Известия Российской академии образования. — 2000.-№2.-С. 96-100.
- [91]. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учеб. пособие для вузов по направлению и спец. «Психология», «Клиническая психология» / А. Н. Леонтьев. 2-е изд., стер. - М. : Смысл : Асеевипа, 2005. - 346 с.
- [92]. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2 т. Т. 1 / А. Н. Леонтьев ; под ред. В. В. Давыдова и др. М: : Педагогика, 1983. - 391 с.
- [93]. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. -М.: Педагогика, 1981. 185 с.
- [94]. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций / Б. Т. Лихачев. - М.: Прометей, Эрайт, 1998. - 464 с.
- [95]. Логинов В. П. Секреты кузнечного мастерства / В. П. Логинов. М.: Аделант, 2004. - 160 с.
- [96]. Лутфуллоев М. Педагогикаи миллии халқи тоҷик / М. Лутфуллоев //Душанбе- 2015. - 704 с.

- [97]. Лутфуллоев, М. Нақши Истиқлолияти давлатӣ дар рушди маориф ва педагогикаи миллӣ / М. Лутфуллоев // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. – 2011. – № 1-2. – С. 15–22.
- [98]. Лямин И.В. Художественная обработка металлов / И. В. Лямин: — 2-е изд. —М: Машиностроение, 1984; -112 с.
- [99]. Марофиев, Ф. М. Баландбардории салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи фанни технологияи иттилоотӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ / Ф. М. Марофиев // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. – 2021. – №. 4(41). – Р. 46-51.
- [100]. Масолиев, А. С. Моҳияти ташаккули фаъолияти эҷодии омӯзгори ояндаи фанни санъати тасвирӣ тавассути санъати ороишӣ-амалӣ / А. С. Масолиев, Л. Х. Неъматов, М. Н. Алиева // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – 2020. – №. 1-2(74). – Р. 133-137. – EDN THVNXJ.
- [101]. Матяш Н. В. Технологическое образование школьников : теоретико-методологические аспекты / В. Д. Симоненко, М. В. Ретивых, Н. В. Матяш. — Брянск : Изд-во БГПУ : Технология, 1999. 154 с.
- [102]. Маҳмудова М. Эҳёи ҳунароҳои тоҷик / М. Маҳмудова. - Хучанд, 2016. - 34 с.
- [103]. Миловский А. С. Народные промыслы / А. С. Миловский. М. : Мысль, 1994.
- [104]. Миралиев А.М. Педагогическая система подготовки студентов к организации профессиональной ориентации и трудового воспитания школьников. Текст.: / А.М.Миралиев. Душанбе: 2004. - 165 с.
- [105]. Мирзоева Б.И. Омода намудани омӯзгорони ояндаи технология ва соҳибкорӣ тавассути ҳунароҳои анъанавии заонаи тоҷикӣ дар замони муосир. Текст.:/Б.И. Мирзоева. Кӯлоб: “Матбаа”, 2023. – 160с.
- [106]. Морева, Н.А. Технологии профессионального образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.А.Морева. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский дом «Академия», 2008. – 432 с.

- [107].Муродов, М. Р. Устодони санъати амалӣ-халқӣ (мактаби, Устод-шоғирд)/М.Р.Муродов. - Душанбе, 2005. - 154 с.
- [108].Мясищев, В. Н. Проблемы потребностей в системе психологии / В. Н. Мясищев / Учёные записки ЛГУ. 1957. - Вып. 2. - С. 73-94.
- [109].Насафӣ, Сайидо. Асарҳои мунтахаб / Зери таҳрири Х. Мирзозода. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1961. – 280 с.
- [110].Насафӣ, Сайидо. Куллийёт / Бо тасҳеҳ ва муқаддимаи Ҷ. Шанбозода. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1965. – 540 с.
- [111].Национальная доктрина образования в* Российской* Федерации // Директор школы. 2001. - № 1. - С. 97-111.
- [112].Некрасова, М. А. О развитии традиций в художественных промыслах / М. А. Некрасова// Искусство: 1971. - № 12. - С. 35-41.
- [113].Неменский, Б. М: ИЗО и художественный труд : программы : (1-8 кл.) / Б. М. Неменский. М.: Просвещение, 1990. - 142 с.
- [114].Неъматов, Л.Х. Тарбияи зебоипарастии хонандагон дар дарсҳои технология / Неъматов Л.Х., Таирова М.М., Ўзбекова М.А //Паёми Донишгоҳи Давлатии Бохтар, 2018. - № 1/3 (55). - С. 177 - 180.
- [115].Никитин Г. А. Чувашское народное декоративно-прикладное искусство в формировании эстетической культуры подростков : дис. . канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. А. Никитин. Чебоксары, 1997. - 216 с.
- [116].Новиков, А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. М. : Синтег, 2007. - 668 с.
- [117].Носири, Хусрав. Куллийёт. Девони ашъор ва маснавҳои «Рӯшноинома», «Саодатнома»/ Хусрав Н.- Душанбе. «Эр-граф», 2003.- 183с
- [118].Оразмамедова Х.Я. Основные направления развития педагогической науки и ее взаимосвязи с практикой // Новая наука: Опыт, традиции, инновации. – 2016. – № 12-2 (119). – С.79-81.
- [119].Очиров Г.Д. Роль педагогической практики студентов в их профессиональном становлении // Педагогический журнал. 2019. Т. 9. № 1А. - С. 20-27.

- [120]. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2021 [Манбаи электронӣ]. – URL: <https://www.president.tj/node/19088> (санаи мурочиат: 2.11.2023)
- [121]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон». - Душанбе, 2018. - 47 с.
- [122]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22 декабри соли 2017.
- [123]. Педагогика: учебник для студ. высш. учебн. заведений / П.И. Пидкасистый, В.И. Беляев, В.А. Мидериков, Т.А. Юзефович. Под ред. П.И. Пидкасистого. - М.: Издательский центр: Академия, 2010. - 512 с. ISBN 978-5-7695-7268-5.
- [124]. Петрова Т. Н. Чувашская педагогика как феномен мировой цивилизации / Т. Н. Петрова. М.: Прометей, 2000. - 91 с.
- [125]. Пидкасистый П. И. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. вузов и пед. колледжей / П. И. Пидкасистый. М.: Рос. пед. агентство, 1995. - 638 с.
- [126]. Пирумшоев Ҳ. Таърихи Дарвоз (аз қадим то замони муосир). - Душанбе, 2008. - 704 с.
- [127]. Подласый И.П. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: в 2 кн. / И.П. Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.: ил.
- [128]. Поташник М. М. Управление современной школой : (в вопросах и ответах): пособие для руководителей образоват. учреждений и органов образования / М. М. Поташник. М.: Новая школа, 1997. - 352 с.
- [129]. Похолкин Н. П. Трудовое воспитание учащихся средствами ДЛН : дис. . канд. пед. наук / Н. П. Похолкин. М., 1978.
- [130]. Пряхникова Е.Ю. Профориентация: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.Ю.Пряхникова, Н.С.Пряхников. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 496 с.
- [131]. Пугаченкова Г. А. Очерки искусства Средн. Азии. Древность и средневековье/Г.А.Пугаченкова, Л.И.Ремпель. – Москва, 1982. –3 с.

- [132].Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Д. Равен ; пер. с англ. под общ. ред. В. И. Белопольского. М. : Когито-Центр, 2002. - 396с.
- [133].Раҳимов Д. Касбу хунаrhoи анъанавии тоҷикон (маълумоти мухтасари этнографӣ). – Душанбе, 2014.-160 с
- [134].Рахимов С. Формирование готовности будущего учителя технологии к обучению учащихся народным ремеслам и декоративно прикладному творчеству (на примере вузов Республики Таджикистан) [Текст]: / С.Рахимов / автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01- Худжанд: 2010, - 24 с.
- [135].Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён китоби якум. - Лондон, 1999г.
- [136].Рачабзода С.Қ. Ташаккули салоҳияти методии омӯзгорони ояндаи математика. /Хучанд, “Кова”, 2024г.- 147 с.
- [137].Рачабов М. Пажӯҳишиносоӣ дар илмсанҷӣ / М. Рачабов// зери назари С. Сулаймонӣ; Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. - Душанбе: Ирфон, 2014. - 160 с.
- [138].Риоев, А. М. Таҷҳизоти таълимӣ ҳамчун унсури рушди сифати таълим / А. М. Риоев // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. – 2019. – No. 3(27). – P. 86-95. – EDN TYACIP.
- [139].Романова, Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиографы / Е.С.Романова. – 2-е изд. СПб.: Питер, 2004. – 464 с.: ил.
- [140].Роҳнамои таҷрибаомӯзии педагогӣ (дастури методӣ)/ Мураттибон: Абдурахимов Қ.С., Гулов А.С., Ҳалимов З.М. Қўрғонтеппа, ҶДММ “Матбаа”, 2014. – 116 с.
- [141].Рубинштейн М. М. О смысле жизни. Труды по философии ценности; теории образования и университетскому; вопросу : в. 2: т. Т 2 / под ред. Н. С. Плотникова, К. В. Фарджева предисл. К. В. Фараджева. М. ; Территория будущего, 2008. - 373 с.
- [142].Рӯзиев М. Ёдгории кандакории Чоркух/М.Рӯзиев. – Душанбе:, Дониш’,1975 - 68 с.

- [143]. Рӯзиева М., Исломов С., Обидова К., Алиева М., Рустамова Р. Технология (Таълими меҳнат барои духтарон). Китоби дарсӣ барои синфи 8-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. – Душанбе: «Маориф», 2023. – 192 саҳифа.
- [144]. Рӯзиева М., Мухамедсаидова М. Зардӯзӣ. Китоби дарсӣ. – Хучанд. Нури маърифат. 2019 – 164с.
- [145]. Рӯзиева, М. Д. Баландбардории салоҳияти касбии мураббӣ дар раванди рушди қобилиятҳои эҷодии кӯдакон / М. Д. Рӯзиева, М. Ҳ. Азимова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2021. – №. 1. – Р. 263-269. – EDN JKQAAF.
- [146]. Рӯзиева, М. Д. Зарурати эҳёи касбу ҳунароҳои милли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / М. Д. Рӯзиева // Вестник Педагогического университета. Серия 2: Педагогики и психологии, методики преподавания гуманитарных и естественных дисциплин. – 2023. – №. 4-1(18). – Р. 19-24. – EDN VIOGGE.
- [147]. Рӯзиева, М. Д. Саноатӣ кардани кишвар - омили муҳимми омодагии касбии мактаббачагон ба фаъолияти меҳнатӣ дар дарсҳои технологӣ (таълими меҳнат) / М. Д. Рӯзиева // "Номаи донишгоҳ" -и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров, силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. – 2026. – №. 1(86). – Р. 82-88. – EDN IDQGAK.
- [148]. Рӯзиева, М.Д. Технология (таълими меҳнат) барои духтарон, китоби дарсӣ барои синфи 5-ум / М.Д. Рӯзиева С. Исломов, К.Обидова. - Душанбе: Маориф, 2016. - 192 с.
- [149]. Рунге, В. Ф. История- дизайна, науки и техники : учеб; пособие : в 2 кн. Кн. 1. / В. Ф. Рунге. М. : Архитектура-С, 2006. - 368 с.
- [150]. Рустамова, Р. А. Ташаккули салоҳияти дизайнерӣ дар асоси муносибати ҳамгиро дар омӯзгорони ояндаи фанни технология (таълими меҳнат) / Р. А. Рустамова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2023. – №. 2. – Р. 275-281.
- [151]. Савельева, С.С. Профессиональная компетентность учителя XXI века: учебное пособие / С. С. Савельева. – Коломна: Коломенский государственный педагогический институт, 2008. – 88 с.
- [152]. Савенков, А.И. Психология детской одарённости. Учебное пособие/А.И.Савенков.-М.: Просвещение, 2005. - 220 с.

- [153]. Садохин, А.П. Межкультурная компетенция и компетентность в современной коммуникации: (опыт системного-анализа) // Общественные науки и современность: сб. статей ИППК МГУ / Редкол.: Воронкова Л. П., Бажуков В. И. М.: МАКС Пресс, 2007. - Вып. 13. 159.
- [154]. Саидов, Б. Тарбияи эҷодӣ дар шароити мактаб. Дастури таълимӣ / Б. Саидов. - Душанбе: Ирфон, 2020. - 180 с.
- [155]. Саидова Б.Х. Некоторые особенности искусства вышивки в района зарафшанской долины // Вестник педагогического университета (Серия 2: Педагогики и психологии, методики преподавания гуманитарных и естественных дисциплин). 2020. №4 (4). С.240-245.
- [156]. Сайидои Насафӣ. Девон / Сайидои Насафӣ. – Душанбе: Адиб, 2012. – 448 с.
- [157]. Санъати мардумии Тоҷикистон / зери таҳрири академик Раҳим Масов. Душанбе. 2011. 160 с.
- [158]. Сатторова З., Абдусаломова Н. Аҳмедова Н. Технология. Китоби дарси барои донишомӯзони синфи 9-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ. Тошканд: 2019с. 160с.
- [159]. Селевко, Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Высшее образование сегодня. 2004. - № 4: - С. 138-143.
- [160]. Семенов, А.А. Этнографические очерки Зарафшанских гор, Каратегина и Дарваза / А.А. Семенов. Москва. 1903г. - 69 с.
- [161]. Симоненко, В. Д. Технологическая культура в содержании образования школьников / В. Д. Симоненко // Педагогика. 1998. - № 8. — С. 40-44.
- [162]. Скворцов, Э. Г. Традиции чувашского народного искусства в художественном образовании младших школьников : дис. . канд. пед. наук: 13.00.08 / Э. Г. Скворцов. Москва, 1996г - 170 с.
- [163]. Сластенин В. А. Психология и педагогика : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В. А. Сластенин, В. Г. Каширин. 5-е изд., стер. - М. : Академия, 2007. - 480 с.

- [164].Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений /
- [165].Соколов, М. В. Художественная обработка металла / М. В. Соколов. — М. : ВЛАДОС, 2003. 143 с.
- [166].Спирин Л. Ф. Характеристика уровней общепедагогических умений в процессе их формирования у студентов / Л. Ф. Спирин // Психолого-педагогические чтения: Ярославль, 1985. - С. 20-26.
- [167].Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения / М.И. Станкин. – М.: Московский психолого-социальный институт; Флинта, 1998.-368 с.
- [168].Степанова В.Е. В пространстве Мышления и Деятельности (Саморазвитие педагогического коллектива) / В.Е.Степанова. – Якутск: Изд-во ИПКРО, 2007. – 164 с.
- [169].Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, №334). Душанбе, 2012.
- [170].Сулаймонӣ С. Маънавиёт ва мушкилоти омӯзишу парвариш: маҷмӯаи мақолати илмӣ / мураттиб /С. Сулаймонӣ // Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи АТТ.- Душанбе: Ирфон, 2008. - 379 с.
- [171].Сухарева О.А. Бухара: XIX-начало XX в.: (Позднефеодальный город и его население). – М., 1966. -328 с.
- [172].Сухарева О.А. О ткацких ремеслах в Самарканде // История и этнография народов Средней Азии (Сб. статей. – Душанбе: Дониш, 1981. – С.27.
- [173].Сухарева, О. А. Опыт анализа покроев традиционной «туникообразной» среднеазиатской одежды в плане их истории и эволюции/О.А. Сухарева // Костюм народов Средней Азии. – М. : Наука, 1979. –79 с.
- [174].Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. / В. А. Сухомлинский. М. : Просвещение, 1981. - Т. 3. - 500 с.
- [175].Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. 2004. - № 3. - С. 20-26.

- [176].Ткаченко Б. В. Дизайн-образование. Теория, практика, траектория развития: учеб: пособие / Е. В. Ткаченко, С. М. Кожуховская. Екатеринбург : АКВА-ПРЕСС, 2004. - 240 с.
- [177].Тошхучаева С.А. Методҳои тақмили мазмуни таълими фанни технология дар асоси қорбасти гулдӯзии ороишии миллии тоҷикӣ: автореф. дисс. ... номзади илмҳои педагогӣ: [13.00.02] / Тошхӯчаева Сурайё. — Хучанд, 2019. — 79 с.
- [178].Тряпицына А.П. Подготовка педагогических кадров и задачи современной школы // Universum: Вестник Герценовского университета, №11, 2010, С. 16-18.
- [179].Турсунов Н., Ҷӯрабоев Ҷ. Аз таърихи абрешим ва атласи тоҷикӣ // Ҳақиқати Суғд.№32 (17244).-13 марти 2014.
- [180]. Ушаков, Д; Н: Толковый словарь русского языка : в 4 т. / Д. Н. Ушаков, Б. М. Волин. М.: ГИНС, 1940. - Т. 4. - 1500 с.
- [181].Ушинский К. Д. О народности в; общественном воспитании: // Избранные педагогические сочинения / К. Щ. Ушинский — М.: Педагогика, 1974. -548 с.
- [182].Фарҳанги забони тоҷикӣ (забони адабии ҳозираи тоҷик). Иборат аз ду ҷилд. / Зери таҳрири М. Ш. Шукуров, В. А. Капранов, Р. Ҳошим, Н. А. Маъсумӣ. – М.: Советская Энциклопедия, 1969. – Ҷ. 1 (А–О). – 951 с.
- [183].Фаттоев Х. Б. О воспитании творческой личности на уроках технологии / Х. Б. Фаттоев, Б. Алламуродов, А. Э. Сатторов // Вестник Таджикского национального университета. – 2016. – № 3-3. – С. 293-296.
- [184].Флеров А. В. Материаловедение и технология художественной обработки металлов :учеб. для высш. и сред. худож.-пром. учеб. заведений. М. : Высш. шк., 1981.-288 с.
- [185].Хотунцев Ю. Л. Проекты в школьном курсе «Технология» / Ю. Л. Хотунцев и др. // Школа и производство. 1994. - № 6. - С. 8-12.
- [186].Хотунцев Ю. Л. Технологическое образование-молодежи / Ю. Л. Хотунцев// Мир образования образование в мире. 2005; - № 1. —С. 20-29.
- [187].Хренов К. К. Сварка, резкашпайка металлов / К. К. Хренов. —М. : Машиностроение, 1974.199; Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / сост. А. И. Пискунов. М.: Просвещение, 1981. - 490 с.

- [188]. Ҳасанов С. Таърихи мухтасари ташаккули санъати миллии тоҷикон. Китоби дарсӣ. - Хучанд: Нури маърифат, 2014. - 123 с.
- [189]. Ҳасанов С. Ҳунарҳои халқӣ // Масъалаҳои таърих, назария ва методикаи таълими ҷанҳои графикӣ (маҷмуи мақолаҳо) / С. Ҳасанов, Ҷ. Иброҳимов. - Хучанд: Ношир, 2016. - 128 с.
- [190]. Ҳошимова, Ш. Ф. Бонуи ҳунарманд ва рушди эҳёи сӯзанидӯзӣ / Ш. Ф. Ҳошимова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2022. – №. 9. – Р. 236-241. – EDN UBLSLJ.
- [191]. Ҳусайн Воизи Кошифӣ. Футувватномаи султонӣ. - Душанбе, 1991. - 289 с.
- [192]. Ҷураев К., Ҷураев М. Оид ба омӯзиши таърихи пайдоиш ва семантикаи нақшу ниғори миллий дар раванди таълими мусаввирӣ // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. 2018. №4 (57). С.145-147
- [193]. Шарифов Д., Маҳмадов И. Аз таърихи ҳунарҳои мардумии Хатлонзамин. Душанбе: 2007. - С. 11.
- [194]. Шишов А. Тоҷикон. Тадқиқоти этнографӣ ва антропология / А. Шишов. — Тошканд, 1910. — 400 с.
- [195]. Эльконин, Б. Д. Введение в психологию развития (в традициях культурно-исторической теории Л. С. Выгодского / Б; Д. Эльконин. М.:Тривола, 1994. 168 с.
- [196]. Юнусӣ, Х. Ю. Ташаккули малакаҳои эҷодии духтарон тавассути корҳои амалӣ дар дарси технология (таълими меҳнат) / Х. Ю. Юнусӣ // "Номаи донишгоҳ" -и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров, силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. – 2025. – №. 3(84). – Р. 166-171.
- [197]. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. 1995. - № 2. - С. 13-21.

**ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ
ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ**

*а) Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии
аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой
шудаанд:*

[1-М]. **Якубова Ҳ.С.**, Рауфов С.Г. Оид ба салоҳияти касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат). Паёми Донишгоҳи давлатии бохтар ба номи Носири Хусрав (маҷаллаи илмӣ) силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. Қисми 2. Бохтар: 2023. С.120-122.

[2-М]. **Якубова Ҳ.С.** Нақши таҷрибаи омӯзгорӣ дар ташаккули салоҳиятнокии касбии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат). Паёми КОА. ФУРӯҒИ ИЛМ №2(06). 2025. –С. 442-445. ТДУ: 53:004.8:37.018.3(075).

[3-М]. **Якубова Ҳ.С.** Нақши таълими фанни технология (таълими меҳнат) барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. Паёми КОА. ФУРӯҒИ ИЛМ №2(06). 2025. –С. 483-487. ТДУ: 53:004.8:37.018.3(075).

[4-М]. **Якубова Ҳ.С.** Истифодаи ҳунариҳои миллии дар ташаккул ва баландбардории салоҳияти касбии омӯзгори ояндаи технология (таълими меҳнат). Паёми КОА. ФУРӯҒИ ИЛМ №4(08). 2025. –С. 531-537. ТДУ: 53:004.8:37.018.3(075).

б) Мақолаҳое, ки дар дигар нашрияҳо ба таърифи расидаанд:

[5-М]. **Якубова Ҳ.С., Рауфов С.Г.** Проблемы образования промышленного дизайна в вузах. Материалы международной научно-практической конференции «Новые направления развития науки и технических отраслей» ИТФБНТУ ТТУ. 10-11 октября 2024 г.

[6-М]. **Якубова Ҳ.С.**, Алламуродов Б.Н., Бахтиёрзода А.Б. Масъалаҳои омӯзиши ҳунариҳои мардумӣ дар санъати қандакорӣ. // Маҷаллаи конфронси байналмиллалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами таълими фанҳои техникаи дақиқ ва риёзӣ». 17-18 майи соли 2024. С.320-322.

[7-М]. **Якубова Ҳ.С.** Нақши таълими фанни технология (таълими меҳнат) дар рушди касбомӯзии хонандагон. Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «муаммоҳои муосири математика ва таълими он» бахшида ба «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (солҳои 2020-2040) ва 35-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми 2. Бохтар:2025. С.469-470.

[8-М]. **Якубова Ҳ.С.** Дар бораи омодакунии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат). Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ – амалӣ дар мавзӯи «Муаммоҳо ва дурнамои рушди илмҳои педагогӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ». Хучанд:2024с. С.398-400.

[9-М]. **Якубова Ҳ.С.** Масъалаҳои омӯзиши ҳунароҳои миллӣ. Х Международная научно-практическая конференция «Наука и технологии» [Юридические науки/ Искусствоведение / Философские науки/ Культурология] /сост.: Б.Куспанова и.т.д – г. Алматы, Казахстан, 2024 –С. 25-27.

в) Монография, дастурҳои таълимӣ ва методӣ

[10-М]. **Якубова Ҳ.С.,** Сатторов А.Э. Нақши ҳунароҳои миллӣ дар омодакунии омӯзгорони ояндаи технология (таълими меҳнат). Дастури методӣ. Нашриёти «Матбаа», Бохтар: 2026. 76с.

Замима



Расми 1. Либосҳои миллии тоҷикӣ



Расми 2. Намуди гулдӯзӣ ва нусхаи сӯзани бо гулдӯзӣ иҷрошуда



Расми 3. Кирмак ва навъҳои матои абрешимӣ



Расми 4. Намудҳои дастгоҳ ва машинаҳо барои буридани матоъ



Расми 5. Мошинаҳои дарздӯзӣ дар истеҳсолоти дӯзандагӣ



Расми 6. Намудҳои либосҳои миллии гулдӯзӣ



Расми 7. Намудҳои либоси миллии чакан



Расми 8. Куртаи гулдузии чакан



Расми 9. Намудҳои ҳунари армуғонӣ



Расми 10. Гулдузӣ



Расми 11. Курокдузӣ



Расми 12. Шероздузӣ